

Móricz Zsigmond

Árvácska

TARTALOM

**ELSŐ ZSOLTÁR
MÁSODIK ZSOLTÁR
HARMADIK ZSOLTÁR
NEGYEDIK ZSOLTÁR
ÖTÖDIK ZSOLTÁR
HATODIK ZSOLTÁR
HETEDIK ZSOLTÁR**

ELSŐ ZSOLTÁR

Hajnal a pusztán.

A kemény és örök nap úgy ébred az ég és a föld színén, mint az idétlen tyúk éretlen tojása. Vörös és sárga fények ömlenek át rajta, ropogva, a hajnali kék ködbe. Még nincs mész a tojánhéjban, a nap, bizonytalanul elnyúlik, szinte szétfolyik; odaütött tojás a barna serpenyőben.

Kis tanya a végtelen pusztán.

Mesebeli házikó; megfeketült nádfedelét sötét moha lepi, gerincét szétrúgta a gólya meg a szélvész, vályogfala bármilyen vastag, mégis úgy hajlik, mint a pöfeteg gomba, egyszer csak ráborul a benne lakókra, de az még messze van, majd valamelyik téli viharos éjszakán.

Ma még boldog a tanya. Itt minden csak szép lehet, csak jó lehet és megelégedett. Ember-állatok ősi lakhelye. Kerítés semerre, nyoma sincs; minek? A legközelebbi tanya is úttalan távolságban van. Még a baromfi ellen sem kell keríteni. Kikaparni valója nincs, ahogy a tyúk két görbe eperfáról leszáll, már megy a szomszéd tarlóra kapirgálni.

Milyen jó volna itt élni, itt megnyugodni. Milyen jó volna itt gyermek lenni.

Kislány áll a mezőben, parányi csöppség, a roppant ég alatt, két kicsi keze fejével az álmat dörzsöli a szemeiből, ott áll, ahogy Isten megteremtette, ott áll mezítelen a felfelé bámészkodó nap alatt.

Még a madarak is csak most ébrednek, s mindjárt vígan ficserékelnek, a kis embercsirke duzmaszkodva csak áll, csak áll. Vékony kis barna teste, mint valami kis állat, a harmat hull rá.

Semmire se gondol, azt se tudja, hogy került ki. Álmos. Mint a kis macska, de az jobban tud duruzsolni és mosakodni, a csöppség csak áll, csak áll reménytelenül, vagy van remény a pusztai harangvirágban, amint áll a hajnalban és rezegve nyílik a nap alatt?

Sovány, száraz asszony lép ki az udvarra. Hopp, a nap már fent van, két arasz magasan, s már izzó fehér gömb, bele ne nézz.

Az asszony, mintha a mező legnagyobb görögdinnyéjét nyelte volna le, furcsán lóg a köténye, takarja vele? Lopta a dinnyét? Hat gyerek nyüzsög ki a törpe ajtón a szabadba, a jó édesanya egyszerre gondolzza valamennyit, gondoskodása az első percben annyi, hogy rájuk rikolt fáradt nyöszörgő hangján: erkölcsi tanítás:

- Hogy a fene ött vón meg bennetöket.

A napnak semmi más dolga, csak méri arasszal, mit csinálnak a földön az emberek.

Már az ágosfa tetejéről nézi, hogy a két nagy fiúnak a nyakában van a tarisznya, tarisznyában az enivaló. Mennek a szőlőbe, apjukkal, a veres szemű mogorva emberrel. Aki az állatok körül cammog. Van dolga a tanyán, ahol állatok vannak, ott mindig. Az állatnak növények kellene, a növénynek kapa, a kapa végire ember. Azért boldog a tanya, mert ott mindig mindenki le van foglalva reggeltől estig, aki akar, annak van munkája a tanyán; akinek munkája van, annak kenyere van, bora van, jókedve van, boldog.

A kisebbik négy iskolába megy. Iskolába jár már négy. A legkisebb is, akire most adja az anya az inget, a kis Rózsi lány büszkén veszi fel, jó erős vászonból van az ing, és rányomtatva pecsét van a vállán, a pecsét akkora, mint egy kisgyerek-tenyér, s betűk vannak beleedzve

körbe-körbe. A jó édesanya még megnézi legkisebbjét az új ingben. Oly korán van, még neki sincs kedve szót szólani, csak megnézni, azt se mondja, vigyázz rá. Meg van elégedve, hogy új ingben van a lánya, mind a négy fél van már öltöztetve, mehetnek. Még csak hajnalformán van, de csak hadd menjenek, az iskola négy és fél kilométerre van a pusztán, muszáj menni, mert ha nem mennek, megbüntetik a szülőket. Milyen szép is ez, ahogy a tanya tele van élőkkal, csirkék kapirgálnak a papsajt között, kis fekete gyöngyösök mindig összébújnak, mind ugyanazt az egy szemet akarja felkapni, kacsák, libák lármáznak, odább a tehén bőgi el magát, a kis Rózsi készül az új ingben a messzi iskolába. De hátulról a tanya megül előre szűrődik a hetedik gyerek, a pucér, az állami, mert a jó édesanya csirkék és malacok mellett még egy állami gyereket is tart a maga hasznára, akiért havonta nyolc pengőt fizet neki az állam, és tavasszal meg ősszel egy-egy inget, egy pár harisnyát, egy zubbonyt, téli nagykendőt, jó erőset, gyapjúból, és egy pár gyerekbakancsot is ad. Milyen jó az az ő gyermekeinek, ebbe a nehéz világba, mikor minden milyen drága. Jó minden, meg kell becsülni: „el ne szakítsd az inget te!” Nem sok, az igaz, a naccsága köteles volna mindenből kettőt-kettőt adni, ingből, harisnyából, zubbonyból, de csak egyet ad, a másikat isten tudja hová teszi, annak adja, aki neki is ad. De próbáljon csak az ember szót emelni, hogy letromfolja: „Ne hazudjon, ott volt mind a kettő.” Meg olyan könnyen veti oda: „csak sokat beszéljen, úgy elveszem a gyereket magától...” Így a jó édesanyák csak megnyugosznak, mert igaz, jó volna, ha két darab lenne mindenikből, de ez is jó. Ahol sok gyerek van, minden legkisebbet meg kell becsülni.

A ruhátlan állami kis ideig csak nézi a nyüzsgést, készülődést, akkor elkezd:

- Az az én ingem. Kedves anyám, az az én ingem. Kedves anyám az én ingemet teszi rá a Rózsira.

- Hallgatsz-e? Nézd csak, hogy visszagyüött, ahelyett, hogy menne munkára a kis disznó, né csak. Hol a répalevél? Fogod be a szádat?

Iskolába menő gyerekek viháncolva néznek a kis államira, aki mezítelen áll a tornácok előtt, eltorzult arccal bámult az ingére, amit már nem is igen lát, mert a kis zubbony is rajta van már Rózsira. A zubbonyt, azt nem ismeri, ahhoz még kicsi, de az inget megismerte, ég tudja miről, a pecsétről, de ki tanította meg rá, hogy a pecsét a Gyermekmenhely pecsétje, még nem lehetett elég jól kimosni.

A gyerekek tejet kapnak a rocskából, mert a tehén azért ácsorog oly kényelmesen magánosan az udvaron, hogy a dinnyehasú anya megfejje azon a répalevélen, amit a kis állami hozott a ház megül a répaföldről. A tej itt van a rocskában. Mindenik gyerek tartja a csuprot, és kap tejet, és szüretlenül eszi, szürcsöli, habzsolja. Szeretik a tejet.

Csak ez a rothadt állami nem szereti. Ennek nem kell, a gyalázatos bélűnek, nem tudom mit akar enni, mit kell kitalálni neki:

- Hozd a csuprot.

De az állami ellenségesen hallgat, még mindig az ingét lesi Rózsira. Ismeretlen okok miatt utálja a tejet. Nevetnek rajta, hogy ilyen buta, nem kell néki a jó frissen fejt tej, de akárhogy erőltetik, nem kell, ahogy az orra alá dugják a tejesbögrét, ökröndözik, nevetni kell.

- A Rózsi inge kéne neki - mondja bizalmasan hunyorítva a legnagyobbik lányka, mint aki be van avatva a lopásba, hogy lelopják a kis állami testéről az inget, mert az azért nem olyan testvér, mint ők, csak állami testvér.

- Vigyázz - vonít a jó anya; megüti a lányát, mert megharagszik rá, amért neki tudtára adta, hogy érti a miskulanciát, és közben meg a saját zubbonyát is lelöttyinti tejjel a nyavalyás. Erre a szegény anya elveszti türelmét, olyan vadul ordít rá a saját magzatjára, mintha ez az ő apját, anyját megölte volna:

- Nem tudsz vigyázni! te bűdös kölyök! nem tudsz vigyázni! hogy rögtön kicsavarom a nyakadat!

De azért ordít oly igen, hogy a kis államit félemlítse, hogy annak eszébe ne jusson még egy szót szólani, mert az oly különös, az igazság, hogy még a gondolata is halál, ha a kis állami még egyszer megemlítené a pecsétet. Mire volna neki az? csak nem fázik ebbe a merő nyárba? mikor hozzászokhatott eleget, hiszen sohase jár ingbe, ruhába: így is jó egy effélének, akit az anyja elhagyott, de még ilyen kicsi, már benne van a kapzsiság, már számon tartja, hogy neki van valamije!

Hamar megkavarja a moslékot a malacoknak, kis korpával, azt is úgy adja, mintha nem adná, hanem ellopna előlük a korpát, mert ha az ember neveli a malacot, adni kell neki, de a korpa is drága, meg nincs is, hát csak épp meghinti, mint sóval a moslét színt egy picit.

- Csöre.

Csak így kiált neki, ez a neve a kis névtelennek, valahogy ez ragadt rá, Csöre! az állami árvára, Csöre!

A kicsi még most is ott duzmaszkodik, még mindig fáj neki az ing? De érzékeny. Kis gyilkos, hogy néz.

- Még meddig ácsorogsz ott, te? hajtod ki a Borist?

A kis magános, akinek minden gondolata elment az iskolába a gyerekekkel, mert ő is szeretne már nagy lenni, hogy mehessen a hosszú-hosszú úton a mezőn, a testvérekkel messzi, messzi az iskola felé. Új ingben, jó zubbonyban, jó új kendőben, belekötve az iskolai kenyér, és már van is olyan nagy, mint Rózsi, és mégis itt van. Talán ha ráadnák az ingét... de még így is jobban örülne, ha lehetne menni. Mert ő nem tudja, mit jelent, ha az övé az ing, és mégis fáj, hogy Rózsira adták, csak áll, és csak piszkálja az orrát.

A mama egy kis korpáért ment a kamarába, mégis elröstellte magát a malacok miatt; a moslékos kezével darab kenyeret vág: inkább nagyobbra kezdte, de a kés közben meggondolta magát, és inkább kisebbre vágta a karéjt.

- No itt a kenyered. De meg ne edd rögtön, mert osztán éhezhetel délig.

A kicsi elvette a kenyeret, csak állt.

- Ott a vessződ e. Lódulj már. Már a Boriska szeretne legelni. De el ne csavarogj megint, a kerékvágáson menj. Csak megismered a földünket? Csak nem vagy olyan ostoba, hogy nem ismered meg még most se. Megismered?

A kislány nem szólt semmit, még mindig lehajtott a fejét, most a kis kenyeret nézte a kezében, a kicsi száját felduzzasztotta, nézte a kis kenyeret, ami se nem kicsi, se nem nagy, csak éppen kenyér volt, zömök kis kenyér, ahogy nézte kezdett nagyon éhes lenni tőle, de nem harapott volna bele, mert ezt ott kell megenni lassan, a Boriska mellett, míg a Boriska legel. A tehen.

- Boris nee... Nem arra tee...

A kislány kezében vessző volt, a vessző vége háromfelé hasadva, azzal csápolta a tehenet, a tehen ügetve ment, és ő szaladt utána, s tovább csapkodta.

Tele volt a szeme könnyel, de már nem is tudta, miért, mitől?

A mezei utat alig lehetett felismerni. Magas fű nőtte be, azt soha senki meg nem kaszálta. Az út fűvét a kerekek kaszálják, és az állatok patája kapálja be. De erre ritkán jár szekérféle. Csak akinek a földje ezen van. Múlt héten erre ment Mágócs István, az igen, akkor is megállott, mikor ő a tehenet őrizte, és nevetve nézte, hogy pucéron áll a tehén farkánál a kislány. Csalogatta is, mert mindig szól hozzá egyet-kettőt, de ő messze elszaladt. Nem tudja, mért szaladt el, csak el szokott szaladni, ha idegent lát. Már neki az a szokása, mint a kis kutyának, hogy szalad attól, amit nem ismer. Lehet, hogy azért is szalad, mert nincsen ruha rajta, ezt nem tudná biztosan megmondani. Neki nem szokatlan, csak hát néha csúfolják, csórénak mondják, cigánynak meg pucos verébnak, pedig bolonduljon meg, aki ezen csudálkozik, neki még sose volt ruhája, se inge, csak télen, ha már nagyon hideg van, és ki kell menni, akkor ráadják azokat a rongyokat, amik a többi gyerekről levástak. De ő nem örül ennek, bűdösek a rongyok, szégyelli őket viselni.

De most nem lehetett könnyen kitérni, mert a tehén a Kadarcs szekérének ment neki, csalamádé volt a szekéren, már hazafelé ment ilyen jókor reggel, enni vitt a marhának.

Csöre elszaladt mezítláb be a nagy tarlóba, amit már felvert a kakukkfű, meg a többi vadgaz. Már nem is szúrt annyira a tarló, mert volt néhány eső, és megkorhadoztak már a búzaszárak ott, ahol a kasza elvágta őket derékon.

- Gyeride Csöre, gyere csak ide, te kis madárhús.

Csöre nem is felelt, szaladt, nevetett és visszanézett Kadarcs Istvánra, aki szintén nevetve pislogott rá.

- Ma még eccer kijövök, akkor hozok neked mézes kenyeret, jó lesz?

A kislány tágra nyitotta a szemét. Jóformán nem is tudta, mi az a mézes kenyér, mégis összefutott a szájában a nyál az édesség gondolatára. Még itt volt a saját napi kenyérszelete. Ügy fogta, úgy őrizte, világért meg nem harapta volna. A kenyér meg volt sózva, azt nagyon szerette, ha megsózták neki, egy kicsit moslékos is volt, mert kedves anyámnak, mikor szelte, korpás volt a keze a mosléktól.

- Hajtsa el! - kiáltott Kadarcs Istvánnak. - Hajtsa el... Hajtsa eel...

- A tehenet?

- Hajtsa eeeel...

A kislány, mint a puszták madarai, csak egy-egy szót mondott, azt elismételte számtalanszor... Jóformán nem is tudott még beszélni, nem volt kivel... Neki odahaza nem szabad, csak a többi gyerekek szabad ötlet szidni, de neki mindig hallgatni kell, mert ha ő megszólal, akkor már abból rögtön baj van...

- Netenee - mondta Kadarcs István, s az ostorral megcsapta a tehén farát, annál szívesebben, mert az belefalt a csalamádéba a szekéren.

A tehén felkapta a hátulját, kirúgott az ostorcspésre, nem volt ő ahhoz szokva, a kislány vesszője nem csíp, az csak simogat. Szereti is a kicsi Csörét, mindig megismeri, ha ez hajtja ki.

Karikázva kezdett futni be a mezőre, megismerte, hogy ez már az ő földjük, itt szabad neki mindennap legelészni, legyekkel viaskodni.

Kadarcs István nem szólott többet a kislányhoz. Látta, hogy nagyon messze kellene utánaszaladni, ha meg akarja fogni. Majd délután a melegbe, akkor majd tikkadt lesz a gyerek...

Csőre már el is felejtette, hogy a szekér után néz, csak nézett abba az irányba, amerre elment. A falu felé nézett, ahova a gyerekek bementek az iskolába. A falu oly messze volt, hogy még a tornya se látszott idáig. A messziségben oly kicsi lett, hogy a fák eltakarták előle.

Sose tudta, mit néz arrafelé. Mindig úgy néz, mintha onnan valamit várna, pedig sehonnan se várt semmit a kis vadlány.

- Boris nee... Nem arra tee...

A Boris tehén éppen odaért a nagy görbe szaladásában hozzá, meg akarta fordítani, mert az volt az érzése, hogy őtet azért állítják a tehén mellé, hogyha az erre megy, akkor arra kell fordítani, ha arra megy, akkor meg erre...

- Boris nee...

Hát a Boris mintha hozzá akarna dörgölözni, csak feltúrja őt a nedves ráspolyos orrával, alólról felfelé, csak végigtúrja, s a gyerek még ki se tudja mondani, hogy nem arra teee, már a réfés nyelvvel kisodorja a kezéből, felfalja a sós, korpás kenyeret, úgy ahogy van, mindenestől.

- Boris neee...

Azt azonban már a földön fekvő nyögi, mert a bolond tehén úgy fellökte, mintha csak mulatna, valahogy nevetve rajta a maga módján; eszi az ő kenyerét.

- Nem arra teee... eee...

A könnyei potyognak. Mind befalta a bolond a kenyeret, már a morzsáit hullatja a két szája szélén a mafla, most egy csücskit a kenyérnek elejti... úgy hull le a fübe...

A gyönyörű tarló. Óriási búzamezők a tanya körül, csak a jóisten tudja, kié, egész a távoli nádasig, az mind gyönyörű tarló. Szép tiszta virágtarló. Apró virágok nyíltak rajta. Szagos virágok. A kislány olyan közel volt a virágokhoz, mint a kis méh, csak úgy szagolta a jó szagukat.

A tarlón le volt ütve egy cövek.

Mindenütt cövek volt. Ahhoz kötötték a tehenet, de ő nem tudta megkötni, csak a nagyok, ha jöttek, megkötötték. Kihajtani is bunkóval szokták a Borist, azért is szerette a kis Csörét a Boris, mert vesszővel hajtotta a Borist, a Boris már mondta magában, ejnye de jó, ma megint jó napom lesz, a kis Csöre hajt ki vesszővel, nem a bunkósok. Erre nekieredt karikázni, s lám mégis hogy kikapta a Csöre kezéből a sós korpás kenyeret.

Egy szép diófa is volt ott, nagy diófa, az ága körös-körül a földig ért; senki se látta, ha valaki leült a fa alatt.

A régi szalmakazal is ott volt, nagyon messze. Arra nem is szeretett menni, mert arra van a kukorica, és mikor a kedvesapám kint volt a kukoricába kapálni, mindig oda kellett menni, s ő bevitte a régi szűrre.

Azért nem szeretett arra nézni se.

A Borcsa meg belement a szőlőbe.

Jaj a szőlőbe.

A szőlőbe ment a Borcsa. Boriska. Szőlőbe van.

Igen, mert Csöre elbáméskodott, és a kenyerét siratta, és haragudott a Borisra. És a tehén legázolt egy tőke szőlőt. Nem kell neki, a marhának, csak legázolja.

Jaj, nagy rumli lett ebből. Egész nap nem látják a tehenet, se őtet, még ha a tehén meg is eszi a kenyeret, de azt rögtön látták, hogy a tehén legázolt egy szőlőtőkét. Jött nagy káromkodással, a kedvesapám.

- No megállj, te bitang, ezér eszed a kenyeremet. No várj, nem kapsz vacsorát.

De neki vissza is mert feleselni:

- Nem is kell.

Egész nap, ha meglátták, csak szidták, hogy letörte a tehén a szőlőtőkét. De arra nem hallgattak, hogy a Boris megette a kenyeret.

- Nem kapsz vacsorát!

- Nem is kell.

De ebédet se kapott. Úgy megharagudott kedvesanyám, hogy nem hozott neki ennivalót.

Este a gyerekek közt ült a földön, kedvesanyám neki is odalökte a tányér ételt.

- No egyél.

De Csöre csak ült duzmaszkodva. A kedvesanyám már régen elfelejtette, csak látja, az étel még most is ott van a földön.

- MÉR nem eszel, eszed meg rögtön.

- Nem kell.

Csak elnémultak.

- Azt mondták, nem kapok vacsorát, nem is eszek a magukéból!

- Csöre, Csöre, a fene egyen meg.

- No a feneegyén meg, mán én csak feneegyén meg.

A sovány, beteg asszony, a kedvesanyám, nagy szemet meresztett:

- Mit dünnyögsz, te szamár! Így szereted kedvesanyádat, aki téged nevel, aki neked enni ad? Gyer ide rögtön.

A kislány odament, lassan, sunyin, lesve, tudta úgymint mi jár. Két kis tenyerét ott tartotta hátul, a hátsó részen.

Mikor elég közel volt, a kedves anyja elkapta a karját, magához rántotta, akkor a térdére fektette, addig verte, míg bírta gyenge karjaival.

Lihegve végre abbahagyta:

- No most csókolj kezet.

A kislány dacosan sütötte le a fejét.

- Csókolj kezet, ha mondom. Kettéhasítalak. Hát nem tisztelsz te engem? Kérj bocsánatot...

A kislány bocsánatot dünnyögött, de csak ő tudta, mit mond, meg a kedvesanyám.

- Most adjál pacsit.

Odatartotta elébe a kezét, és bele kellett csapni, akkor megfordította a kezefejét, és a retkes fekete eres kezére csókot kellett nyomni.

Mikor ez szabályszerűen végre volt hajtván, rákiáltott, mint akinek most jut eszébe a sürgős dolog:

- Szaladj csak fel a pallásra, hozzá le kukoricát.

A gyerek vígan szaladt, mindent elfelejtett, szaladt. Az úgy volt, hogy az istállóból kellett felmenni a szénatartóból, mert a létra helyett a trágyahordó saroglya volt odatámasztva a palláshoz, és azon nagyon nehéz volt felmászni. Mikor jött visszafelé a kosárral, le is esett, fejjel bele a szénába. Nem lett baja, de a kukorica mind kiszóródott a kosárból, ő pedig ordított, ahogy a torkán kifért.

- Ne ordíts, azt hiszik öllek! Gyer ide!

A kislány kimászott a szénatartóból, s kisebb sírással, nyöszörögve jött hozzá. Dudásné kicsit megnyomintgatta a hátát, akkor kicsit ráütött a fejére:

- No, mehetsz.

Akkor jött rá, hogy a kukorica a szénába ömlött, most neki oda be kell mászni, egyenként összeszedni a csöveket.

Volt nyögés, káromkodás, most nem félt attól, hogy azt hiszik, őli a gyereket: ölte.

Egyszer, valahogy egy hét múlva ő maga volt a padláson, mikor lefelé jött, a saroglya megcsúszott alatta, ő esett bele a szénatartóba, de úgy, hogy a szoknyája mind fenn maradt, csak úgy lógott pucéran.

Csöre visítva kacagott, táncolt:

- Lássá kedvesanyám, mikor én leestem, én kikaptam érte, pedig maga is kiszórta a kukoricát.

- Eriggy innen a fenébe, te ronda. Még kinevetel. - Ahogy kitápázkodott a szénatartóból, azzal pihente ki magát, hogy ütötte a gyereket.

- Még kinevettél? Még kinevettél? Jössz rögtön bocsánatot kérni? Mondd utánam: „bocsánatot kérek kedvesanyámtól, hogy rosszul viseltem magam, soha többet nem fogom magamat rosszul viselni”. No most pacsit, hogy kezet adsz rá, hogy sohase viseled többet rosszul magadat... No, mi lesz - s pofon vágta az imádásra nyújtott kezével, akkor megint elibe tartotta kézcsókra. - Csókolod meg rögtön?

A kis Csöre megcsókolta a retkes, eres kezét, ezeket a kidudorodó ereket, akkor azt mondta:

- Jobban is szeretek a Borissal a mezőre menni, mert a Boris nem ver meg, de maga ver.

- A fene ett volna meg a tojásba. Pesti csirke. Ni, milyen kicsi, máris egy mérges kígyó.

- Én nem vagyok pesti csirke - toporzékolt Csöre -, akkor Rozi is pesti csirke, de Rozinak sose mondja kedvesanyám, hogy pesti csirke, csak én vagyok pesti csirke. El is megyek a kerek-tóba, majd megesz a kégyó, akkor sírhat utánam.

- Sír utánad a rosseb - morogta kedvesanyám, és bement a kukoricával, amit közben összeszedett, ezalatt diskuráltak egymással a deszkákon keresztül, hogy pesti csirke így, pesti csirke úgy.

Ott volt a kerek-tó, nagy, nagy, nagyon nagy, és igazán kerek és csakugyan tó.

Amellett vót a nádas, abba lakott a kégyó. Nem vót szabad ott fürödni, mert a nyáron is kijött a kégyó, és megfogta egy gyereknek a lábát, azt már nem tudja a kis Csöre, mi lett a gyerek lábával, megette-é a kégyó.

Így folyt a nádas, és oda szoktak kimenni kedvesanyámmal, mert ott volt a kukorica, és ott volt a dinnye.

- Nem szabad arra menni kislányom - mondta kedvesanyám -, megesz a kégyó.

Hát mikor itt legeltetett a kis Csöre, nem is ment a nádas felé, hanem a dinnyeföld felé. És ott látott egy szép dinnyét, és levette, de nem volt kése, nem tudta elvágni, azért nem halt meg éhen a tele tál mellett, fogta a dinnyét, jól a földhöz vágta, a dinnye eltört, és akkor bele lehetett telepedni, s kézzel kiszedte a szép piros belét, és úgy jóllakott, hogy csoda. De még Boriska is örült, mert neki adta a dinnyének a héját, és azt Borcsa olyan takarosán kirágta, hogy mikor jött a kedvesanyám, kis Csöre eldicsekedett vele, milyen szépen kiette a dinnyéből a belét.

- Hol vetted a dinnyét?

- A földön leltem.

- Szabad a dinnyét leszakítani? Te bitang, szabad dinnyét szakítani a földjén? Nem tudod, te alávaló disznó, hogy a dinnyét el kell adni, le merted szakítani? A tied az a dinnye? Hát tolvajt nevelek én belőled? Tolvaj leszel te nekem?

De már ekkor verte is.

A kislány nem értette a dolgot, onnan szokták levenni a dinnyét, amit meg akarnak enni. Kedvesapám is vett, kedvesanyám is szakított, a gyerekek is téptek. Sorra kellett kopogtatni a dinnyét, mikor hallották a szép tiszta hangot, az kellett levenni. Most nem értette, mért verik hát. Eddig senkit se vertek meg, csak őt.

- De mit fárasztom magamat - mondta kedvesanyám -, gyere csak haza, majd kedvesapád.

A kislány nem hitte, hogy meg fogja mondani kedvesapámnak kedvesanya. Hiszen ő is félt tőle, nemcsak a gyerekek. Hiszen senkit se vert meg az apa oly nagyon, mint a feleségét. A vékony kis asszonyt bottal, bunkóval ütötte! Még ha elszaladt is, úgy hajította utána a bunkót, mint a pásztor a tehén után, és el is találta, és akkor kedvesanyám leesett a földre, és az ember ráment, és a lábujjával jól bele-belerúgott s meg is taposta. Hát most kedvesanyám megmondja őt ennek az apának? Ezt nem is hitte egy percig sem, de azért mégis félve ment haza este a tehénnel. A tehenet megfejték, rettenetes nagy tögye úgy dagadt ki a hátsó két lába közt, mint egy teli zsák, annak a sarkaiból folyott a kövér tej, mikor jött a kedvesapám, a felesége talán félt, hogy rá kerül a sor megint, de azt mondta neki:

- Úgy úgy, csak nézd meg eccer, Dudás, lopott! A dinnyeföldre ment, levette a legszebb dinnyét, amit el lehetett vóna adni.

Lehet hogy azért mondta meg, hogy ha az ura kimegy a földre és nem leli meg a dinnyét, ne őtet verje meg, de a kislány rögtön látta az apának a szeme és az arca eltorzulását, és még sohase nézett rá így ez a Dudás apa, aki ölelgetni és tapogatni szokta őtet, és azt mondta, hogy azt nem szabad megmondani az anyjuknak, s ő nem is mondta meg, s az anyjuk mégis megmondta őtet az apjuknak.

Az apjuk éppen a pipájába keresett parazsat, mikor ezt neki megmondta a felesége. Mindjárt akkorát bödült, nagyobb mint a Boris. Csak eltátotta a száját, szétálló piros bajusza, mint a tüske meredt.

- Lopott? lo-pooooott? dinnyét lopott ez a dögszem?... No gyere, nem fogsz te többet lopni... Nem fogsz te többet lopni, ha a kezedbe ragad se. Zárd be csak az ajtót, ki ne szökjön.

A gyerekek sietve bezárták az ajtót s kívül maradtak, mert szerették volna ugyan látni, hogy kedvesapám mit csinál Csörével, bizonyosan kiszakítja egyik kezét, azután a másikat, hogy ne lophasson többet, azért mégsem találták tanácsosnak bent maradni a házban, mert ismerték apjuk keze járását, tudták, hogy annál milyen könnyen áll a pofon, ütés, rúgás, minden. A kis Csöre még mindig nem tudta, mi vár rá. Nem is sírt, csak állt meredten és nyitott szájjal, ha mert volna, nevetett volna, hogy a kedvesapa most nem akarja őtet megölelni a nagy veres szőrös mancsával és simogatni, mint a kis macskát, és nem szabad azt megmondani. Aztán látta, hogy a Dudás, mert ha ők kedvesapámnak mondták, másfélék, akik nem laktak velük, Dudásnak szokták szólóztatni - most igazán nem tudta volna azt mondani neki, hogy kedvesapám, csak azt, hogy Dudás... Dudás kivett a spórból egy darab parazsat, és azt mondta:

- Fogd meg a kezét.

Dudásné maga is meg volt ijedve, jobban mint az ura, mondta sírós hangján:

- Mit akarsz vele má?

- Most megtanítom a disznót, nem fog ez többet lopni. Tartsd a kezét. Fogd össze az ujjait, tartsd a kezét.

Dudásné akaratlan is engedelmeskedett, összefogta a kislány kis kezét, úgyhogy az ujjait együtt tartotta a markában.

- Úgy tartsd, hogy ráteszem a parazsat. Nem fog ez többet lopni, azt tudom istenem...

És Dudásné tartotta a kislány két kis kezét a hüvelyk- és mutatóujja közt, mint valami kis virágot, s Dudás rátette a parazsat, de Dudásné hamarabb érezte meg a húsán a tűz égetését, és eleresztette a gyerek kezét, és eldobta a kezéről a parazsat.

- Jaj!

A kis Csöre csak most érezte meg hogy az ujjacskái hegyén, a köröm mellett ég a kicsi keze, s visítani kezdett.

- Fogsz lopni? Fogsz lopni? Letapostatod a tehénnel a szőlőt? He?

- Bocsánatot kérek kedvesapám, nem fogok többet lohohopni.

Egész kis testében reszketett, s odaesett az ember szőrös, csúnya kezére, és pacsit akart adni, s meg akarta csókolni.

Akkor a Dudás apa leakasztotta a pinceszekert kulcsot a szegről, és otthagya őket. Kiment, az ajtót is nyitva hagyta.

- Édes kisjányom - sírdogált és mentegetőzött kedvesanyám -, nem szabad lopni, te azt nem tudod? Azért mondtalak meg kedvesapámnak, mert én gyenge vagyok, hogy megtanítsalak. De ő most nagyon megtanított, gyere ide, gyere ide, egy kis tejfeles ruhát teszek a kezedre. Látod, még az én kezem jobban megégett, mert én vigyáztam, mikor már láttam, hogy kedvesapád rá akarja tenni a parazsat, én visszábbtoltam a te gyenge kis ujjacskáidat, és lám alig is érte az ujjad hegyét a parázs, de az én kezemet megnézheted, még füstölt is a húsom, úgy megégette, ahogy rányomta a parazsat, hát ne lopj többet kisfiam, mert az a legnagyobb bűn. El ne vedd többet a másét. Itt neked minden a másé; mert itt szabad elvenni akármit a Rózsikának is, Julikának is, Mariskának is, mindenik itthon van, tudod kisfiam, de neked semmit se szabad elvenni, tanuld meg, hogy neked sehol a világon semmit se szabad elvenni, mert neked nincsen semmi. A bőröd, az a tied, de egyebed neked nincsen.

- Ingem van - mondta sírásban Csöre.

Erre Dudásné rettenetesen megdühödött, és elfelejtette a kedves szép szavakat, amiket mondott:

- Mi van neked? Mi van neked? - s megragadta a gyerek fejét kétfelőlről és megrázta. - Mi van neked, te bitang?...

- Ingem! - visított a kislány.

- Uhh, ez a kígyó. Hát érdemes ezért az álnokért az embernek tűzhalálra adni magát? Mikor ennek most is azon jár az esze, hogy mije van, a bűdös dög.

- Maguknak van dinnyéjük, nekem meg van ingem - toporzékolt a kislány -, de maga Rózsira adja az én ingemet, amit nekem hozott a naccsága.

MÁSODIK ZSOLTÁR

Egész héten nem lehetett hasznát venni a kis lánynak. Mindig fájtak a kis ujjai, legjobban a jobb kéz hosszú középső ujjá meg a bal kezén a hüvelykujjacska. Nagy piros égések voltak rajta, hozzá se lehetett nyúlni, csak mindig fájt, fájdogált meg zsiborgott, s ha csak egy kicsi szellő érte, már belevisított a nagy fájás.

A Boriska sajnálta legjobban. Senki se hajtotta ki a mezőre, ahol úgy szeretett legelészni.

Reggel csalamádét vágtak neki a fiúk, míg el nem mentek dolgukra, aztán kedvesanyám szidogatta a kislányt, míg odarakogatta ő is a fájdalmas kezeivel a gyenge zöld kukoricaszárat a tehén elibe. Mert nemcsak azért szidta Csörét, mert neki kellett dolgoznia, hanem azért, hogy most kell feletetni a szárat.

- Ött vón meg a kórság, zanyádba - morgolódott, ahogy jött-ment.

Rá se tudok nézni erre a rohadtra.

pesti csirke.

eemenny előlem...

Így dorgálódott, ha csak meglátta a kislányt a ház végébe; mert folyton ott gubbasztott a napon, mert már megérezte, hogy jönnek a hidegek; hogy a sok sírásba elgyengült, nem volt kedve futkározni, pucéron jobban érezte a ködöt, a köd is megjött, kivált reggelibe.

- Menny má a mezőre, eluntalak mán - hónap kimécc.

nem foglak itt nézni napszámba

nem sok látvány vagy

ött vón mög a kányai rossz.

De már Csöre is vágyott. Ki a mezőre. Ugyan neki nem fájt a kedvesanyám zúgása, ő azon csak nevetett, neki csak a keze fájt, mikor csillapodott a nagy fájás, akkor nem sokat törődött semmivel. Kedvesanyámnak is csak fájt a keze, szegénynek. Nagy fekete varak nőttek az ujjai oldalán, nem tudta vízbe mártani, e volt a legrosszabb, s mégiscsak bele kellett dugni. Ki keverte meg a moslékot; meg ha csak vizet húzott, mindig rálöttyent, akkor szidott felemelt kézzel. Úgy fájt neki, szegénynek, hogy mindig szitkolni kellett valakit vagy valamit, de a haragjába már azt se tudta sokszor, mit csinál. Csak meg kellett főzni:

ki tösz meg, ha nem én

szakadna már rám az a magasságos is

hogy így kell nekem e miatt a cudar miatt

mivel érdemeltem én meg ezért a gyehennáér...

Minden percben tudott valamit morogni fáradhatatlanul. Csöre meg csak játszogatózott a porban a bekötött kezével, a ruháért nem volt kár, mer az oly fekete volt, mint a föld maga, amibe beledugta. S mikor megszáradott benne a téfel, akkor meg szúrt az a ruha, megkeményedett, megcsomósodott, görcsös volt és darabos. Le is boncirálta a kezéről, a fogával tépegette, mert nem tudott fogni, de annyira kíváncsi volt már rá, hogy tanálkozzék a szeme a kezeccskéjével; hogy mint egy kis egér, addig rágcsálta, rángatta, vigyázva, hogy ha lehet azért ne fájjon, egyszer csak kibukott a keze a rongyból.

Csak nézte.

Az ujjai bögye meg volt dagadva nagyon. Nagy setét feketés sebek voltak mindeniken, nem is látszott, melyik a fájósabb.

Kedvesanyám abban a percben meglátta.

Jaj, nagyon megharagudott.

Szegény kedvesanyám mindig csak haragudott.

- Mé rágtad le te gyalázatos, nicsak, hogy lemarcangolta, azé köttem rád. Az ember megszakítja magát a sok dologba, de még evvel is mindig csak dógozni? Nincs nekem elég bajom, de hova is tettem az eszemet, hogy veled kénlődök, te.

Te, te.

te átok te

jajte

gyere te, hadd kössem be te

nem elég nekem az én bajom még evvel is

hogy megvert engem az istenem

jaj te

de ki is kergetlek reggel a mezőre

a Boriskával te

ha leboncirálsz a kötést

azér etetlek, azér tömöm beléd

így hálálsz meg

te átok

jaj te átok

jaj te

És a kis Csöre azon vette észre magát, hogy másnap kint voltak a mezőn ketten Borissal. Jobb is volt már, mert kedvesanyám akkora létániákat zengett, soha vége nem volt, ami nem lett volna baj, mert csak arra való volt a sok zúgás, hogy könnyítsen a saját fájdalmán, nem kiabálhatta szegény, hogy fáj a kezem, jaj de fáj a kezem, azért kiabálta, hogy: te átok, te vagy az oka, te, jaj te, te...

A Boriska meg volt bolondulva. Alighanem észrevette, hogy a kis Csöre nem tudja a vesszőt fogni. Csak a hóna alatt fogja, úgy hajtja a tehenet. Még csápolja is vele, a hosszú vesszővel, így sután, de a kis kezébe nem tudja fogni, mert úgy fáj, hogy nem lehet vele.

Csak peregnek a könnyei és énekel.

Folyton énekel, mindenfélét énekel, ami eszébe jut., és megy a tehén után, a meg arra megy, amerre ő akar. Már hogy néhány napig, ki tudná azt, hány napig, nem volt a mezőn, most mindent meg akar kóstolni, fut, mint a bolond.

Ő meg riogatja, mint kedvesanyám őtet:

- Boris, Boris, booohorihizs

megváglak

agyonütlek

a fene ött volna meg

Boooorizs

Még szerencse, hogy a kis lába nem fáj, kis meztlába észre sem veszi a tarlót, a tuskét, semmit, szeret a földbe gázolni, kivált ahol poros.

Egyik, hóna alatt a kenyerét fogja, a másik alatt a vesszőt. Így szalad a tehén után.

Mindig csak a szőlőbe, a szőlőbe.

Mán megint le akar taposni egy tőkét. Még szerencse, hogy most senki sincsen errefelé.

Kedvesapám elment dógozni másuvá. Biztosan a kukoricába mentek a fiúkkal, mert nem látni erre sehhol.

Borizs ne menj a szőlőbe. Borizs.

Délután kijöttek a gyerekek. Kiküldte őket a kedvesanyám, hogy segítsenek őrizni a tehenet.

- Gyere a szőlőbe, gyertek a szőlőbe, együnk szőlőt e.

- Nekem nem kell, savanyú.

- A Kadarcsé édes. Az már egészen édes, gyertek a Kadarcs szőlőjébe.

- Nincs kapu.

- Fúrunk.

Nekiláttak fúrni. A kis fekete kezek addig kapartak, mint a vakondék, hogy a legkisebb átbújhatott rajta. Csörének be kellett bújni, mikor bent volt, csak akkor vette észre, hogy a keze véres, lekarmolta a sövény. Leült a hantra a tőke alatt, dehogyis gondolt ő evésre, dehogyis nyúlt volna a máséhoz. Csak átbújt, ha kellett, és tette amit parancsoltak a testvérei.

De odakint már türelmetlenkedtek, hogy ő eszik, nekik semmi se jut, csak visítotak míg sorra mind át nem szorult. Jaj, odabent gyönyörű volt, paradicsom kertje, tele volt szilvával minden fa, a kukacos mind lehullott, és nagyon jó édes volt.

Jön Kadarcs gazda.

Sicc, ki a szőlőből.

Mind meg tudott menekülni, még a kis Csöre is.

De Kadarcs István bátyám átlépett a sövényen, és utánuk jött.

Mint a vadak szaladtak a szőlőből; mint a kis vadnyulak, bújtak itt is meg ott is. Nem keresték a kaput, bújtak. Kadarcs gazda jött utánuk nagy keményen.

- Mék a legkisebb köztetek?

Mind elszaladt, kis Csöre szepegve és csodálkozva nézett fel a nagy fekete emberre.

- Te itt maradsz, a többi hazamegy.

- Én minek maradok itt? kikapooók.

- Haza mind, mind haza, mind!

Csöre sikított:

- Hajtsátok a Borist, legázolja a búzát.

Neki kellett rendelkezni, ő értette a mesterséget. Ő volt felelős. Nem tudta mi a felelősség, csak tette.

Kadarcs gazda csak nézte a kislányt, őrizte mint a kis bárányt. Szétvetett lábakkal állott, bársonynadrágjának zsebébe tette az öklét, nevetett, mint a farkas.

Közben lehajolt, leszakítani akart egy fürt szőlőt.

- A nem a magáé!

Kacagott a nagy ember. Őtet ez tanítja meg az enyém-tiédre? Heccelte, csak azért is. Belemarkolt a szőlőfürtbe.

- Ne bánts! - visított a kis lány - parazsat teszek a körmére!

- Mit csinálsz?

- Parazsat!

Még a száját is eltátotta az ember. Kis kutya, hüj hogy vicsorog.

- No no, c c c - izgatta mint a kutyát, és fogdosta a szőlőt, úgy tett, mintha félne tőle, hogy a gyerek megüti, kapkodta a fejét.

Még a szájába is vett egy-egy szemet a savanyú szőlőből, mondta:

- Szilva a tietek volt?

- Szilvát lehet, mert a nem a mienk, de szőlőt nem lehet, mert az a mienk. Kedvesapámé! Kedvesanyámé! Kedvestestvéreké! Szőlőt ne bánts!

Kadarcs gazda rettenetesen mulatott. Újra tépett, újra evett.

Csöre, mint harapós kiskutya elvesztette a fejét, megfedkezett maga fájdmáról, nekirontott, elkapta a nagy ember kezét és beleharapott.

Nem törődött vele, hogy fáj az ujjá mind a két kezén, csak ott lógott a nagy embernek a mancsán, és próbált beleharapni, de gyenge kis fogai nem sokat ártottak a kemény szaruvá nőtt kéznek.

Kadarcs gazda elkapta a kis pucér lányt, nagyot, nagyot röhögve, úgy kapta fel a földről egy lábánál fogva, mint a békát, úgy lógatta maga előtt.

- Hát te megoltalmazod a Dudás szőlejét?

akkor én téged megfogadlak.

hopp

Felhajította a magasba, a gyerek repült, és nem tudta, hogy zuppan a földre, de mire leesett volna, már Kadarcs gazda elkapta, újra felbillentette, fel magasra, így labdázott vele.

Meg a szájához vette, belefűjt a hasába, mint valami trombitába, brrru bizsergett a kislány a réműlettől.

- Ne bánts!

Kadarcs gazda ment a gyerekekkel; vitte; a maga szőlejébe vitte:

- Most megvagy! no most megvagy! most nem tudsz elszaladni előlem.

kell-e mézes kenyér?

kell-e cukor...

kis bűdös köjke

most megtöröm még a csontodat is, megeszlek, lenyellek, megzabállak...

már régen fáj rád a fogam

tudod, ki vagyok én? Rudi bácsi vagyok én, katona vagyok, most jöttem a frontról, tudod-e?

De hiszen Csöre ismerte, hogy Kadarcs Pista bácsi ez, a szomszéd balkéztül.

- Pista bácsi! - sikított rá.

- Rudi bácsi! - röhögött az ember.

- Pista bácsi!

- Nem fogod be a szádat! Nem hallod, hogy Rudi bácsi vagyok? Te!

Vad nevetéssel törte, úgy csavargatta a gyereket, mintha vesszőből volna, és semmit se érezne, lehetne hajlítani, mint a gúzst.

- Nem szereted a Rudi bácsit? Jaj te senki gyereke!

A testvérek már messze jártak, de azért vissza-visszanéztek; szerették volna tudni, mi történt Csörével.

Egyszer csak velőt rázó sikoltást hallottak. A goromba ember a nagy viháncolásban karóba vágta a gyereket, hogy az véres lett rögtön.

De nem törődött vele. Ledobta.

- Egy haza. Várnak.

Csöre fogta magát hátul, ahol fáj és vérzett, és futott mezítláb a mezőn. Sehol senki, csak egy kismadár tipegett gyalog a nagy tarlóban.

Csak talán a többi madár nézett fel, senki vele nem törődött.

Senki nem várta. Senki nem fogja javítani, gyógyítani, rettenetes.

Csak szaladt véresen, a sarkán csorgott a vére. Még be sem kötötte a Pista bácsi... Rudi bácsi?...

Már alkonyodott, mikor hajtották haza a tehenet, baktattak vele mind, a gyerekek.

- Hun vérezted meg magad?

- Megszúrt a karó.

- Milyen karó?

- Rudi bácsi.

- Miféle Rudi bácsi?

De nem tudott mit mondani, csak azt az egyet érezte, hogy milyen jó, hogy utolérte a testvéreit. Milyen jó így közójük bújni, velük lenni. Milyen jó, hogy már nincs tőlük messze, velük van, nem törődött a csorgó vérével sem, csak csendesesen és boldogan sírt, hogy a testvérei most nem bántják, sajnálják. Még nem tudta, talán még sohasem érezte ilyen jónak, hogy ha idegenben bántják az embert, akkor mindennél jobb testvérek közé menekülni. Már azt hitte az az ember megöli, úgy hajigálta, mint egy labdát, pedig ő nem labda, hanem kislány.

Semmit sem tudott mondani, csak sírt, sírt, de most nem keservesen, hanem boldogan, hogy még eccer megmenekült a haláltól.

Ó szegény, nem is tudja mi a halál, és mégis azt érzi, hogyha az ember idegenek közé kerül, az a halál; és hazajutni újra, azok közé, akik közt van mindig, mert az övé, testvérei, az az élet. Csak megmelegedett valami benne, és úgy érezte, meg se kell érinteni a testvéreket, már jó. A kedvesanyám is otthon csak megnézte a kislányt, megmosta, bekötötte, még csak egy rossz szót se szólt, még annyit se, hogy: a fene ött vóna meg, mindig csak bajom van veled. Ezen a napon még ki se kapott a kis Csöre.

Ketten aludtak Rozival a kemencekuckóban. Most azt mondta kedvesanyám:

- Haggyátok most Csörét. Meg ne rúgd. Fáj neki a hátulja.

Ettől Csörének olyan meleg gyűlt a lelkébe, hogy majdnem megszakadt a kis szíve. Hogy mégis szereti őtet a kedvesanyám. Nem hagyja, hogy megrúgják.

És valósággal büszke volt, és dédelgette a sebet, pedig sajgott neki a szúrása. Sós vízzel kötötte be kedvesanyám, és az úgy sikított bele a só és a fájás, de kis fekete kezeire dugta a kis maszatos arcát, és befelé sírt, és úgy örült, olyan nagyon boldog volt, hogy neki olyan sebje van, hogy kedvesanyám is megsajnálta.

Büszke volt rá, hogy most valami igazi nagy baja lehet, mert mikor a parazsat rátette múltkor kedvesapám, akkor nem sajnálta így.

Már félálomban volt, mikor hallotta:

- A vót a, Pista vót! Rudi, fene Rudi! Kadarcs Pista vót a dög, ott ette vóna meg a fene.

Csöre itta a szavakat. Most először esett meg, hogy nem öneki szólt a fene. Most legelőször, hogy őmiatta másat, Kadarcs Istvánt szidja kedvesanyám.

- Majd megfizetek még neki - morgott kedvesapám. - Majd megkapja tüllem.

- Gaz disznó, a fene ötte vón meg csírába - szitkozta kedvesanyám.

Most már ő lehet boldog és az is. Csak tudná, mi a boldogság, mert még a szót sem ismeri. Csak annyit érez, hogy nagyon jó az, ha az embernek nagy bajt csinálnak az idegenek, mert akkor idehaza egészen másképpen néznek rá az emberre és sajnálják.

Szeretett volna leszállani, odakuporodni a kedvesanyám lába alá, úgy meg tudta volna most csókolni annak a lábát. Olyan nagyon szeretett volna egészen bebújni annak takarója alá, s átkulcsolni két kis karjával annak azt a szegény vékony nyakát, de nem mert megmozdulni, mert félt, hogy elmúlik ez a nagyon jó.

Tehát csak saját magát ölelte meg, a kis arcát simogatta kis kezével úgy, hogy az arcával simogatta kicsi kezét, amire ráfeküdt. Az is olyan jó volt, hogy a kedvesanyám most valami meleg takaró kendőt tett rá, de nemcsak a meleg kendő esett jól, hanem az, hogy olyan szépen és gondoskodva dugdosta be körös-körül, hogy sehol be ne fújjon a szél...

Talán még soha életében ilyen szépen nem aludt el. Boldog volt, és azt álmodta, hogy kedvesanyám pohár tejet adott neki:

és ő megitta és szerette a tejet!

és ez nagyon jó volt. Úgy csodálkozott, hogy lehet az, hogy a tejet valaki nem szereti? Mikor az édesanyám teje olyan igen-igen jólesett neki...

Olyan igen jól, hogy felébredt rá.

De hamar újra elaludt, akkor is folyton csak jót és kedveset álmodott.

HARMADIK ZSOLTÁR

A hajnalok egyre hűvösebbek, de azt megszokja az ember, ugye Csöre? A pucér lányka dideregve ment ki a tehénnel, napról napra.

Csak az a furcsa, azelőtt sohase látta ötet senki, most meg akármikor ment a tehén után, mind csak férfiszemmel találkozott. Hol szekér ment el mellette, s a kocsis az ülésből az ostorral feléje csapott, hol szembe jött valaki lóval, szekérrel, már neki messziről el kellett kerülni az árok sáros partjára, a vékony akácfaik közül lesett, nem bántja-e valaki? Az őszi reggelek, az őszi esték férfiszemekkel voltak telepermetezve. Most mind ránevetett, mind kinevette, mit akarnak vele? Ellenségesen, gyűlölködve, morcosan nézett vissza rájuk, kicsi száját felduzzasztotta, mint vadmacska, csak berzenkedett.

Még a földre is besütött a nézésük, csak úgy szúrta, vakart, ha hátat fordított is, tudta, hogy most az a nagybajuszú csak rákapaszkodik a szemivel. De csak akkor, ha éppen látta, mert máskor soha nem jutott eszébe, játszott és dalolt, mind csak dalolt, hangosan, ahogy a torkán kifért, úgy dalolt, mindent dalolt, amit csak valahol fülhegygel elcsípett, már az övé volt és fújta.

A gyerekek sokat voltak kint, kizavarta kedvesanyám őket, ha hazajöttek az iskolából, vagy nem mentek, hogy legyenek a tehén körül, ne otthon zavarják ötet. Ő olyankor, ha itt voltak a testvérei, megállott, felbiggyesztette a kis száját, nézte őket, irigykedett, hogy neki azt mondták: őrizz.

Neki mindig csak őrizni kellett a tehenet, utánamenni, nem volt szabad egy percre se felejteni, hogy neki csak őrizni kell, őrizni a Borist.

Meg úgy játszottak, hogy Csöre után kötötték a kiskocsit, és abba beleültek a gyerekek, neki húzni kellett:

- Csörenee... Csörenee... - csattogtattak a kis ostorral.

És Csöre elkezdett sírni:

- Nehezek vattok, nem vagyok én ló.

Meg azt is akarta néha, hogy ő is beleüljön, de azt nem engedték, azt nem, soha, bele nem ülhetett a kis kocsiba, ki hallott olyat, hogy a ló beleüljön a szekérbe vagy az állami a játékhintóba.

De irtó nehéz volt, mert beleültek hatan is.

Oszt ilyen ustor volt e, és kocsis ült elöl, és ha lassan ment, akkor ráhúztak, de ezért nem illett volna sírni. Persze, ha a kedvesanyám ütött ilyet rá, akkor nem győzött eleget sírni, mert az büntetés volt.

Eccer meg úgy játszottak, hogy gémeskút volt.

Mikor nem volt otthon kedvesanyám, akkor volt ez a játék.

Beleültek a kútba, és leeresztették egymást, egész a vízig.

De Rózsit nem eresztették le, s Rózsi este kibakkantotta. Jaj, de kikaptak érte.

Mindennek az volt a vége, kikapás.

Pedig milyen jó játék volt, csak úgy gurult, akit kiborítottak a vederből.

Azért szerette Rózsit, a lányát, mert az mindent elárult; mondta a kedvesanyám Csörére: „ez a huncut? ez semmit nem árulna el!”

Azt se árulta el, mikor megfejték a tehenet, kint a mezőn a gyerekekkel, az új búzában. Pedig ő volt abba a legnagyobb szer. Egész nap legeltette a tehenet az új búzán, de folyton hajkurászni kellett, hogy nagyon le ne zabálja és le ne tapossa a tehen a vetést, s kijöttek hozzá a gyerekek, és azt mondta valamelyik, hogy fejni kellene.

- Megállj, én megmutatom, hogy szokta kedvesanyám.

Előbb kerestek valami ócska edényt amit már valaki elhajított a garadján, törött edény mindig lakik ott, amiben ételt vittek ki az aratóknak, s eltörött.

Azt megmosták a tóba; mind a négyen aláállottak a Boriskának, rángatták a tógyit.

- Ne úgy, ne úgy, majd én megmutatom, kedvesanyám hogy szokta.

Boriska végre megunta a dicsőséget, s mikor már félig volt a csupor, egyet rúgott, egyet táncolt, s széthányta a négy gyermeket, még az edényt is kirúgta a kezükből.

- Te Csöre, mi van evvel a tehénnel - kérdezte kedvesanyám, este, mikor megfejte.

- Mi legyen, no.

- Talán megfejte ezt valaki, hogy ilyen keveset ad?

- Tán én megfejtem, tudhassa, hogy én nem is szeretem a tejet, ha már a szagját megérezem, hányok.

- Akkor nem legeltetted jól. Kipányváztad, te gaz, és a szegény tehen koplalt.

- Minek pányváztam vóna.

- Átmentél a szőlőbe lopni, biztosan. Jól tette apád, hogy parazsat tett a körmödre, már nagyon is ragadós lett az ujjad.

Ilyenkor Miska, a legnagyobb fiú megállott, szétvetette a két lábszárát, és hangosan kacagott. Ő nem mert neki szólani, mert Miska már nagy volt, kerek fejű legényke, s néha csak megállott és rábámult Csörére, és csak eltátotta a száját, s nagyot nyerített, mint a ló, s azt mondta:

- Az anyja szemit!

És megcsóválta a fejét, s újra nyerített, ezután elment, elfelejtette őtet, végezte dolgát. De ha meglátta, újra elnyitotta a száját, nyerítésformán, újra megcsóválta a fejét, nyerített. Mi lehet, amit mindig felfedezett rajta vajon, mert mindig úgy nyerített rá, mintha most látná először, és most venne észre valamit rajta, pedig itt nőtt fel a szeme láttára.

Úgy igyekezett mindenkinek kedvibe járni, mert csak azt szerette volna, hogy egyforma legyen a többivel. Persze nem lehetett, mert a többi más volt, azoknak volt ruhájuk és cipőjük is volt, ő meg úgy járt, mint a malac vagy a kutya, a maga bőriben. De minden alkalmat megragadott, hogy így mutassa, semmi különbség nincsen köztük. Ő is csak az, ami a testvérek, éccaka is, ha nem kaptak elég kalácsot, pedig vót, éccaka felkelt, és titokban kihúzta a sublódfiókot, és kivette a kalácsot, és adott a többinek is. Ezt nem mondta meg Rózsi, mert ő is evett belőle, olyankor nem árulkodott, de a többit megmondta.

Mikor a kúterengetés volt, akkor ki is mondták rá: Júdás, kell-e piros tojás?

- Te is ott vótál, Júdás, kell-e piros tojás? nem kell neki piros tojás, csak egy s...rúgás!

De azért nem Rózsit rúgták meg, hanem ötet, mintha ő árulkodott volna. Ha nem látta kedvesanyám, akkor megrúgták. És Miska is meg Jóska is futottak utána, hogy mezítlábbal megrúgják.

- Naaa.

De a fiúk jobbak voltak, azok nem bántásból rúgtak bele, csak belerúgtak. És kacagtak.

- Csúfol, csúfol - gyalogolt a kedvesanyám után, amerre az ment, mint kisbornyú anyja után, akármerre ment, rajta lógott.

- Hallgass, tik meg mit csúfolódtok.

Játékokat nem lehetett elfelejteni, se a veréseket.

Legjobban nem lehet a szenvedéseket.

De az örömöket is tartogatja az ember.

- Engem a fiúk mindig jobban megvédték. Gyere ide Csöre.

Azt a szép tájat nem felejt el soha. Búzatáblák. Nem volt ott ház semmi, volt egy kis tanya. Amerre nézett az ember, nem látott semmi mást, csak búzát.

Kis meztelen kölyök a búzában.

És itt is egy fiú vicsorog rá, ott is. Mind kacag. Harapósan.

Mikor a kedvesanyám bement a városba vásárolni, akkor nem kellett kimenni a tehénnel. Akkor a tehén bent maradt az istállóban, adni kellett elibe takarmányt. Vót szép csalamádé.

Csöre pedig ilyenkor egyedül nekilátott, hogy kitakarítsa az egész házat. Hű, csak úgy igyekezett a kis keze, seprert, minden zugot kikotort, és felmázolta a földes talajt a szobában. Így húzgálta a kis tenyerét, oly egyenletesen a sárgaföldes sarat, hogy annak nem volt szabad csikosnak lenni, jaj, isten ments, hogy egy tenyérhúzás meglátszódjék.

Akkor letörölgetett mindent a komódon, de nem érte, először kikapott érte, mert csak leszedte valahogy, de nem bírta kitalálni, hogy kell visszarakni a porcelánokat. Csak mikor hazajött kedvesanyám, hát te mit csináltál? Állj fel a székre, no milyen buta ez a lány. Még a székre se bír felállani. Attól kezdve aztán minden darabbal le s fel, mikor leszedte, mikor félrakta, de az is lett, hogy mikor hazajött kedvesanyám, körülnézett, egész meg volt komolyodva: „Van már nekem egy kislányom, aki kitakarít szépen.” S megcsókolgatta a kis államit.

De mikor a tányért törülgette, s nem tudta jól helyre rakni:

- Te rohadt, te бүdös, rakod fel jól azt a tányért, mire nézel, mi akarsz lenni? mágnáskis-asszony?

De Csöre nem akart mágnáskisasszony lenni, nagyon sírt is, hogy ilyenekkel szégyenítik meg, varrónő akart lenni, folyton varrt, minden tűt ellopott, amihez hozzáfért. Pedig tudnivaló, hogy van az a fálusi háznál, egyet tartanak az egész házban. Ha nem leli, akkor nincs más, kivált kint a tanyán, ott venni se lehet. De Csöre ellopta, s mindig varrogatott babaruhát a legújabb divat szerint. Mindig ki is kapott a tűért, ha eltűnt, már csak ötet szidták:

- Én nem is láttam.

Nem árulta el hol van, mert ha visszaadta volna, akkor igazán sose látott volna tút életében. Pucéran varrogatott divatos ruhákat.

Azért nincs neked ruhád, mert papírruhát adnak, és azt meg a Rózsi hamar elnyúzza.

Egye le a fene az édesanyjukat, mért adnak olyan rongyokat?

Már félt, mikor fel kellett venni a rongyokat. Azokat, amiken a kuckóban hált.

Csupa ringy-rongy, a többi gyerek elnyútt kacatja. Még aludni is utálatos volt, takarózni meg még inkább.

Sose volt sehol a tanyából, mint a kis malac. A templomnak még a tornyát se látta hétéves koráig.

Egyszer rokonok jöttek, szekérral; azon nagyon csodálkozott: rokon is van a világon? Neki nem volt se anyja, se apja, se semmiféleje, rokonja se volt, ezeknek a gyerekeknek volt apjuk is, anyjuk is és még rokonjuk is. Nagyon igazságtalannak találta.

Nem is hitte el, úgy gondolta, csak hazudnak neki. Elveszik tőle, ami az övé is, és ha jó ember volt a rokon, úgy odabújt hozzá...

- Hát te ki bornya fia vagy? - kérdezte a rokon.

- Nekem senki, rokonbácsi.

- Nincs anyád?

- Nekem nincs, csak kedvesanyám.

- Hát akkor hun termettél?

- Én csak állami vagyok.

A jó rokon nevetett, megnézte a gyereket a rongyokban. De nem törődött vele, tudomásul vette, hogy ez is van.

- Jó ezeknek a Dudáséknak, felszednek a piszokbul egy államit, három hónapig etetik, akkor kapnak érte egy malac árát, azután meg a gyerekfizetésből mindig kitelik a disznóhizlalás... Hány esztendő vagy fiam.

- Nem tudom.

- Még azt se tudod? Mán olyan oskolásforma vagy... Hát ahány disznó van az udvaron, az mind ebből szaporodott.

- Jobb, mintha ütet sózzák le, mint Tatáréknál - mesélte a másik rokon. - Hogy? Hát mindenki elment hazulról, csak a kilencéves maradt otthon a kis állammal. Azt mondja a kilencéves a kis államinak, mikor magukban voltak: Gyere csak, leszóvlak.

Avval fogta a gyereket, levágta, mint az apja a disznót. Leszúrta, azután elvágta kezét, lábát, kihalította, és az egészet úgy ahogy vót, lesózta.

Jönnék haza este a szülők, kérdik osztán, hogy hun az állami?

Aszongya a kilencéves, hogy:

- A tekenőben van, lesóztam.

De hogy egy kilencévesnek annyi esze nem volt, hogy az ott sivalkodott és neki nem fájt, hogy annak fájt.

Csöre csak hallgatta bámészan: az is lehet, hogy őtet lesózzák?

Azért megnyugodott, mert ő már nem hagyná magát. Inkább ő sózna be egyet, biztosan a Rózsit, aki az ő ruháját hordja. De azt se úgy, hogy fájjon neki.

Oda is ment hozzá, és megsimogatta a gyereket, aki nem is volt nála öregebb, de már iskolába járt. Igaz, ha csak egy ing van, mert a felügyelőné nem ad többet csak egy inget, azt is papírból, akkor ketten egy ingben nem járhatnak, az biztos.

- Szebb inged van neked fiam - mondták a mezőn az asszonyok -, neked van a legszebb inged, igaz-e.

De éccaka jó volt. Télen a kuckóban, a kemencezugban, mikor jó meleg vót a kemence, de ha hideg volt, akkor a sublót mellett a széles deszkaágyon négyen. Hancúroztak, míg csak el nem aludtak, a beteg asszony csak zörgött, morgott, vert.

- Mit csináltok te, mikor lesz már vége te.

Eccer meg egy alma leesett a sublódról, és az ágyba került, no megmozdult az egész hangyaboly, mint a kukacok kezdtek nyüzsögni, mint a kiscsirkék, ha valami jót talál egy, nem eszi meg, hanem szalad, szalad, míg a másik el nem kapja, akkor az szalad, elejti, most a harmadik rohan vele, ők is hozzáfogtak eszeveszetten nyüzsögni, ki kapja meg az almát:

- Má megbolondultak, má megbolondultak, hogy a fene ett vóna apróra benneteket, te kutyák.

Csak már be is kapta valamelyik az almát, a másik elcsikarta, az is harapott, egyszerre mindnyájan rágták, hallatszott a setétbe a hersegés, közben a nevetéstől majd megfúltak. Hő, almát nem volt szabad enni, az alma ott volt kirakva dísznek a sublódon, de nem mert volna ahhoz nyúlni senki a világ minden kincseért, csak most az alma szállott le hozzájuk, az más.

Felkelt a kedvesanyám, megnézte, mi a nyavalyát csinálnak ezek, egyiknél se látott semmit, hasba nem látni, megverte valamennyit; hogy igazán elaludjanak, teljes erőből akkorákat csapott a dagadó cipőjukra, hogy még húsz év múlva is zsidog, ha eszükbe jut.

Erre aztán mégiscsak elcsendesedtek a gyerekek, lassan elaludtak, ha valamelyik felvihogott, rögtön panaszkodott: Na, mit csinálsz.

- Hol a fésűm? nem láttátok?

- Dehogynem kedvesanyám, ott szaladgál az istállóba, a Borisnál.

- Pedig éppen a Maris fésütködött vele.

- A fene egye meg a bűdös kölkeit, mit csináltatok az éccaka. Mit rágtatok.

Odamegy a sublódhoz s felkiált:

- Innen meg hiányzik egy alma. Megettétek. Csak nem ettétek meg? mék vette le, hadd vágom le az ujját. Te voltál, te tolvaj?

Csöre nevetve mentette magát:

- Magától jött le, kedvesanyám, igazán senki se bántotta, ő meg leszállott.

- Ki az az ő? melyik szállott le?

- Az alma.

- Szóval te csináltad. No várj, most végzek veled.

A tyúkok meg eltojtak örökké csak a tojást kellett kapirgálni a szalmakazlakba, boglyák tövén
- mégis egyszer csak tavasszal jön elő egy tyúk kis csibékkal.

- Ó a fene ött vón meg benneteket, így szedtétek össze a tojást? Ti szemtelenek, milyen jó lett volna eladni, most meg mit csináljak evvel a gyalázatos tolvajjal, csak enni kell neki adni.

De megnőttek a kis csibék, gyönyörűek voltak, kis csiri-csiri, jaj, nagyon szépek, de mikor megnőttek ugye jó volt kedvesanyámnak a piacra vinni őket, az eszébe sem jutott volna, hogy levágni, dehogy, isten ments, az olyan mint az emberölés, a csirkét el kell adni a piacon, pedig kár volt panaszkodni, mert még az élelem se került nekik semmibe.

A Boriska meg, egy este azt mondta, megellik.

Tyhű, lett nagy izgatottság. Senki se feküdt le, mindenki ébren maradt, a sok gyerek mind az istállóajtóba kuncsorgott, nem akart lefeküdni egy se.

- Szaladjatok Mágócsékhoz, jöjjön át valaki segíteni, mert Boriska ellik. Apátokra nem lehet számítani, a fene tudja, hol eszi a gyalázat.

Sohase mondott volna semmi rosszat az urára, mert lelkében félt, hogy még itthagya. Ez is olyan dolog volt, hogy mióta beteg, azóta annál rosszabb az ember, már csak azt szeretné, ha meghalna, míg fiatal volt, szép volt, addig csak szaporította a gyereket, most meg hogy hozzá se lehet nyúlni, jaj, nem száná kiirtani már a gyerekei közül. De azért soha nem szól rá, akármit is tesz, csinál vele, ha veri, ha kettőbe hasítja is, mert nagyon fél, hogy az ember egyszer csak megunja ezt a hürcöt-harcot, elcsap egy másik asszony mellé, van a pusztában is olyan elég, özvegyasszony, kapós asszony, ha ember nélkül marad, ura nélkül, jaj e nélkül az egy disznó férfi nélkül, akkor meg hiába van a sok gyerek, semmit se ér, nem érdemes élni, akkor csak meg kell halni, el kell zülleni, minden rothadásba megy. De így akármilyen gyenge is, akármilyen esett, mégis van elég ereje, mert van elég kedve. Hát a Boriskát is majd megelleti valahogy, ha az ember odabe iszik a házba, hever részegen, mint egy dög, a Boriskának akkor is el kell végezni a dolgot.

Megjött Kadarcs István.

- No mi a? aggyon isten.

- Jaj István, jöjjön segítsen má, mingyán meg lesz mán, mán nagyon odavan szegény Boriska.

A gyerekek félve, kacarászva lesték, mi lesz, Csöre is ott szorongott a többi közt. Kadarcs István odanézett rá, s a pucér lánytól mingyán villogni kezdett a szeme.

- Ki vót vele a bikánál? E vót?

A kedvesanyám mérgesen nézett rá, Kadarcs István vót a nyáron az a Rudi, aki a kisjányt megvéresítette, de rá volt szorulva, s az ilyenről tisztességes emberek szót sem ejthetnek, hát csak elmismásolta, a gyerekre lármázott rá: a fene egyen meg, eredj be, ne légy itt láb alatt, te.

A gyerekek nem gondoltak semmit: jön a tehén, lesz kis tehén. Mikor meglett: no a csuda, de fene ronda.

De most nem volt olyan virgonc az új dög, mint tavaly, mikor Boriska azt a tréfát csinálta, hogy ellett egy kis bikát. A vót a nagy multság. Nem lehetett vele bírni, kötelet kellett a nyakára kötni, másképp kiszaladt volna a világbul. Úgy ugrált, tudjátok, ekkorákat ugrott e, úgy lehetett nevetni.

De most csak nézték tágra nyílt szemmel, ahogy Kadarcs István nekivetkezett, és vizes ruhával törülgette a kis állatot, míg olyan szépen dagadt kifelé, ahogy a jószagú kenyér kél a kosárban.

Csöre csak nézte fintorgó arccal, megdermedten, mi történik, mikor a kisbornyú lábán volt, kedvesanyám egy kis vizet csapott a szeme közé, akkor azt mondta:

- No, istennek hála, ezt mán úgy híják, boci.

Csöre odapillantott és megiszonyodott az embertől is, ez is tele volt vérrel frecskendezve, nagyon iszonytató volt.

Másnap reggel már egész szép volt a kis boci, a gyerekek mielőtt iskolába mentek, már megnézték az ólban, ahogy Boris éppen nyalta, nyalogatta a fiát. Elkapták a lábát, és mulattak rajta, hogy rugdos, és a Boriska meg a kötelét akarja elszakítani.

- Mi az anyátok istenit csináltok már velem, megálljatok csak, hogy megdöglik, de akkor jaj nektek, apátok a tőkére teszi a fejeteket, mer megmondom neki, hogy micsináltatok.

Csöre nem félt nappal a bocitól és most elhitte, hogy kedvesanyám igazán megmondaná kedvesapámnak, ahogy megmondta, mikor ő dinnyét lopott. Szinte érezte a fejében, ahogy a tőkére teszik, és levágják a nyakát.

Jóska, a nagy fiú azt mondta:

- Anyámnak is lesz egy bocija, újra.

Nagyon kacagtak a gyerekek.

Csöre nem értette:

- Nem látod. Látni rajta, e.

De Csöre hiába nézte, nem látta rajta, e.

Kedvesanyám, adhatok a kis Borisnak egy kis krumplilevest?

Az anyjuk nem felelt, mert avval volt elfoglalva, hogy a nagy Borist szelídítgette becéző és biztató szavakkal: „Ne, netene, no kedves gyönyörűségem, szép Boriskám, lelkem, csendesedj má ne, majd adok én ezeknek a bitangoknak, csak még eccer hozzá merjenek nyúlni a te szép fiadhoz, te szegény, jaj te szegény állat, de nagyot is kell szenvedni ezért a semmiért, hogy az embernek legyen bosszúságcsinálója... Nooo, no Boriskám nooo...”

Jóska meg hozta már a tányérban a krumplilevest, ez volt reggelire és ő nem szerette. A gyerekek kuncogva nézték, mi lesz, a kis bornyú mit szól hozzá, szereti-é?

Az anyjuk szétütött köztük, Csöre meg nézte a tegnapi vért, még ott volt az alom közt, ő látta és szédült.

A spenótot se tudta megenni, éppen olyan volt, mintha a kisbornyú gyártotta volna. Csak úgy folyt belőle később a szép tiszta híg spenót. Ha azt főzött a kedvesanyám, mondták: Nem kell bocispenyőd. Gyenge borjú frisse:

korty korty korty
boci szalad iszod te

De veszekedés nélkül nem múlt el este. Néha nem lett verés a kedvesanyámnak, de mindig avval kezdődött: Na most végzek veled.

Hanem akkor este nagyon fáradtan és dühösen jött haza a kedvesapa, egész nap a mezőn dolgozott, kukoricát törtek, és nagy szekérral hoztak. Jóska is vele dolgozott az apjával, és Miskát se eresztették aznap iskolába. Ilyenkor volt nagyon dühös a kedvesapa Dudás, ha nagyon sok volt a dolog, mert munkást soha nem vettek volna, ha megdöglöttek is a nagy munkában.

- No most végzek veled.

Éppen akkor a gyerekek bementek a házba, hogy egy darab kenyeret vágjanak, a kedvesanyám nem mert bemenni. Kedvesapám rájuk nézett, és elordította magát: Mit akartok itt, zabigyerekek?

Rájuk fogta a nagy kést, hogy: majd leváglak én benneteket, úgyhogy azok sivalkodva futottak ki a szobából, de ez mindig így ment; még télen is, ott fázott meg a kedvesanyám is a kazal tövébe, azóta mindig köhög és beteges. Hát most is szaladtak ám valamennyien, amerre láttak, féltek, hogy mingyán megöli őket. Kimentek a szalma tövébe, ott ácsorogtak, és gondolták, hogy ott kell tölteni az éjszakát.

- Kedvesanyám menjen fel, kedvesanyám menjen fel - suttogta Csöre, mikor bent az apa ordítását hallották, bizony megijedt az anya, felmászott a létrán a szalmakazal tetejére, a létrát is elvették a gyerekek a kazal mellől.

Ebben az izgalomban voltak. Dudás nem sietett, inkább csak bömbölt, ahogy szokott, közben bort hozott fel a pincéből, ivott. Azután megint kiállott, hogy rivalkodjon. Hol az anyátok - s csúf szavakkal fenyegetőzött.

Akkor csak új rémület ütött a gyerekekbe. Jött a kísértet fejér lepedőbe, kísértetiesen dörmögött, huhogott és vonított feléjük, ijesztgette őket: Csö-re... Csö-re...

Már késő volt, setét is volt, mert semmi holdvilág sem volt.

- Kedvesapám, kedvesapám, itt a kísértet - sikoltoztak a szegény gyerekek. Dudásné nem mert a kazalról leszállani, mert jobban félt az urától, mint a kísértettől, csak fentről biztatta a gyerekeit, menjetek be a házba, szóljatok apátoknak.

Oda is a kis Csörét tolták be, mert azt megfigyelték, hogy még legjobban Csörét bírta ki az apa, ha részeg volt, azt meg nem is gondolták, hogy Csöre meg mért fél jobban tőle, mint a kísértettől. De azért bement a kislány, és értelmesen sikította a kedvesapa fülébe, hogy itt a kísértet az udvaron, fejér lepedőbe kiáltja: Csö-re.

Dudás meg kihúzta a fiókot, és kivette belőle a revolvért, kiment, és azonnal belelőtt a fejér lepedős kísértetbe, a kísértet meg elesett, ott feküdt az udvaron. Hogy a szellem elesett, ő nyugodtan elkáromkodta magát, megfordult és bement a házba, lefeküdt, s el is aludt. Addig a gyerekek mind bemenekültek a házba, most kiverte őket: menjetek ki ronda dögök, nem kelletek; menjetek, már nincs szellem, kifele, de az anyátok jöjjön be, mert ha nem jön, szétverem a fejit a cséplőfával e. De a gyerekek kiszaladtak, s megmondták az anyjuknak, hogy be ne menjen, inkább felmászta hozzá, betakarták a szalmával, hogy éjszaka meg ne fagyjon, ők meg a konyhában kucorogtak, reggelig csakugyan kihúzták az időt, elaludtak, összebújva a kemence előtt, és a kis Csöre meg minden percben fel-felriadt, hogy jön a szellem, pedig az már nagyon jól meg volt halva, és ott feküdt másnap reggelig az udvaron, míg végre felkelt a kedvesapám, kiment, meglelte:

- Miféle alak ez itt? - kérdezte.

A gyerekek elmondták neki, hogy ez a szellem, akit az éccaka lőtt, mert a gyerekeket ijesztgette. Dudás felemelte a lepedőt:

- Hűj a kutya mindenségít, hun van az anyátok. Rozi! Hallod, az istened!?

De nem mondták ki neki, hogy hol van. Meg a kedvesanyám se akart megmozdulni.

- Ha nem lesz feleségem - kiáltott Dudás -, rögtön agyonlövöm magamat - és húzta felfelé a revolvvert a fejéhez.

A gyerekek nagyon megijedtek, és kezdtek sikoltozni: édesanyám, kedvesanyám, tessék lejönni, agyonlővi magát édesapám.

Csak a kis Csöre nem kiabált, csak reszketve nézett, foga vacogott, még a hasa is kék volt, ebből meglátta Dudás, hogy ez félti legjobban a kedvesanyámat, meg a gyerekek is mondták: - Csöre mondta, Csöre tanálta ki a szalmakazal tetejét.

De mikor lejött a kazalról az anya, nem lett semmi baj, csak annyit mondott a feleségének Dudás: - Most én bemegyek a községházára, ti addig vigyázzatok erre a cafat dögre.

Mikor elment, a gyerekeknek ott kellett maradni a hulla mellett, de különösen Csörének, mert a többi fázott, csak neki nem volt szabad soha se fázni, se éhezni, se félni, ami rossz volt, azt mind neki kellett elviselni, most is ott kellett maradni egész délig, mert a kutyák bántották volna a szegény halott szellemet; így a marhákat ma nem hajtotta ki senki, mert a gyerekek elmentek iskolába, Rózsi otthon maradt, de arra nem lehetett bízni a tehenet, s ezért a kedvesanyám nagyon mérges lett, hogy azok a szegény állatok bent maradnak az ólban egész nap egy ilyen vacak ember miatt, mi a fenének gyűtt ide Kadarcs István magát mutogatni szellemruhában, most megkapta a magáét. De azért nagyon félt kedvesanyám, hogy majd megbüntetik kedvesapámat, de nagy szerencséje volt kedvesapámnak, mert azt mondta a bírónak, hogy: a gyerekeimet ijesztgette, azokat védtem meg.

Hazajött a községházáról kedvesapám, s azt mondja nagy hangon: Ha ezek a gyerekek nem lettek volna, akkor már be is csuktak volna, a menkü üssön ebbe a vacak dögre, de ezt most, anyuk, el kell temettetni. Elvigyorodott a képe. Most olyan kedves volt, mint mikor józanon megengedi magának, hogy röcsöggjön. Ilyenkor lehet ám szeretni. Kivitték szekéren a halottat a hullaházba a faluba, és onnan aztán el is temették, és nem lett belőle semmi baj, de sose mondták meg a gyerekeknek, ki vót a szellem, csak annyit, hogy: szellem vót no... csak Csöre tudta, Kadarcs bácsi volt. Nem üti többet karóba. Kedvesapám is azért lötte le, haragból, mert megismerte. Átjöttek a tanyákból emberek, mind nevetett: úgy kell a dögnek.

Ez jó volt, hogy féltik az árvát, ezt jó volt érezni, hogy a hatalmas férfiak mind utánabámultak: úgy kell a bitangnak.

Ettől a kis Csöre oly félős lett, de annyira, hogy nem mert többet magában maradni, folyton szellemet látott mindenfelé, mert neki kellett őrizni a halálban is, és mindig úgy volt, ha setét lett, hogy jaj, a háta megett már itt is van a szellem, és harapja a hátát. Mikor a marhát későn hajtotta haza, ha nem jöttek érte, neki meg kellett várni, hogy a fejős tehenet valaki segítsen hazahajtani, mert borjas volt már ekkor, s nem lehetett egy ilyen kislányra hagyni, de otthon meg mindig rettenetes volt a munka, és nem volt érkezése senkinek, hogy a tehénért menjen, olyankor a kis Csöre mindig reszketett és gubbaszkodott, néha már érezte is hogy faldossa hátát valami szellem. Mert a szellemekről senki sem tud semmit, csak fél tőlük, ugye.

De akkor éjszaka arra ébredt, hogy kedvesanyám jajgat, szipog, nyög, nyöszörög: de még kedvesapám se káromkodik most, viszi a vödört, ami tele volt vérrel. A gyerekek is felébredtek, ácsorogtak, hallgattak, lesték a sarokból, ágyból, az ajtóból.

Ez volt az igazi szellem. Talán visszajött, az ártott meg szegény asszonynak.

A kis Csöre semmit se gondolt, csak csudálkozott, hogy szenved.

NEGYEDIK ZSOLTÁR

Azután a gyerekek mindennap csak elmentek iskolába. Mi az az iskola? Csöre szeretett volna menni. Az valami jó lehet, de nem tudta mi, mert ő még sohase volt kinn a tanyából, még másik tanyában sem volt, csak azt gondolta, az éppen olyan mint ez. Úton se vót, csak mikor hajtani kellett a Boriskát.

Sokszor ült magában, a konyhában, a hamuban, és csak ült, és csak nézett maga elé. Szeretett volna bemenni az első házba, de oda nem volt szabad bemenni, oda senkinek se volt szabad betenni a lábát, csak kedvesanyámnak, pedig ő úgy szeretett volna bemenni és nekilátni, mindent szétszedni, jól kitakarítani, lemosni, felsikálni, törülgetni, az boldogság lett volna, de nagyon.

Nem volt szabad, hát csak ült, máshoz nem volt kedve, összehúzódva ült magában, gondolkodott a hamuban.

Kijött Dudás apám, ráröhögött, mint egy veres kutya:

- No te ronda, gyere ki az istállóba, feküdj le.

De ő nem mozdult, nem ment ki. Sohase ment ki. Összehúzta a szemét, felduzzasztotta a száját, és csak nézett maga elébe a hamuban.

Bejött kedvesanyám összegörbedve, sárgán és soványan és lihegve az istállóból, és piros volt az arca éle, de csak nyögött, nyöszörgött.

- Nem szeret má engem senki - mondta csendesen - csak a gyermekeim. E még, ez a kis árva, e szeret.

Azután mélézva tette hozzá:

- Csak a Borist ne bántanák annyit.

Éppen a szalmazsákokat tömték. Csöre úgy tömkölte a lekvárkavaró fával a zsák csücskét, annak olyan keménynek kellett lenni, mint a fa. Jaj volt, ha nem volt elég szépen tömve.

Minden ősszel kicserélte kedvesanyám a szalmát a szalmazsákokban, az ágyakban. A régi is jó volt még, de megporosodott, és az új szalmának még a szaga is más.

- Rozsszalma volna jó, de nekünk nem terem itt rozs. Csak búza, de az idén annak is olyan szép szalmája vót, hogy nem látszottam ki belőle. De az is vót a baj, azért dőlt meg annyira, nem kaptunk olyan termést, mint vártunk, no de ha még lesz egy eső, akkor a kukorica megadja a zsírozót, valahogy csak megleszünk. Te Csöre, nézd csak, mifélek jönnek ott, te?

A kislány kinyitotta a szemét, már abban a pillanatban szaladt is. Menekült. Megismerte, hogy a naccsága jön esernyővel; ő mindenkitől félt, de senkitől annyira, mint ettől, mert tudta, hogy ettől a nagyságától különösen mennyire fél a kedvesanyám.

- Jónapot Dudásné.

- Jaj, kezit csókolom, nagyságos asszony, kezit csókolom.

- Mért szaladt el Árvácska?

- Szaladós, kezit csókolom, szaladós szegényke.

- És mért van meztelenül?

- A semmi, olyan természetje van, rögtön lelöki magáról. Nem látja itt senki, hideg sincsen.
- Megmondtam magának már tavaly, hogy meg ne lássam meztelenül, mert elveszem magától.
- Nem is vót azóta, csak most lecsúszott róla a zubbonyka. De tessék már bejönni, tessék a szobába, kezit csókolom.

A nagysága előrement. Látta, hogy a gyereket nagyon nehéz lenne előkeríteni, az már messze szaladt a mezőn, formás kis barna teste villogott az őszi napfényben.

A nagysága szigorúan és határozottan ment előre. Dudásné zavartan ment utána, rossz sejtelmei voltak.

Odabent a nagysága leült, körülnézett a szobában. Meg kell adni, tisztaság volt. A falak fehérek, a kemence zöldre festve, takarosán rekeszekre osztva, kipingálva fehér, zöld, piros és barna színekkel. Mint egy virágkosár. A mennyezetet gerendák tartották, de azok is meszelve voltak hófehérre, s a gerendák alsó szintje barnára festve tiszta olajfestékkel. A bútorok barnák voltak, régiek, a föld igazi föld volt, sárga földdel szépen fölmázolva, hogy aki nem ismerte, azt hitte volna, hogy padlózva van. A sárgára festett, kopott ebédlőasztal mellett barnássárga keményfa székek állottak, a két ablak közt a falnál falóca magas hátával.

A nagysága nem szólt egy szót sem, hivatalosan ment végig a szobán, beült az ablakok közt középre a lócára, vagy ahogy a tanyán mondták, a kanapéba, akkor szigorúan rendelte maga elé Dudásné:

- Dudásné, maga ellen súlyos vád van. A gondozottnak már egy éve iskolába kellene járnia, de maga elmulasztotta az iskolaköteles időt.

Az asszony hallgatott.

- Mi a válasz erre?

- Kezit csókolom, én azt nem is tudom.

- De azt tudja, hogy a gyermek a maga lányával egy évben született? Én magam mondtam magának. Emlékszik, hogy megbeszéltük, hogy a maga Rózsi lánya és a lelenc egy évbeliek. Emlékszik? És a maga lánya már tavaly szeptemberben iskolába ment, most már a második osztályba jár. Igaz?

- Hát kezit csókolom, behíjták.

A nagysága csakugyan legjobban szeretne volna, ha valamiképp el lehetett volna intézni ezt a dolgot, mert alapjában véve ő volt a felelős a késésért, most nem tudta, hogy mossa ki magát.

- Talán beteg volt a gyerek?

- Igen, kezit csókolom, mindig beteges, olyan kis fejletlen.

- Akkor is be kellett volna már ebben az évben adni, de maga nagyon haszontalan asszony, elmulasztotta. Örüljön, hogy magam jöttem ki, mielőtt a hatóság számon kérné, mert nagyon súlyosan megbüntetik.

De Dudásné már azon tűnődött, hogy ha muszáj lesz a Csörét iskolába küldeni, akkor annak ruha kell, fehérnemű kell, s amit az államtól kapott, azt az utolsó darabig elhasználta.

- Milyen a gyermek értelmi fejlettsége?

- Kis buta az, kis hülye. Sose lesz abból ember.

- Majd ezt jegyzőkönyvbe veszem - mondta a nagysága. - Csak azt nem szeretem, mert túrhetetlen, hogy most is mezítelenül találtam.

- Nem tűri a ruhafélét. Letépi magáról. Vad. Hát nekem csak elég gyermekem van, de ezt nem lehet megszelídíteni. Őt esztendeje kínlódunk vele, de még ma is olyan, mint az erdei kutya.

- Szóval nem tudja behívni?

- Ó, kezit csókolom, azt nem.

A nagysága elővette a papírjait, valamit írt soká, akkor aláíratta Dudásnéval.

- Figyelmeztetem magát Dudásné, hogy holnap reggel kilenc óráig a gyereket hozza be. Azt tanácsolom, zárja be a szobába, addig ki ne eressze! Nem akarom, hogy a pusztán hajkurásszák. Szóval holnap reggel okvetlen hozza, és adja át Árvácskát Margit kisasszonynak, a helyettesemnek.

Ezzel felállott, a táskáját összerakta, becsukta.

- Állami Árvácska. Ez a neve. Elég buta név. Biztosan a Kiséry titkár úr adta neki.

Mikor kiment az ajtón:

- Ami azt illeti, elég jellemző. A titkár úr nagyon humánus. Az igazat megvallva nem is tudtam, hogy ez a neve, hogy nincs neki más. Most látom az iratokból.

- Az anyád keserves istenit - káromkodott a gyenge asszony, mikor a nagysága elment -, akkor vizitek el, mikor már az ember valami hasznát venné.

Kiment a tanya végibe, kiabálni kezdett:

- Csöre, Csöre, a fene essen beléd, Csöre.

- No mit akar?

- Gyerelő, mán elment.

Csöre látta, hogy elment a nagysága, de még félt, hogy ha bemegy, addig visszajön.

- Visszagyün.

- Dehogy gyün. Még én is elmegyek. Gyerelő mán, ha mondom, mer kitekerem a nyakad, ne mérgesíts. No gyere, kislányom.

Lassan aztán becsalogatta a kislányt, de az csak nem akart bemenni a házba, hanem kintről leskelődött, hogy a kedvesanyám fekete ruhát vesz, fekete fehérpettyes kendőt köt a fejére, és olyan furcsa, hogy ilyenek csak akkor látta, ha bement a faluba néha vásárolni.

- Vásáll?

- Mi bajod?

- Vásáll?

- Igen, be kell menni miattad a faluba, hogy a búr hujjon le valamennyirül, az urakrúl, csak sanyargatják a szegény embert. Be kell menni temiattad te rühes. Miattad kell bemenni. Az iskola végett kell nekem ilyen messzirül elmenni.

Ezt Csöre nem tudta megérteni, miért kell őmiatta iskolába menni a kedvesanyámnak.

- Mire hazajövök, kitakaríthatol. Elmosogathatol. De ha valamit eltörsz, a lábodra lépek és kettéhasítalak.

Csörének tágra nyílt a szeme: szabad neki elmosogatni? Ilyen boldogságot.

Jaj, nagyon nagyszerű volt. Meleg vizet csinált, bedöntötte a dézsába, hozzáfogott egyenként az edényeket mosogatni, mert volt rengeteg, minden piszkos volt, mosatlan, kedvesanyám nem szeretett ilyet csinálni, meg nem is volt érkezése, hát csak néha mosogatott, ha valahogy időt tudott szakítani. A kis Csöre, az meg nagyon szeretett a langyos vízben babrálni, s az a nagy érzés, hogy szabad neki ezekkel a törékeny holmikkal egyedül bánni. Máskor egyet se adnak a kezébe, pléhtányéra van, mint a kutyáknak, abból kell neki enni, a csorba, lepattogzott, mosogatatlan pléhtányérból, hogy el ne törjön egy cserepet vagy porcelánt. Most meg egyedül ő az úr a nagy házban, senki sincs rajta kívül, hacsak a lusta Marci, a fekete öreg macska, aki ott ül a sütőn s dorombol, ha kedve tartja, meg a fehér kutya odaki meg a disznók meg a Boris meg a tyúkok, kakas meg a verebek, kik folyton itt szemtelenkednek a tornác előtt, még a konyhaküszöbre is ideszállanak, pedig most terítve van nekik az asztal odaki, az egész mező.

Mindenki csak magának csipeget, szemelget, csak ő az, aki dolgozik ezen a világon.

Mikor már egy tányért eltörülgetett, fel kellene tenni a tálasra, a szobába, a sublódra, de nem éri. Hanem azért kitalálja. Fejőszéket keres, odateszi a sublód elé, így már fel tudja emelni a tányért meg a porcelántálat meg mindent, a csészéket, ibrikeket, sótartót.

Azután elrendezi a konyhát, mindent a helyére tesz, a dézsát kiöblíti, ahogy kedvesanyám szokta, odaállítja a sarokba a létra alá, akkor még mindig nem jöttek haza, hát neki a szobának. A háznak, odabe, ahova neki nem is szabad bemenni. Most az övé, azt csinálja vele, amit akar. Fogja a seprűt, és minden sarkot, zugot kiséper, a szemetet is kiviszi a házból, és előnti a szélbe, a szél viszi vígan a kacagó porszemet a napfénybe.

De most jut csak nagy dolog az eszébe: fel fogja mázolni a házat.

Agyagot hoz a házmegüli csomóból, feleresztli vízzel, egy kis kormot keres, beleteszi, kézzel megkavarja. Szép sima legyen, hogy meg ne látsszék a húzás a földön. A házat még sohase próbálta feltapasztani, de már nézte, hogy csinálja kedvesanyám; kis kezecskéjével kezdi most a simítóronggyal végig, végig. Annak olyannak kell lenni, hogy úgy nézzen ki, mintha pádimen-tomozva lenne, vagy üvegből volna, simának és egyszínűnek; a kislány, ahogy ott guggol pucéron a földön, roppant gond van az arcán, odaadás és szorgalom. Úgy dolgozik serényen, mint egy kis tündér, kis maszatos, fekete tündér, ruha helyett van már neki ruhája, az egész teste tele van a sikáló fekete lé feltjaival, a térde fekete, a talpa, lába feje, az egész hasa, de még az arca is, kis pogácsa arcocskája olyan, mint a kéményseprőinas.

De ő nem látja magát, csak halad előre, előre buzgóan; már készen van, mikor az iskolából megérkeznek a testvérei.

- Nem szabad bemenni - sikít eléjük -, nem szabad bemenni. Felmázoltam.

- Tán te?

Röhicskélnek a nagyobbak, és még Rózsi is nyelvet nyújt.

- Én biz a.

Amin nagyon lehet mulatni, hogy még ő felmázol, mikor az anyjuk azt még a legnagyobbiknak sem engedte meg, Zsófinak.

De nem mennek be, mert azt látják, hogy nedves, ételt keresnek, meg is lelik az ennivalót. Csöre nem nyúlt hozzá, egész nap egy falatot sem evett, nem mert ő enni, csak dolgozni, pedig attól is félt, hogy ha dolgozik, ha nem jól csinálja, azért is kikap, hát még ha megenné az ételt, hiszen neki az nem jár.

Csak ha adnak. De a lánytestvéreknek nem jut eszébe kínálgatózni, azért ő ott áll feketén, mint egy sáros malac, csak néz ragyogó arccal rájuk, boldogan és büszkén, és folyton nevet apró egérfogaival, mindenik rákezdí a röhögést, ha ránéz, olyan furcsa, hogy ennyire be van mázolvva maga is.

- Mosgyál meg te disznó - kiáltja neki Jóska vihogva.

- Meg is.

Kimegy a kútra, beleáll a vályúba és abban mosdik le tetőtől talpig, ügyetlenül, de odaadással, míg csak a lábáról is le nem súrolja a legkisebb sarat is. Azért fekete marad a lába is, meg egészben, szappant nem kap a mosdáshoz, a bőre ki van cserezve.

- Ki mosta el az edényt? ki volt az a jó jányom nekem? - kérdezi kedvesanyám, mert rögtön meglátta, ahogy belépett a sötét szobában is, hogy tiszta tányérokkaal egészen tele van rakva a sublód teteje, csak nem úgy ahogy ő szokta, hanem egészen másképpen.

De most az egyszer mosolyog, furcsa szája elmozdul az örökös szomorúságból, és elhúzódik mosolyra.

Csőre csak ott áll kint a konyhában az ajtó mellett, és sunyin les be, s várja, észreveszi-e kedvesanyám, s lám.

- Csöre.

- Csöre? Azt hittem, tik csináltátok meg, mikor hazajöttetek az iskolából, de bitangok vattok tik, semmit se segíttek anyátoknak.

Nem is ügyelt többet semmire. Lerakta a kendőjét, betette a komótfiókba. Levetette a fekete ruháját, és berakta a szekrénybe. Azután felvette a megszokott kék elnyűtt ruhát magára, és ment ki.

- Mi történt evvel a sikálással? Tán odapisiltetek, a macska meg meghempergett benne - nevetett. Csöre várta a dicséretet: ő is nevetett.

- No, mi van evvel a házzal, ki a fene piszkította be?

- Csöre.

- Mít csinált vele ez a disznó? Micsináltál vele?

De Csöre bátran csattant fel:

- Felmázoltam.

- Mi a gané? Te?

Akkor jobban nézte. Hát még a törések is ki vannak javítva, még lágy, ahogy megtapintotta, de olyan ügyesen el vannak simítva, hogy no. És a mázolás se rossz azért, még talán maradhatna is, így is. Van kint dolog, úgyhogy csak éppen becsületből morgott hát fel:

- Ó ki a fene hatta meg, hogy hozzányúljal.

Csak este, mikor már leült egy kicsit, ő is evett, akkor szólott:

- Te... ettél?... no egyé...

Mikor látta, hogy a kislány milyen jókedvűen, mohón kezdi majszolni a kenyeret, akkor nyögött fel:

- Verte vóna meg az isten ezeket; akkor viszik el az embertül; mikor már lehetne valami hasznát venni.

Reggel felsóhajtott:

- No gyereide.

S a kislány rohanva bújt az ölébe, belefeküdt a térdére, és átölelte kis karjaival. Minden jutalma megvolt, hogy azért kedvesanyám szereti. Engedi magához bújni. Odasimítani a fejét, az arcát a melléhez, érzi, ahogy lapogatja, veregeti a hátát, mondja:

- Ebből van nekem egy jó kis jányom... vóna... Ha azok a bitangok el nem rabónák tüllem... No gyere.

Csöre csak nézett a kedvesanyámra. Mér híja ilyen reggel.

- Gyere, no, beviszlek a faluba, a piacra.

Faluba? Csörének még a lélegzete is elállott. Még sohase volt a faluba. Kedvesanyám beviszi ötöt a faluba. Piacra.

De milyen csudák történnek ma. Ruhát keres elő a kedvesanyám. Rózsának egy ruháját. Ingét és zubbonyát keresi.

- No gyere, megmosdatlak.

A nagy mosóteknőbe meleg vizet önt, és beleállítja a kislányt, szappannal megmossa. Milyen jó az a langy szappanos víz, úgy elmosogatja ötöt a kedvesanyám keze, a szúrós bütykök a kezén, ahogy tegnap ő mosogatta az edényt.

Oly furcsa, csiklandoz, még nem is volt őrajta kis ing. Meg a zubbony. Csak éppen cipő, az nincs, mert a cipőben elment Rózsai az iskolába.

Már elmentek régen, talán ők is iskolába mennek. Azért volt tegnap kedvesanyám a faluba, hogy megcsinálja az iskolát. Csöre nemigen tudja, mit kell avval csinálni, mert olyat még nem evett, amit úgy híjnak: iskola, de érzi, hogy van valami köze a tegnapi út és a mai közt.

Barkácsolva haladt kedvesanyám mellett mezítláb a hideg porban.

Néha kérdezett valamit, de nem kapott választ, csak egy-egy morgást, rántást, hogy majd kiugrott helyéből a gyenge kis karja.

Egyszer csak igen megszomjazott.

- Kedvesanyám, szomjas vagyok, kedvesanyám, szomjas vagyok.

- A fene ett vóna meg, mé nem ittál otthun. Hun vegyek én itt neked vizet?

De ő nem törődött vele, csak mondta, egyre mondta, hogy kedvesanyám szomjas vagyok, kedvesanyám szomjas vagyok, nem hajja, szomjas vagyok.

- Mingyán itt lesz mán a faluvégi kút, ott kapsz.

De az még messze volt. Hanem azt is meg lehetett érni, odaértek. Ott aztán kedvesanyám a kúthoz vitte, megnézte a vedret, még vót a fenekén egy kis víz, nem kellett neki húzni. No igyá.

A falu is valami olyan volt, mintha nem lenne igaz. Ő még soha nem látott ennyi rengeteg házat, egymás mellett. Kint a pusztán nem volt több ház, csak az övék, meg ott távol a Kadarcséké, meg messzire lehetett látni itt-ott egy-egy tanyaházat, de itt sorba-sorba egymás mellett ház, ház, azt hitte a szeme is kiugrik, ezt nem lehet mind megismerni egymástól.

- Nem a naccságához megyünk, hanem a helyetteséhez.

Ő nem tudta, hogy a naccságához kell menni, s azt sem tudta, hogy a naccságáknak van helyettesük is, csak ijedten húzódott.

Bementek egy nagy házba, téglából volt az útja, de a téglák úgy voltak lerakva, hogy szépen lehetett rajta lépegetni, egyik lejjebb volt, mint a másik, gömbölyű volt a szélük.

Akkor behúzta kedvesanyám egy nagy ajtóba, onnan be kellett lépni valami cifraságosba. De ő nem nézett sehova, csak odasündörödött a kedvesanyám szoknyájához, onnan kukucskált ki.

- Béhoztam a gyereket, kis naccságám.

- No behozta, Dudásné? Maga Dudásné ugye?

- A vónék naccságám.

- Lássa. Hát akkor maga el is mehet, a kicsi itt marad.

De Csöre erre a szóra mind a két kezével úgy beleragadt a kedvesanyám szoknyájába, majd leszakította, s elgömbült szájjal leleskedett az ismeretlen veszedelem előtt; amikor a szép kis fiatal, gömbölyű arcú naccsága felállott és hozzálépett, úgy rákezdte az ordítást, mintha késsel szúrt volna a torkába, hogy levágja, besózza.

Még meg is ijedt tőle a kicsi naccsága is, de még a kedvesanyám is.

- Ne sírj kisjányom - emelte fel a kötényt a kedvesanyám, hogy megtörülje a bömbölő gyerekeknek az orrát, száját, egyúttal eltakarja a megrettent fiatal nagysága elől. És csak mondta, meg nevetgélt is.

- Ne sírj no, édeském, kis angyalom, kedvesem, tubicám.

De Csöre annál jobban visított; érezte, hogy a kedvesanyám is fél, nem olyan mint máskor, egyszer se mondja, hogy a fene egyen meg, a hús rothadjon le rúlad, meg ilyeneket, hanem így rémítgeti, hogy: édesem, kedvesem, tubicám.

A kis nagysága beszaladt a másik szobába, s onnan kihozott egy nagy babát. Egészen hajas baba volt, olyan volt, mint egy kisgyerek, ettől úgy megijedt a pusztai kislány, hogy egy pillanatra abbahagyta a sírást, rábámult erre az ismeretlen állatra: neki sohase volt babája, nem tudta elképzelni, miféle lehet ez, talán ez az iskoláslány? vagy mi? őbelőle is ilyen akarnak csinálni. Ezért, mikor csak közeledett hozzá a nagysága a babával, oly rettenetes ordításba kezdett, hogy már attól félt a két nő, hogy a frász töri ki.

Csak azt nem vette észre, mikor ment el kedvesanyám. Nem is tudta, hogy eresztette el a kezét meg a szoknyáját, csak egyszer ott állott a szoba közepén, a két keze a szemére dugva, zokogva áll, ahogy körülnéz, senki sincs már, csak a szép kis nagysága, mert azt megfigyelte még a sírásban is, hogy ilyen szépet ő még ebben az életben nem látott, amilyen kedves és szépséges volt ez az idegen naccsága.

- Gyere ide kislányom. Kis Árvácska, ne félj tőlem. Tudod, hogy te vagy a kis Árvácska. Az a legszebb kis virág tavasszal, te is olyan szép kis virág vagy, no gyere hozzám kis Árvácska.

- Én nem vagyok árvácska.

A kis nagysága már örült, hogy megszólal. Nagyon felujjongott, hogy legalább ennyire tudta csillapítani.

- Hát mi vagy?

Soká hallgatott.

Tizenkétszer is meg kellett tőle kérdezni, hogy mi vagy, akkor csárogta ki, hogy:

- Csöre.

- Mi?

- Csöre.

- Dehogy, a te neved: Árvácska. Állami Árvácska. Az van beírva a nevednek, te vagy a kis Állami Árvácska.

De ő összehúzta a kis szemöldökét, durcásan nézett, és gyűlölködve pillantott körül, csak most látta, hogy nem is abban a szobában vannak, amiben vannak, hanem másikba, ahol a sok baba van.

A többi csak úgy elsuhant.

Ő megmaradt ellenségnek és dacosnak, és nem felel, nem engedte, hogy lefektessék a szép díványra, azt azért érezte, hogy evvel az ő piszkos lábával nem lehet a díványra feküdni, mint a többi kislánynak, akik hallgatva feküdöztek ott, némelyik gyerek csak egy arasz nagy volt, ő szörnyen félt tőlük, félt, hogy megkarmolják, nem akart köztük maradni, mert ha a naccsága kimegy, ezek rárohannak, akármilyen kicsik is, sokan vannak, vajon miből lehet a belsejük?...

Aztán összeszorította a fogát, engedte, hogy lefektessék és betakarják, úgy tett, behunyta a szemét, oly erősen, ahogy csak bírta, hogy majdnem kiszorította a szeme golyóját a helyéről, akkor azt hitték, már ő alszik is, és a nagysága otthagya, vagy hogy ő magában maradt a némák közt, akkor felgubbaszkodott, egyet megfogott belőlük, ahogy a macska fogja meg az egeret, az se nem sírt, se nem szólt, s ő rájött, hogy ezek nem élnek, hanem valahogy ki vannak mesterkedve, kettétörte a nyakát, abból semmi vér nem jött.

Még kettőt vagy hármat előkapott, eltörte, odacsapta a fejét a falhoz, látta, hogy a fejük is porcelán.

Ki hagyta nyitva az ajtót?

Ő kiszökött; elszaladt, szaladt az utcán, néha visszanézett, aztán továbbszaladt, úgy szaladt, hogy a lélegzete nemsokára elállott, de nem mert megállani, mert azt érezte, hogy jönnek a háta megett a kísértetek: ezek a porcelánfejű kísértetek, fejr lepedőt vesznek, ötet kergetik, ő meg csak ment-ment az utcán, néha utána nézett egy asszony vagy egy gyerek vagy egy kutya, de senki sem törődött vele, nem kérdezte meg, hova megy, ő csak ment, ment, üzték.

Már egészen sötét volt, már régen nem volt falu, már kezdett ismerős lenni a vidék, mintha a Borissal éppen itt járt volna valaha, nem az ő útjuk, de éppen olyan, s ő lihegve és éhesen és rettenetesen fáradtan ment, ment az őszi éjszakában, addig ment, míg újra egy faluba nem ért, ezen nagyon csudálkozott, hogy mindig csak megy, és újra visszajut a faluba, mert arról fogalma sem volt, hogy két falu is van a világon, azt sohase hallotta: ő csak falut hallott, úgy mondták: a faluba.

De itt a kutyák már szemtelenek voltak, egyszer csak visítani kellett, egy kapuból két roppant nagy kutya rohant ki és elébe állott, és úgy ugattak, ahogy a torkukon kifért; - nem tudta, hogy a kutyák nem azért ugatják, mert meg akarják enni, hanem azért, mert megesett a szívéük azon, hogy egy ilyen kis Állami Árvácska mit keres az utcán ilyen éhesen és fáradtan, elveszve?

- Miféle gyerek ez?

Egy erős, nagydarab asszony jött ki az udvarból, újra megkérdezte erős hangon:

- Miféle gyerek vagy te?

- Félek - mondta rá a kislány.

- Hogy kerülsz ide?

- Kedvesanyám elveszett.

- Hol vészett el? - s lehajlott hozzá az asszony, és figyelmesen nézett az arcába.

De Árvácska már nem merte megmondani az igazat. Nem merte azt mondani, amit tudott, hanem azt mondta: A piacon.

- Hol?

- A piacon.

- Hát ki a te kedvesanyád?

- Ű.

- Hajaj fiam, hát te nagyon buta vagy. Jársz már iskolába?

- Mija?

- Mija, mija? e mán olyan iskolásforma jányka, de olyan buta, mint egy négyéves. Gyere mán ki.

Bekiáltott az udvarba; nemsokára egy nagy csizmás férfi jött ki az utcára.

- Nézd mán ezt a tévedt gyereket. Miféle anyja van ennek? Elmaradt a piacon. Hát mikor volt piac?

Megfogta a kislányt, aki tőle nem félt egy cseppet sem.

Nemcsak nem félt, hanem ösztönszerűen elkezdett bemenni az udvarra. A felnőttek csak nézték, mit akar.

Azt látta, hogy ez a kis ház is éppen olyan, mint az övék. Nem olyan, mint ahol a naccsága lakik, hanem mintha csak otthon volna, itt is itt az ereszalja, abba a dikó, a disznóól is ott van az istálló faránál; a trágyadomb a kútnál, a vödör lóbál.

A nagyok csak nézték, várták, mi lesz?

De a kislány csak megáll:

- Hát mán nem laknak itt?

- Kicsoda?

- Kedvesanyámék.

Ezen nevettek, a nagy ember meg a nagy asszony.

- No gyere csak ide fiam: meg tudod mondani, hogy híják a te kedvesanyádat? Szekeres? Kovács? Bálint?

De a kislány csak csóválta a fejét; bosszankodott ezen az ostobaságon.

- Dudás.

Erre nagyon élénken kiáltottak fel mind a ketten, a férfi is, nemcsak az asszony:

- Dudás?

- Te, ez az ű államijuk! Hogy a fenébe tévedt ez ide?

Csőre már kezdett otthon lenni: az állami szó, az is igaz, azt mondta a naccsága is, meg úneki azt mondták, ha nagyon haragudtak: állami. Valami olyan bátorság kezdett benne kigyürkőzni, hogy már nincsen elveszve.

- No gyere be fiam, megmosdatlak, nem lesz már semmi bajod. Éhes vagy?

- Én még máma nem ettem.

- Mér nem ettél? - csúfolta a néni kedvesen.

- Mer kedvesanyám azt mondta, hogy te már nem kapsz enni, te má nem dógozol nekünk. Majd adnak ott, ahol leszel.

- Á... Nahát ez a Rozi, ez egy бүdös fősvény vót mindig. No nesze itt egy kis kenyér.

Mindjárt beleharapott s evett, s elvárta, míg a tekenőben vizet készít a néni, őt hozzáfog lemosni. De ez sokára lett, addig ott ült a sarokban, vele nem is sokat törődtek, csak hallotta, hogy folyton Dudásékat szidják.

- Ez az a kis pucér jány te - mondta egyszer az ember.

Akkor mondta, mikor ő már a tekenőbe állott, és mosta az asszony.

Arra megismerte, hogy ezek a rokonok, ennek az embernek mondta ő egyszer, hogy rokonbácsi.

De nem mert odanézni, mert észrevette, hogy ez a rokonbácsi úgy néz rá, ahogy a kedvesapám szokott meg a Kadarcs Pista bácsi meg a többi. Hátat fordított neki, nem nézett felé.

- No itt a jó meleg friss tej, még habos - mondta az asszony.

- Nem kell.

- Mér? Nem szereted a tejet?

- Nem kell.

- Hát mit eszel akkor?

Hallgatott.

Másnap reggel jó egészségesen ébredt. Nagyon boldog volt, hogy ilyen tiszta, szép, fejér ágyban ébredt fel. Úgy vágyott már haza. Úgy vágyott a kedvesanyám jó, ismert szagához.

Reggelire vajaskenyeret kapott. Még lekvárt is tett rá az asszony.

Azután befogtak a szekérbe, felültek mind a ketten, őt is odavették maguk mellé.

A szekér soká ment, soká ment. Végigment a falun, addig ment, addig ment, hogy egyszer csak a kislány boldogan kezdett sikongatni. Már úgy kinyílt előtte a világ, mintha most kezdene a szeme látni. Azok a fák, amiket eddig látott, csak fák voltak, azok a házak, csak házak: de most egy pillanat alatt már otthon volt: észre sem vette, ott a görbe akácfa, ott van hozzákötve a Boris.

- Hun hattátok el ezt a gyereket?

- Ó, a rosseb egye meg, hát te hogy jössz vissza? Hogy a fene rágja le a húsod, tetüled nem lehet megszabadulni?

Csőre szemérmesen nevetgélt, boldog volt, hogy otthon van, hallja ezeket a drága szavakat, amiket egész életében hallott. Tudja ő, hogy ez szidás, bántás: de ha nem fáj. Ha ez is örömet ad, ha ez a jó, s nem azok a hízelgések, ahogy másutt tudják...

Csak azért mindig volt benne annyi sunyiság, hogy nem mutatta meg, hogy van a füle megett már valami: de ha rávonatkozott, megértette.

- Nem tudom én, miféle szerzet - mondta a kedvesanyám róla -, valami úri magzat lesz, mert nagyon kényes, az egész olyan haszontalan, vékonycsontú. Nem vóna rossz gyerek, igyekszik is, de semmit se ér, gyenge. Nem szabad ezt elkényeztetni, olyan kisasszony lenne ebből rögtön, hogy csoda.

Másnap kijött a cseléd.

Azt mondták, ez, a naccsága cselédje. Erős, nagy, nevető lány volt.

- Most beviszem ezt a robancot - mondta kacagva. - Kössék mög. Mög köll kötni kötéllel, majd én beviszöm.

És harsogva kacagott, kacarászott.

Csakugyan felöltöztették újra, akkor elővettek egy kötédarabot, amit a Boris szakított el, avval megkötötték a két kis kezét, és a cseléd megfogta a kötél végét, hogy viszi.

De a kislány olyan fehér volt, mint a fal és azt mondta:

- Eresszen el.

Nem eresztette el. Húzta. Erős volt, menni kellett vele.

Még a kedvesanyám is mosolygott. Látta, most erős kézbe került a gyerek. Nem jön vissza többet.

Akkor a kicsi nekiugrott a cseléd kezének és beleharapott. Alig tudta lerázni magáról. De csak nevetett, nem jött dühbe, nem pofozta.

Így kötélén vitte el, mint a vágóra a kisbornyút.

Egész úton folyt a harc kettejük közt, folyton nekiugrott, folyton harapdálta.

A kútnál azt mondta a nevetős cseléd:

- De minek akarsz ennél a ronda asszonynál lenni?

- Kedvesanyám. - sikította fáradhatatlanul a kislány.

- Rossz nehézség te buta: ez nem anyád neked. Ez pénzt kapott azért, hogy tartott. - Mögfizették! te butaság. Nem szeretött. Csak a pénzt szerette, nem téged. Ha kedvesanyád vóna, akkor már mégse engedett vón el...

A kislány elhallgatott.

- Majd kapol másik kedvesanyádat, az is csak ilyen lesz, az is azért vesz, hogy pénzt adnak utánad. De tán nem lesz ijén átkozott.

Míntha valami beférközött volna a gyermek kicsi fejébe.

- Mindenki államit akar. Más is van ilyen állami, mint te. Pénzért akárki lesz egy államinak a kedvesannya! Buta.

Már nem kellett húzni a kötélén.

A kis árva lesütött fejjel ment a lány mellett. Nem értette ő ezt, de valami megfagyott benne, és nem akarta a kedvesanyámat már annyira.

ÖTÖDIK ZSOLTÁR

A kislány oda-odalesett az idegen asszonyra; csudálkozva látta, hogy ilyen fiatal, almaképű akar államit venni. Ő eddig azt hitte, hogy államit nem is adnak csak aszalódott öregeknek, de ennek még olyan volt a két gömbölyű arca, hogy a sóvári alma se volt se keményebb, se pirosabb. Sárgás haja volt a ritkás szövésű kendő alatt, kék volt a szeme. De a hangja oly éles volt, mintha valahogy sással hasították volna, és oly fennen beszélt:

- No most csókojj kezet kisjányom a naccságának és gyerünk, mert igyókestve lösz, osztán menni is kék valamicskét má.

Oly furesán beszélt, mintha ő találná ki a szókat is, hogy kell mondani.

A kislány azonban már nagyon el volt csigázva, csendesesen lehajlott a nagysága kezére: az nem olyan volt, mint a kedvesanyámé, hanem jó szappanszagú és fejér. Megcsókolta, és tovább hallgatta a sok jó tanácsot, hogy csak viselje jól magát.

- Itt jó helyen leszel fiam, Szennyes néninél, gazdag embereknél leszel, lesz jó ruhád, ennivalód, minden jó lesz, jársz szépen az iskolába, lesznek könyveid, megtanulsz írni, olvasni, minden jó lesz, csak viseld jól magadat. De nagyon jól viseld magadat, hogy rosszat ne halljak rólad. A ruhát le ne tépd magadról, nem szabad ruha nélkül járni, megértted?

- Mi a fene? ruha nélkül szok jáórnyi? - bámult el Zsaba Mária.

De a naccsága nevetett az eredeti „fene” szón, aztán megijedt, hogy árt a gyereknek, s így javította:

- Az eddigi nevelőanyja, azt hiszem mérgében, hogy elhozzuk onnan, panaszkodott rá, hogy nem túri a ruhát.

- A semmi, naccsága, hát köszönöm szépen, elvihetem az üres kosarat? Eredj kisjányom a konyhába, hozd csak a kosaram.

Ki tudja, mi volt a kosárban, hogy került az a konyhába, de az biztos, hogy ő vitte a nagy üres kosarat haza, arra a helyre, ahol még sohase volt.

Zsaba Mária oly hetykén tudott menni, csak ugráltatta jobbra-balra a nagy kövér fenekét. Mikor kiértek a faluból, széles országúton mentek, fák alatt, akácfák voltak kétfelől; no gondolta magában Árvácska, itt jól lehetne legeltetni a Borist. Jó fű van alatt.

Nem gondolta, hogy ez még hamar bekövetkezhetik. Nem is gondolt arra, hiszen ő már iskolába fog járni, kicsit félve reménykedett, milyen is lesz az az iskola, amit annyit hallott a gyerekektől, de még ott nem volt soha. De szép is, hogy már iskolába megy, mint valami kis mennyországba. Csak azért cipelte boldogan a nagy kosarat, húzódott az idegen asszony mellé. Olyan volt ez a nő, amelyet még sohase látott közléről, egészen mintha úriasszony lett volna, nem is tudta elképzelni, hogy fog ez gazdálkodni a tanyán. Csak úgy dagadt a kövér kis teste a szoros uras slafrokból. Elöl hátul, mindenfelé, mint mikor a zsákban dinnye van. Végre szülőhöz értek.

No, ez már nem a kedvesanyáméké, ezt meg kellene kóstolni.

- Néni... de jó volna egy kis szőlő... szedek a kosárba.

Ezt azért tette hozzá, hogy Zsaba Mária is hadd kapjon. Adni kell neki.

- Még mi a fene, hogy gondóssz olyat, nem szabad, jön a csósz, mingyán bészár.

Akkor elhallgatott a kisjány, a nagy, kövér, dagadt szőlőfürtök meg röhögve néztek ki a tőkéről: No kisjány jó vóna szőlő? hip, hip...

Még el se hagyták a szőlőt, azt mondja Zsaba Mária:

- Hát te meg hová futsz? már itthon vagyunk.

Nagy tanyaudvar volt, óriási nagy házak kezdődtek, úgy tűnt fel a kislánynak, egész falu: ez mind a Zsaba Máriéké?

- No mi van vacsorára?

Zsófi azt mondta:

- Ott van a kemencepadkán.

De csak úgy félvállról mondta a Zsófi, mintha nem is ő lett volna a cseléd, s egész mérgesen nézett a kis államira.

- No Pösze, ez a tied - mondta az asszony.

- Én nem vagyok Pösze.

- Hát mi vagy?

- Árvácska, a naccsága úgy hívott: Árvácska.

- Hát az anyád hogy hívott?

- Csöre.

- Az is vagy, te kis pösze, beszélni se tudsz.

- Engem csenkicse tanított, majd az iskolába megtanulok - pötyögte selypítve Csöre, aki csak most tudta meg, hogy nem beszél szépen, hanem pöszén, vagyis selypítve.

- Edd meg.

Sötét volt a konyhában. Nem lehetett tudni, mi van a lábosban, mind megette a legyet is, ami a mártásban sűrűen volt, gondolta, tepertő.

Zsaba Mária bevitte a kis szobába, ahol ő hált, megmutatta: itt fogsz hálni velem. Ferembá nincs ma itthon, ha itthon lesz, akkor se hál idebe, hanem ki a marhákkal.

Ez rendbe vót, mert kedvesapám is kint hált mindig az ólban, télen-nyáron.

Eccer csak hallja, hogy Zsófi azt mondja:

- Nem válogatós, megeszi ez a legyet is.

És nevetett hozzá.

Nagyon fáradt volt a helyzetváltoztatástól, mindjárt elaludt. De egyszer csak arra ébredt, hogy megértette, mit mondott Zsófi, hogy ő a legyet is megeszi! Az nem tepertő volt? hanem légy! Ettől olyan undorodás jött rá, hogy abban a pillanatban elkezdett ökröndözni, hányni.

Felébred Zsaba Mária:

- Hé ez mi az istent csinál? Hé, mi az? mit csinálsz te itt nekem?

Meggyújtja a lámpát, látja, hogy itt bizony minden, de minden tele van, jön a kislányból a mártás, alólról, felülről.

- Ó te rothadt dög, nem alszol te többet velem, te mocskos dög, összepiszkítottad az ágyamat.

Evvel fogta, kidobta a szobájából, kiabált Zsófinak, vigye, vigye:

- Ni, mit csinált az én ágyammal, ne te dög, edd meg, zabáld meg. Zsofka ezután veled fog aludni ez a dög, az én szobámba többet be se teszi a lábát.

Zsófi is úgy nyúlt a kislányhoz, mintha az rögtön harapna vagy fertőzne, félelmes lett egyszerre a nagy darab kövér felnőttnek, szörnyeteg lett, akitől félni kell.

- Mondtam, tele van léggel - morogta Zsofka -, csupa legyet okádott.

Másnap reggel még fel se ébredt, felrázták reggel három órakor, kihajtották a disznókat vele a mezőre.

Ott ácsorgott egész délig a tarlón, nem volt kedve dalolni.

Akkor hozzájött a szomszéd kanása, az is fiatal fiú volt, de már lehetett vagy tizennyolc éves.

- No, Zsaba Mária bement a városba, elmondja a naccságának, hogy az ágyát besuhintottam, de én is elmegyek, nem maradok nála legyet enni, vigyázz a disznájára neki, én megyek a kedvesanyámhoz.

Evvel el is indult, a tarló végében kezdődött az erdő, bement az erdőbe, és ment, ment beljebb, beljebb. Sokáig ácsorgott a fák alatt, sűrű volt az erdő, nem lehetett látni semmit, csak a fák tetejét, de azon se volt semmi látnivaló. Menni se lehetett a sűrűségben, lelt egy tarka gombát, megkóstolta, de rögtön érezte, hogy csípős, eldobta, a nyelvét sokáig marta még az a kicsi is, hogy hozzá nyomta.

Délután megfordult, visszafelé indult, mert nem tudott hová lenni a nagy erdőbe.

- Há visszagyüttél? - kérdezte a kis kanász.

- Vissza, mert nem látok semmit.

Éppen hozta Zsofka az ebédet.

- No te mocsok - mondta, s odalökte neki, mintha a legnagyobb ellensége volna. - Hol fogsz aludni?

- Zsaba Mária szobájába.

- Az anyádéba, az nem tűr meg ilyen hasfutózt.

- Én még sose csináltam, én a legyeket csináltam.

- Az anyád vót legyes, mi vót legyes.

Mikor éccakára hazament, Zsofkával aludt, és szépen aludt, nem is moccant meg reggelig.

- Tudja-e, hogy meg se moccant reggelig, úgy aludt ez, mint egy darab fa.

- Akkor egye ki a fene a bélit, akkor mégis csak attul a légytől szaladt el a hasa. Kényes dög. Még egy állami is finnyás mán, az is válogat. Itt a tej, egyél no.

- Nem kell.

- Mi nem kell?

- Tej.

- No nézd csak, még ez is. Én nem kínlódom evvel a döggel. Mi a fene, nem eszed meg a tejet?

- Nem.
- MÉR nem?
- Mer nem cseretem.
- Nem csereted, a fene ett vóna meg mielőtt megláttalak, nem azért hoztalak ide, hogy nekem csereted vagy nem csereted az ételt, hanem eredj, hajtsd ki a disznókat. Ha nem eszed, megmarad.
- Icskolába megyek.
- Mi a csudába?
- Icskolába.
- Mégy az anyád icskolájába. Hajtsd ki a disznót.

Már ki volt készítve a mosás, mert Zsaba Mária nagyon szeretett mosni, ezt meg kellett szokni, itt örökké mostak, sikáltak:

- Inkább tízszer kimosok, mint eccer kenyeret süssek.

A kislány a disznókkal még mindig csak ácsorgott.

- No gyere ide.

Belemártotta a gyerek fejét a lúgba, s szappan nélkül jól megmosta neki.

- Nem árt a. Biztosan nem árt.

A kislány sikított.

Nem is lúg volt az, hanem lúgkő, még abban az időbe.

- Most mehetel. Majd én leszoktatlak a kényeskedésről! Megeszed már a tejet?

- Nem ecsem.

- Ekkora ló, de még beszélni se tud. Mosd meg a fejed a váluba, osztán hajts ki már.

A tarló, a tarló az nagyon szép, a búzatarló.

Éppen olyan, mint Dudáséknál, ezen el lehet ám nagyon csudálkozni, milyen messze van a Dudás-tanya, mégis éppen úgy van rajta minden fűszál, mint a Szennyesékén. A tehen az más, de a harapása ugyanolyan, és úgy meg lehet szeretni azt a jó hersegő, faldosó harapásának a hangját. Dalolni is éppen úgy lehet, messze elhallatszik a nótaszál, és éppen azokat a nótákat hallja a saját szájából, amiket amott hallott, úgyhogy már nincs is más különbség, csak az, hogy itt soha sincsen többet meztelenül, mindig ruhában van, állami zubbonyban, s az alatt ing is van. Akkor mégis jobb itt.

Csak az alatt a kis idő alatt más, mikor otthon van, mert ha most hazahajt, akkor a nagy Szennyes-udvarra kell behajtani a tehenet, két ház közé, istállóba, tiszta nagy épületbe, amit az öregember úgy rendbe tart, de Dudáséknál még azt is neki kellett volna kihordani, ha bírta volna. Meg a sok gyerek hiányzik, itt csönd van, csak a Zsaba Mária hangját lehet hallani, ahogy káromkodik erre is, meg arra is.

Vasárnap is ki kell hajtani a tehenet, mert a tehén vasárnap is enni akar. Vasárnap is megfejik szegényt, elveszik tőle a tejét, hát nem tud vasárnap koplalni, csak azért, mert istennek szent napja van.

Hát csak telt, csak telt a nap, a szép vasárnap, akkor csak nagyot néz: jön Zsaba Mária.

Jaj neki kedvesanyám sose hozta ki az ebédet, még vasárnap se, abból kellett kenyerezni, amit magával vitt reggel, mégiscsak jobb itt. A kislánynak az orrába csapott a húsleves szaga, mikor indult reggel, már megérezte a húslevest, a benne főtt sárgarépával, azt igen nagyon szerette. Ugrálni kezdett, táncolni, visítani, mert ha valamit kapott, úgy kitört belőle a boldogság, tombolni kellett: itt a jó vasárnapi húsleves.

Ideér a Zsaba Mária, köszön neki szépen:

- Jó napot, kislányom, no Pösze - már ül is le a kövér fűbe, nem szeret ám ez gyalogolni, leül.

Pösze meg csak bámul, les hunyorogva, gyanús neki.

- Gyere kislányom, hoztam neked ki ebédet. Pösze.

De Pösze hiába szagol, nem érez semmi jó szagot.

Akkor Zsaba Mária kibontja a kendőt, szép fehér kendő, piros csík van a szélébe szőve, kivesz egy kerekhasú köcsögöcskét. Hát ebbe meg mi lehet?

Fejér kenyeret is vesz ki, nemigen nagy darabot, de a fejből.

Aludttej volt a köcsögben.

A kislány nem szól, nem panaszkodik, lesunyja a fejét. Ezt is még meg lehet enni, az aludttejet, valahogy nem utálja úgy, mint a friss bűdös tehenlevet, de húsleves is lehetne.

- No hogy vagy? - szólogat hozzá a Zsaba Mária.

De ő csak rángatja a vállát, nem felel, nem is tud erre mit mondani, semmit. Eszik, a szép fehér aludttejet eszegeti, olyan mint a libazsír, oly kövér, puha, fehér, azt se szereti, a kövéret.

- Örülsz-e nálam? szeretsz-e nálam? Ládd-e, mint a nyári basarózsa viráglevelei. Szeretel?

- Szeretek hát.

- Nem kívánczol már vissza a kedvesanyádhoz?

- De biz oda szeretnék elmenni.

- Mégy a fenébe, oda már nem mégy, jobb itt neked, senki se bánt, ugye milyen jó dógod van, ugye nem bánt senki?

- Mán nincsen annyi légy.

Zsaba Mária nevetett. Megette. Nevetett egyet. Vajon mit akar?

- Hát a marha nem bosszant? ha bogárzik, csak fogd meg a kötelét, ne engedd, hogy elszaladjon.

De csak ül, a kislány oda-oda les rá messziről, bizalmatlanul, vasárnap van, valami tézstafélét csak hozott tán? Túrós béles van ma, má reggel kavarta a petrezselymet a túróba. De nem akar előkerülni.

No, mikor Zsaba Mária kipihente magát, csak odanyúl a kislány után, magához húzza, megcsókolja, felkél, indul.

- Isten áldjon, kislányom.

De Csöre nyakába hajtott állal nézett utána, s azt mondta magában: azért csókoltál meg, mert nem hoztál húslevest.

Már nem lehet naphosszat feküdni a fűben, mert ha süt is a nap, hideg a föld, eső se volt régen, nem száradt fel. A tehénpásztornak mindig csak lábon kell állani, gyalogolni, nézni, ahogy a tehén pihenés nélkül csak hersegteti a füvet. Nagy, fekete nyelvét is kinyújtja, avval kaszálja be a fűszálakat setét szájába.

- No, hazahajtottál?

De a kislány mérges. Egész nap a húslevesre gondolt, most durcás, meg van károsítva, setét arccal dűnnyög:

- Persze hogy haza, mit gondol maga, még éccaka is fogok magának tehenet őrizni.

Hű, elbámul Zsaba Mári:

- Az anyád istenit, hogy beszélsz?

- Húsleves volt délbe - tört ki a nyelvelés a kislányból -, sárgarépa is vót benne.

Zsaba Mári két kerek, piros arca meglappad a csudálkozástól.

- Nem adott belőle - mondja a kislány.

- Ez hallatlan, így beszélni vele, ezt meri a kölyök. Igen ám, de meghallotta Szennyes Ferenc, s kilépett a tornácról a sötétből:

- Mi az, hát nem adtál a húslevesből ennek a gyerekeknek? Dicsekedtél, hogy vittél neki ebédet.

- Vitem is, mit ütöd bele az orrod? Kapott eleget, nem hal éhen az én kezem alatt. Egész köcsög aludtfejet kapott, fejr kenyeret. Nem fogom a húslevest lötyögtetni azon a hosszú úton.

- De a fene rágja meg - kiáltotta el magát Szennyes Ferenc -, azt nem tűröm, hogy a gyerek meg legyen csálva. Meghallják a szomszédok, elbeszélük mindenkinek, hogy vasárnap se kap rendesen kosztot.

Veszekedtek, mint a kutyák, rögtön mind a ketten a legmagasabb hangjukat vették elő, csak úgy csattogtak vele, mint a pásztorfiúk az ostorral. Zsaba Mári pedig fordul, megy a konyhába, hoz egy jó darab húst, főtt húst a levesből, cseréptányéron, meg főzeléket, azt is hoz.

- Lássá, hogy vót húsleves? - mondja Csöre -, ez abból van.

- Fene egye meg a bűdös kis pofádat, te ronda, má meglátta.

De a kislány most nevet magában: mind megeszi a sok húst és az ételt. Már dalol.

- Mars feküdni!

Vidáman megy a cselédhez a szobájába, mossa a lábát a lavór vízben, közben tele torokkal dalolja, hogy:

egy pupu, két pupu...

Nagyon vidám, hogy mégis kapott a húslevesből.

Mikor este hazajött a kislány a mezőről, az asszony két darabba vót. Kisgyereke született. Azért volt az olyan vastag, mint egy tömött párna.

De még az ágyból is az államival veszekedett:

- Jaj, de szerencsétlen vagyok, jaj a lábam szakadt volna le, hogy gyalog bemöntem ezér e - sírta. - Úgy gondoltam, kis csikót vesz az ember, az osztán megnyól, lesz nekem kis pesztra a gyerek mellé. De nem ér semmit, semmit se ér ez a hasos. Így megvert engem az Isten.

A kislány csak most hallotta a gazdájának a hangját:

- Törődj má magaddal e. Elég bajod van e. Még most is azt a kis államit szidod e. Örüjj, hogy neked is van e.

Ő meg ott állott az ajtó mellett, az ujját a szájába vette, már látta, hogy most került csak rossz helyre, nagyon hasadt a szíve a kedvesanyám után, nem is hitte, hogy neki nem édesanyja az a szegény beteg... Vagy most mán ez is anya lett, akkor ez is kedvesanyám lesz?

HATODIK ZSOLTÁR

Az öregember az istállóban lakott, onnan ki se jött, csak ha munkára kellett, de ahogy lehetett, már húzódott vissza bele.

Nagybácsi volt ez, mondta Zsofka röhögve este a kisjányának, mikor bebújt mellé az ágyba. Ilyenkor szokott mesélni neki:

- Nem fizetnek ezek senkinek, ne félj, ezek gazdagok, a gazdagok nem fizetnek. Nekem se fizetnek, nem is tudom, mér vagyok olyan bolond, hogy itt nyúzom magamat nekik. Takács vót. Az öreg. Csak tönkrement. Nagy háza vót neki. Ő, úgy hordták hozzá a fonalat, éjjel-nappal dógozott, csak hát azért mégis tönkrement és ideszorult, most má semmi se lesz belőle, ezek a földjét mind elvették, hogy azért eltartják öregkorára, de még enni se adnak neki, ő főz magának a gané mellett, és mindig csak dolgozik, csak dolgozik.

A kislány, ha neki meséltek, mindig úgy érezte, hogy ő is tud mondani valamit. Csak mondta, ami eszébe jutott:

- A pince hátul vót a ház végébe. Akkor kedvesanyám nem dugta el a kulcsot, kedvesapám meg meglelte, ocstán levette, ocstán lement a pincébe, ocstán belegyugta a hordó hasába a lopótököt, ocstán szijta a bort, ocstán olyan hasa lett, mint Boriskának, ocstán Boriskának meg olyan hacsa vót mint egy hordó, ocstán mikor felgyűtt a pincéből, fogta a kést ocstán mondta: Na mocst végzek veletek, no mocst végzek veletek, ocstán mi meg elcsalattunk a csalmába...

Zsofka hallgatta, bámulva nézett, de nemigen értette, mit beszél a kislány, aki még sose szólalt meg előtte. Ő se beszélt neki eddig.

Kicsit kíváncsi volt, de úgyse lehet érteni ezt a selypet, hát egyet lökött magán, hogy majd összedült az ágy:

- Ó a fene megette, aludjunk már, mingyán fel kell kelni.

A kislány, akármilyen kicsi volt is, azt megértette, hogy itt másfajta embereknél van, mint a kedvesanyjánál.

Itt kövérek a gazdák és kövérek az állatok. A teheneknek, lovaknak, tyúkoknak, mindennek bőven szórták az eleséget, mert folyton számították, mit ér, mennyit kell beleadni, hogy behozza az árát. Dudáséknál mindenki sovány volt, az ember is, az asszony is a gyerekek is, az állatok is. Mind mezítláb jártak, Dudás apának úgy be volt hasadva a nagy fekete lábaujja körme, mint a lónak, ha letörik a patája. Dudásné soha papucsot se húzott, nagy fagynak kellett lenni, ha már idegen bőrt vett a lábára. Csak egybe hasonlítanak: neki ott se vót szabad beszélni, itt se.

De ez a Zsaba Mária ez cipőt viselt, harisnyát visel, és mindig új tiszta slafrokot vett fel, kivált mióta a gyereke megvölt. Az ura Szennyes Ferenc meg sportcipőben járt, nem csizmában és rövid nadrágban, mint az igazi urak. A fején is mindig sapka volt, s azt félretaszította.

Nem spóroltak itt semmin, csak az alkalmazottakon. Az öreg takács a nagybácsi, annak csak nyers krumplit volt szabad felhozni a veremből, főtt ételt nem is adtak neki, az úgy volt, hogy annak semmiből kellett ellátni magát, még az is panaszos volt. Zsofka evett, amihez hozzájutott, de Zsaba Márit sokszor szidta, hogy minden kulcsot magánál tart, még a sírba is magával akarja vinni. Úgy látszik, neki se jutott mindenből, de Csöre megfigyelte, hogy a jobb ételeket, sült tésztákat az asszony úgy eldugta a tisztaszobába, hogy azt még csak nem is látta közülük senki. Maguk ették meg, az almát különösen. Míg a fán volt, egyetlen szemet sem volt

szabad levenni belőle, például volt a ház megett egy fehér szilvafa, azt nagyon szerette volna megkóstolni, de isten őrizze, talán még ki is hasították volna belőle, ha lenyel egy szemet, még nem is volt szabad a fa közelébe se menni. Vitték a piacra, mindent, mindig a piacra. Ha aztán lefogyott a fáról, nem maradt rajta más, csak az aszalódott szem, akkor szabad volt felmenni, de az öreg bácsi félrehívta a kislányt, s azt mondta, meg ne egye azokat a szemeket, mert beteg lesz, mert azok mónijások.

Aki nekik dolgozott, akit nem lehetett eladni, az nem is kapott enni. Volt egy nagy kutya, az se kapott. Olyan nagy, sovány kutya volt, mindig szomorúan kóválygott, kis Csöre sajnálta, és sokszor adott neki egy kis kenyeret. Egyszer a levesét kivitte neki, észrevette Zsaba Mária, lett nagy csetepaté, szidta mint a bokrot, de oly csúfan, hogy még a gyerek is szégyellte, pedig nem volt elkényeztetve, hiszen ezen az Alföldön a magyarok még ebben az időben nem is tudtak másképpen beszélni, csak trágár szavakkal.

Egyszer látta a naccságát messziről. Akkor is a malacokat őrizte, a naccsága is láthatta őtet, hogy ott van mezítláb a malacoknál a hideg sárba, de nem hívta magához, csak Zsaba Máriával beszélgetett.

Most biztosan megkérdezte, hogy iskolába járok - gondolta a kislány.

Délben, mikor ebédelni behívták, szólt is Mária néni:

- No itt vót a naccságád, azt kérdezte, jó vagy-e?

- Mit mondott?

- Hogy jó vagy.

A kislány már nem volt olyan nyílt és nyelven, mint Dudáséknál, ahol úgy beszélt mégis a nevelőanyjával, ahogy a többi gyerek. Itt nem tudott bizalmas lenni többet, itt olyan volt, mint az ellenséges cseléd.

- Még mit kérdett?

- Semmit. Hogy jól tanulsz?

- Nem is járok iskolába.

- Majd jársz, ne félj Úgyis elkéstél. Majd jársz jövőre.

El is küldte nemsokára az iskolába. Kosárral kellett menni, a kosárban túró volt, a karján egy pár nagyon szép jérce. A tanítóné átvette a csirkéket is meg a túró is, azt mondta, hogy tiszteli a Szennyes nénit és neki megengedte, hogy egy kicsit beálljon az iskolába. Látta a sok gyereket, de hiába nézte, nem látta a Dudás-gyerekeket.

Többet ebben az évben nem volt iskolában. De mikor a másik év eltelt, akkor újra szeptember lett, akkor ismét elküldte Zsaba Mária kosárral a tanítóhoz, és most is vitt egy pár szép csirkét, de a kosárban nem túró volt, hanem tojást, sok tojást, ötvenet.

És ebben az évben sem küldték iskolába. Már nyolcéves volt, még mindig nem adták be az iskolába. Míg a többi gyerek már a harmadik osztályba járt, ő még akkor is kint legeltetett, de a búza már megnőtt, hát nem volt szabad a földre menni, csak az akácfák alatt az útfélen egész nap; ruhában volt, de mezítláb. Hosszú állami zubbony volt rajta, de cipője még nem volt, még azt nem adták rá, mert csak egy párat adott a nagysága, szidta is érte a Zsaba Mária, hogy ellopta a nyári cipőt, ezzel meg spórolni kell, mert akkor nem lesz télen semmilyen.

Arra nem is gondolt, hogy akkor se esne ki a világ feke, ha talántán ő venne egy pár cipőt ennek a kislánynak.

- Hol az anyádba vótál?

- Oda, oda akartam menni a mamához, de nem találom.

Nézi Zsaba Mária:

- Ez a kölyök keresi az anyját.

Mindennap hajnal előtt kellett kelni, aki tanyán meg akar élni. Deres volt a fű.

- Itt a Zsofka papucs, szaladj a pulykák után.

Csőre vígan kapja a papucsot, és szalad benne. Nagy a papucs, bukdácsol, a búzába kell bemenni, egyszer csak itt vannak a pulykák, elfeledkezik a papucsról, csak akkor jut eszébe, mikor már a pulykákat megtérítette. Nincs papucs.

Hej megijed, sírva keresi, délig mindig keresi, elébb meglelte egyiket, azután azt is elvesztette.

- Megállj kutya, nem kapsz enni!

Nem találja, csak keresi, nem leli. Kiált utána az asszony:

- Hajtsd ki a disznót.

Ki kellett hajtani, de nem adott enni.

Olyan idő volt, hogy a búza már ki volt kelve. Másnap reggel, mikor a pulykák vitték arra ahogy szokták, rögtön meglelte a másik fél papucsot, de ő többet nem vette a lábára, hanem a kezébe vitte, hogy még egyszer el ne hagyassa. Így is jó vót, jó segítség, lehetett a pulykák után hajítani. Egyszer egy pulykát leütött vele, ijedtében felvette a szegény pulykát az ölébe, s addig gyógyította, meggyógyította, de a papucsot is felvette, el ne vesszen.

- Pösze rakj a tűzre.

Zsaba Mária mindig mosott, az üst alatt mindig égett a tűz, és reggeltől estig kiabálta:

- Pösze rakj a tűzre.

Ott kell hagyni a malacokat és szaladni, és mindig szidta, hogy nem rak eleget. Megharagudott, s míg a kislány a kazán előtt guggolt, könnyű volt megfogni, megrázni a haját, megpofozni. Ebbe az időbe kezdte verni, még eddig nem is bántotta, de most, hogy gyereke volt, mérgesebb lett:

- Pösze rakj a tűzre:

De Csöre megharagudott, mert Zsaba Mária akkorát vágott a fejére a ruhaszedő fával meg a hátára egy másikat, majd leszakadt:

- Majd elmegyek én az anyádhoz, megmondom, hogy mindig ütöl.

De ez jó gondolat volt, másnap el is szökött, és addig ment, addig ment, míg elért a Zsaba Mária anyjának a házához. Az anyját úgy híjták, Zsabapolka. Sánta zsabapolka. Mert kicsit sántított, de igen jó nyájas asszony volt.

- Igazán éngem a Zsabapolka jánya nagyon ver, mindig ver - mondta néki.

- Mi csinál, kisjányom?

- Ver.

Sánta zsabapolka aztán nagyon sajnálta a kislányt, és enni adott neki nagyon jó ételt, és nem eresztette haza este se. Reggel nekik őrizte a disznójukat, fekete disznójuk volt, sok malaca volt, azt őrizte.

Nem nagyon messze laktak Zsaba Máriék oda, s a kislány egész nap úgy dalolt, majd kicsattant a torka, oly boldogan dalolt, mint tavasszal a madár, azt hitte, többet nem kell visszamenni. De az öreg Zsabapalya, az fősvény volt, spórolós, mint a lánya, az küldte ki őt reggel a malacokkal, és most utána üzent a lányának, hogy vigye innen az evőt. Paprikáskrumpli volt ebédre, ez nagyon ízlett ám kis Csörének, soha el nem felejtí be jó volt, de alig nyelte le a falatot, ki jön itt? Zsaba Mária érkezett:

- Gyere haza kislányom, ebédeljél még meg, azután szépen gyere haza.

- Má eleget evett - mondta az öreg Zsabapalya.

A lánya is szépen szólott, de nagyon csúnyán nézett, rögtön kézen fogta, elvitte haza. Úton azt mondta: Ferenc bátyádnak nehogy szólj valamit, mert kitaposom a beledet. Ez a gyengébb beszédje volt, olyan, mintha azt mondják: kezit csókolom.

Dehogy is köszönt volna valaki itt egymásnak, azt mondani, hogy jó napot, jó estét, nem kívánt itt senki egyik a másiknak se jó napot, se jó estét, legfeljebb azt mondták: dicsértessék.

Ahogy hazaértek, kihajtotta a disznókat a mezőre, este hogy hazajött a disznókkal, nem volt otthon Ferenc bácsi, akkor verte meg a nyújtófával: „Fogsz még te elszökni? mit nem öszöl itt?”

Csöre sírt: „Nem nem nem, jó leszek, csak tessék megbocsátani, jaj ne tessék bántani, mert fáj”, de magában azt mondogatta: ilyen egy бүdös satrafa, engem becsalt, hogy tegyek a tűzre, én meg röhögtem, a rontását neki, mindig csak a tűzre rakni. Mit szólnál hozzá, ha én volnék a Zsabamári, és én kiabálnék neked, hogy gyere tegyél a tűzre? Pösze!... Ee... a nyelvét is kinyújtotta.

De a dér egyre nagyobb lett, és a tehenet minden reggel ott kellett legeltetni az út mentén, a falu végén az akácok alatt az árokparton. Arra ment mindenféle nép, és mondták: az anyja istenit ennek a zsabamárinak, jöjjön ki ű legeltetni a tehenet a dérbe, mezítláb. Mer a papucs nem volt még egyszer a kislányon, nem kellett neki, hogy még egyszer kikapjon miatta, így pedig fázott, fázott, megfagyott a sarka. „Ő gyűjjön ki őrizni, ezt a kisjánt meg hagyná aludni, ne ő dögöjjön az ágyba.” Mer csakugyan aludt, persze aludt a dög. Mikor kellett fejni, akkorra hajtotta haza a tehenét, akkor kelt fel a paplanos ágyból Zsabamári. No szegény kislány tapogatta a lábát, az öreg takács azt mondta: „Vigyázz kislányom, ha gyerekkorodba tönkreteszik a lábad, azt nagy korodba se fogják soha megreperálni.”

Egész csekélység volt, valamiért mérges volt: „Te piszok, te disznó az anyád úristenit, te szemtelen, hogy fogod a kezedbe a seprűt? hétéves létedre nem tudsz még ennyit se? Ennek kell iskola, rossz nehézség, nem iskola kell ennek, hanem verés.”

Akkor Szennyes Ferenc is meghallotta, megszólalt:

- Ne beszélj így evvel a gyerekekkel.

Most meg ennek esett neki.

Azt mondja az öreg bácsi: gyere kisjányom, elviszlek a templomba.

Éppen húsvét volt, húsvét előtt, feltámadás.

A kislány ledobta a seprűt: „Jaj istenem meglátom a templomot belülről!” mindig így szokott ujjongani, ha ajándékot kapott, visított, mint a gyík.

- Menj a fenébe, ne is lássalak - szólt Zsaba Mária húsvétiasan.

Csöre szaladt boldogan a nagy vályúhoz, beledugta a lábát, megmosta.

De a Zsabamária beleszállott hirtelen a szentlélek, azt mondja:

- No gyere hát, felöltöztetek szépen.

Mikor öltöztette, kérdezte:

- Örülsz-e?

- Ii hiii bizony örülök.

Fogta kezét az öreg bácsika, mentek a hosszú úton a templom felé, de Csöre csak a menőket nézte, mindenki cipőben van, ő meg hiába mosta meg a lábát, már megint tiszta por. Szép, napos húsvét volt, a régi cipőt nem lehetett felhúzni, mert minden lábauja ki volt belőle. Meg lehetett volna csinálni, de Zsabamária arra nem is gondolt. Milyen jó, hogy napos idő van, ha rossz idő lenne, nem is vihette volna el az öreg bácsika a templomba szegénykét.

Mingyár felvitte a kórusra, és Csöre látott mindent. Mindent. Mindent látott, mi a templom, hogy mit csinálnak ott. Papot látott meg misét meg a sok népet meg az oltári szentséget meg a Krisztus testét és a sebeit, és ezen nagyon elcsodálkozott, hogy egy olyan nagyúr, mint a Jézus Krisztus, aki a legnagyobb király, királyok királya, ilyen sebeikkel fekszik, akkor sírni kell, hogy ő semmi seb nélkül is panaszkodik, de nem is panaszkodik, csak saját magában panaszolja el bánatát.

Meddig beszél még az a marha? - kérdezte a bácsikától, s rámutatott a papra. A bácsika megrántotta a karját: ne beszélj hangosan, olyan gorombán.

Ő megijedt, elhallgatott, ő nem tudta, hogy az gorombaság, hogy marhának mondta a fejrings bácsit, mit szólana a bácsika, ha mindent kimondana, amit Zsabamária szokott mondani órá.

Eccer csak megmozdult a sok nép, mentek kifelé, ők is lementek a kórusból, azért még egyszer visszavitte őket a bácsika a kórusba, és nézték és vártak, és míg vártak és nézték a sok embert, úgy érezte, meghasad a szíve a nagy boldogságtól, mert ő a legboldogabb a világon, és látta Zsabamárit is a sok ember közt, megismerte a kendőjéről, meg is mondta hangosan: Né a Zsabamária, né.

- Nem hallgatsz, nem szabad beszélni - de olyan világos, kockás kendője volt, meg kellett ismerni.

Azután látni akarta a Jézus bácsi sebeit, és a bácsika el is vitte oda, s megcsókolhatta a Jézus édes kezeit és arcát és a sebeket.

Mikor lassan mentek az úton, azt mondta:

- Kedves bácsika, én is olyan vagyok, mint a Jézus, mert nekem is az Állam ad sebeket a kezeimre és a fenekemre, mer az Állam adott oda Zsabamárinak, hogy verjen.

- Fiam - mondta az öreg ember -, akinek az Állam a dajkája, annak kétszer is meg kell gondolni, ha meg akar születni. Minek jöttél te a világra az Állam nyakára, te is, te kis bolond.

Hosszú volt neki az út, leült egy mérföldköre egy kicsit pihenni, mesélt, mesélt a kislánynak, nem törődött vele, hogy az érti vagy nem.

- Látod, én is második gyerekségemre, én is az Állam dajkálására szorultam, de le is vetkeztetett a jó dajka. Tudod-e, mikor a románok bejöttek, bombázták a falut, éppen az én házamat gyújtották fel a bombák, mer nekem nagy házam volt, annak az első szobájában voltak a vörös tiszték, hát azt célozták. Hat bomba beleütött az utcai ablakon át, a hetedik meg gyújtóbomba lett, az aztán eccerre felgyújtotta a házat is meg az ólat is meg a kazlat is, minden égett. Elótani meg nem lehetett, mert a románok nem hatták, hogy nem azért gyújtották fel, hogy mi meg elótsuk.

Megtörülte a homlokát, nagyokat, puhát lélegzett. Biztosan azért mesélt a kislánynak, mert neki is ki kellett magából adni a panaszt, és a bánatot, ha csak egy gyermek előtt is.

- Így leégett az én házam tövig, még harmadnap is égett benne a nagyház közepébe a mestergerenda. A biztosító társaság meg nem adott semmit, harminchét évig fizettem a biztosítást, egy krajcárkát se adtak, mert azt mondták, olyan tűzért nem fizetnek, amit szándékosan csinálnak. Hát tudod, gyermek, az Állam érdekében volt a háború, ezért igazság szerint az Államnak kellett vóna megtéríteni az én káromat, mert a községben senkinek a háza se égett le, csak az enyém meg még vagy kettő, három. Azok se kaptak kártérítést, de én hajaj, én kaptam az Államtól olyan büntetést, jajaj... Most, hogy behozták a forgalmiadót, én nem tudtam, hogy énrám is tartozik, én takács vagyok, sose kellett nekem semmiféle könyvet se vezetni - egyszer csak mondja, nekem egy bótos, hogy Csomor bácsi, menjen fel a községházára, mert baj lesz a forgalmival. Felmegyek a községházára, mondom a jegyzőnek, hogy jegyző úr kérem, énrám is tartozik a forgalmiadó? Azt mondja a jegyző: Csomor bácsi, éppen itt van az ellenőr, kérdezze meg tőle. No bemegyek a forgalmiadó ellenőrhöz, kérdezem tőle, azt mondja várjak egy kicsit, mingyár jegyzőkönyvet vesz fel... No meg is csinálta a jegyzőkönyvet, én nyugodtan hazamegyek. Egy-két nap múlva találkozom a boltossal, mert hogy olyan szegények lettünk mint az új házasok, nem volt se egy tepsi, se egy asztal a házba, amit újonnan valahogy felépíttem, mindig nekem kellett menni a boltba, mert se inas nem volt, már régen nem jött inas erre a mesterségre, se a feleségem nem tudott elmenni, mert úgy megijedt a bombardirozáskor, hogy attól kezdve ágyban fekvő beteg volt a szegény. Kérdi a boltos, mit mondtak, mondom, jegyzőkönyvet vettek fel. Jaj azt mondja, az baj, mert akkor büntetés lesz, legalább hetvenezer korona... No nagyon megijedtem, újra megyek a községházára, szerencsére a forgalmi ellenőr újra ott van, mondom neki, ne büntessenek meg engem, mert engem már tűz-víz megbüntetett, tudod fiam, ó honnan tudnád, akkor tizenkilencben nagy árvíz volt, mindenem tönkre ment a mezőn is, mondja, hogy nem fognak nagyon büntetni. Aztán kijött, hogy száznegyvenezer koronára büntettek.

Az öregember nagyon meg volt hatva saját elbeszélésétől. Felújult benne minden emlék. A kislány csak nézte az arcát, oly fehér volt, mint a fehérített vászon, és fáj a feje mindig, a bajusza egészen fehér volt, és se meg nem hagyta, se le nem borotválta, hanem csak úgy le volt nyírva nagyjából, az orra fursán kunkorodott felfelé, kék szemei nedvesek voltak, a gyűrött piros szélükön könnycsepp reszketett.

- De ez még nem elég, akkor az Állam még nagyobb talált ki ellenem. Az iparigazolványt. Mert tudod fiam, én olyan árva gyerek voltam, mint te vagy, kisfiam, nem volt se apám, se anyám, hanem magukhoz vett egy öreg takács, akkor az volt a legöregebb a faluban, azután sokáig én voltam a legfiatalabb, most megint én vagyok a legeslegöregebb. Hát én a mesterséget szépen megtanultam és negyvenhat esztendeig gyakoroltam, és avval szereztem a kis házamat meg egy kis földet, csak az árvízkor a földet tönkretette a víz, a házat meg a bombázás, akkor hogy felépíthessem a házat, el kellett adni a földet, beleépíttem a házba. Hát olyat, amit az Állam most kívánt tülem, nem tudtam mutatni. A forgalminál is azt mondták, hogy meg kell nekem fizetni mindent, kezdettől fogva, amit csak kerestem, minden után, és úgy számították,

hogy hárommilliót keresek havonta, pedig én a legnagyobb szorgalommal se kerestem meg annak a felét se. Pedig fiam minden éccaka éfélig ott ültem a szövőszékben és dolgoztam, hogy még enni is alig állottam meg. Most meg azt mondták, hogy ha nincs iparigazolványom, akkor én kontár vagyok kezdettől fogva, és nem volt szabad nekem semmit dolgozni, mióta élek... Így mondta az Állam... Elmentem a főszolgabíróhoz, mondtam, abba kell hagyni nekem az egészet? Azt mondja a főszolgabíró, nem kell abbahagyni, hanem szakemberekkel intézzem el. Nincsenek már, főszolgabíró úr, szakemberek, magam vagyok utolsó szakképzett takács a községben, van itt, még kettő, aki nem szakember, most kezdte, nem kívánhatják, hogy én azoktól tanuljak. Azt mondja, van még öreg takácsmester Abonyban. No, ismerem én azt az abonyit, jönnek énhozzám abonyiak sokszor, és mondják, hogy a jó anyagot nem adják az ő takácsuknak elrontani. Most én ahhoz menjek inasnak?

Csöre meglátta, hogy az öregembernek most esett ki a szeméből az első könnycsepp. Mást nem tehetett, hiszen kicsi eszével fel sem tudta fogni, amiket az aggastyán mesélt, csak odasimult hozzá melegen, és megszorította a kezét, és a fejét rátette a karjára, mint egy jó kis gyermek.

- Azért mondom kislányom, hogy akinek az Állam a dajkája, az kétszer is gondolja meg, ha erre a világra akar születni, mert az Állam jót akar, de az ő szája néma, neki prókátorokra van szüksége, az Állam erős, de az ő keze nem simogat; jaj annak, mikor az ember a hivatalnok kezére kerül, akkor már abból jó nem jöhet ki, csak szekatúra, bosszúság, kár.

Lehajtotta a fejét, ült, már úgy el volt gémberevedve, mintha nem is volna kedve többet megmozdulni.

A kislány szíve dagadt a részvétől, szeretett volna ő is olyan szépet és rettenetést mondani, mint az öreg, s azt mondta:

- Engem kedvecsapám mindig csimogatott.

Az öreg eleinte nem is figyelt oda a kis selypre, nem is lehet érteni, mit mond.

- Nem csimogat: simogat... s... sss... sss...

- Csss... csss... sss

- Ahogy a szél fúj: sss... sss...

- Css... ssscs... sss...

Így tanítgatta már máskor is az öreg.

Akkor a gyerek továbbmesélt, s az öregnek felakadt a szeme. Még a nyál is megeredt az ínye közt, úgy meg volt rémülve. A vér felszaladt a sápadt arcába, leszállott megint meg újra, kékült-zöldült azon, amit a kislány mondogatott, akkor felállott, azt mondta:

- Gyere velem!

A gyerek megy, ha szólanak neki, visszaindultak a falu felé, de alighogy megfordultak, ott jött Zsabamári. Meg is állottak.

- Né má ezeket a disznókat, ezek még mindig itt cammognak. - Vígán rakta a lábát, kemény, vaskos lábain lötyögve ment, úgy vitte a potrohát, mint a darázs, ha a darázs a nagy hasával hátrafelé tudna menni, mint a rák.

- Micsoda gyalázatosság ez, magának má régen otthon kék lenni. Mit gondol, éhen vesznek azok az állatok? ki hordja ki a trágyát? fene egye meg a vén trotliját.

Szenyves Ferenc hallgatott a felesége mögött. Nem szeretett az asszonnyal szót szaporítani, most meg igaza is van Zsabamárinak, inkább az volt az ostobaság, hogy elengedte a templomba a vént. Mintha az állatokat csak úgy ott lehetne hagyni félnapra. Idegenek is mentek az úton. Szenyves tudta, hogy a felesége nincs tekintettel arra, hallja vagy nem hallja valaki, hát most nem vakkantott rá, hogy: ne ugass. De volt benne annyi becsületérzés, hogy legalább nem is tódította felesége csetepatéját. Már messze jártak a fiatal, erős emberek, ők még mindig csak ott állottak a kilométerkőnél. Az öreg előrehajolva csak állott, állott, mintha megütötte volna a szél. A feje úgy ingott, mint az órainga, bólogatott szakadatlanul, nem akart megállni.

- Piszok - mondta aztán. - Piszok meg Piszokné...

Azután újra oly sokáig állott, hogy már a menők messze eltűntek a távolban.

- Hűvösödik az idő menjünk haza... Ne félj fiam, akármilyen nehéz is neked, te még fiatal vagy: kibírod. A fiatal mindent kibír. Veled még sok minden történhetik, még jó is. Én is árva voltam, mint te, nem volt nekem se apám, se anyám, senki e világon, de nekem a vót a szerencsém, hogy még abba az időbe az Állam nemigen törődött a kisgyerekekkel, csak a vett magához kis árvát, aki szerette a gyereket, nem fizettek érte, hát érdemös nem vót a gyerektartás... ez az én húgom e nagyon kemény szívű, nem csuda, gazdag, mindene van, a gazdag ember csak arra gondol, hogy a péze meglegyék, péz meg péz; meg hogy mutathassa a hatalmát. Hásza te is arra kellesz neki, hogy legyen egy kis idegenje, segítségnek, mert tarthatnának ezek cselédet, akár hatot is, de annak fizetni kék, így meg ú kap egy kicsit. Éntülem is kap, mer aszongya, hogy örököttem az ú bácsijuktól, pég az nem úgy van, mer amim van, azt én mind magam keresettyébül gyűjtöttem a szegény feleséggel, ketten, ami a bácsirul maradt vóna, azt akkor ezeknek a szülejei a Zsabák meg a Marók meg a Tunkák meg a többi mind az utolsó szemig elszedték, hogy nem vót nekem még a fejem se mire lehajtani, azután, hogy megházasodtam, akkor kezdtem lassan lépesedni, mer igen-igen jó feleségem vót, a nem is ett, csak mindent félretett öreg napjainkra, nem gondoltuk mink hogy jönni fog az Állam: ham, az kapja be, amink maradt a háború után, most meg mán ezek a jó emberek azt mondták: jöjjön hozzánk bácsi, nálunk el lehet hóttáig, a földjét meg megműveljük magának. Most művelik igen, de én hogy vagyok; még csuda, hogy kieresztettek az udvarbul, mán úgy gondoltam, míg élek, többet ki nem léphetek a kapun, mer félnek azér ezek az istentül, hogy ha valaki megtudja, milyen jól elbántak velem, akkor rájuk is rájuk fordul a hátulütő fa... De nicsak, két csendőr jön errefelé. Úgy gondolom más faluból jönnek ezek hazafelé, ebédelni gyünnek, hogy messzejártak, őrláraton voltak ezek, ezeknek is van azért elég gyalogolnivalójuk látod...

De oly lassan beszélt, hogy mikor egy szót kimondott, a másíkg már el is felejtette, hogy mi volt útközben.

- Tessék má megállani csöndőr urak - köszönt nekik nagy alázatossággal -, éppen akartam vóna elmenni, ha bírok a tisztelt urakhoz.

- No öreg, mi az?

- Eriggy csak odébb kisjányom az útbul. No eredj el, nem bánanak engem a csöndőr urak meg téged se, de valamit kell nekik elmondani, ami nem a gyerek fülibe való. Hogy is híjták a te kedves apádat?

A kislány gyanakodva állott, ellenségesen nézett. Húzódott félre az útból, nagyon úgy érezte, hogy neki jár itt ki egy rúgás vagy egy pofon, jó lesz elsikolni. De elszaladni se mert, azt se tudta merre kellene szaladni, hogy hazaérjen...

- Sipos vagy valami ilyen hangszerje vót neki a nevében. Dudás no... Hát kérem csöndőr urak: eredj már odébb kisjányom...

A csendőrök megdöbbenve hallgatták az öregember meséjét, akkor előhívták a kislányt, hogy nem akart jönni, egyikük még utána is szaladt, úgy csípte el a gyereket futtában, karjánál fogva rángatva hozta elő. De a másik csendőr a zsebébe nyúlt, és cukrot keresett a gyerekeknek, csak az nem merte elvenni.

- Olyan e, lássák csendőr urak úgy van a nevelve, hogy az úton felszedi az almacsutkát és megeszi. Nem utálja. Még az a jobb neki, szegénynek, ami el van hajítva a ganéjba. Nem vót erre még soha senkinek gondja. Kegyetlen emberek markába vót e mindig.

- Legjobb vón, ha be bírnak jönni a laktanyára, felvesszük a jegyzőkönyvet.

- Jaj tisztelt urak, én mennék én, szívesen elmennék én, de én már nem bírok menni. Örülök, ha haza tudok még egyszer eljutni és meghalok. De az Isten hozta magukat errefelé, tisztelt csöndőr uraim, mert az nem lehet, hogy ilyen istentelen és förtelmes emberek éljenek a földön, még az Államtól pénzt kapjanak azért, hogy így kihasználnak kis árva gyermekecskéket, akinek se apja, se anyja, semmi védelmezője ezen a világon... lehet ki élni...

A csendőrök látták az öregember gyengeségét, azért csak úgy noteszba vették fel a jegyzeteket, majd megcsinálják otthon a jelentést, mondták. A kislány meg csak nézett, nevetett. Már kezdett neki tetszeni, hogy mindenki csak vele foglalkozik, de azért igyekezett láb alól félrehúzódní, onnan leskelődött, hogy hol egyik csendőr, hol a másik, csak feléje lesett a szemivel, ez tetszett neki.

- Mindenki csak rám néz - mondta is, nem tudta, hogy ezt büszkeségből és kacérságból mondja. Hozzá is van szokva, mert mióta csak az eszít tudja, mindig megnézte őtet minden férfi. Nem lehet tudni, mért. Meg olyanokat kérdeztek, úgy faggatták, azon is csak nevetni kell. Meg a vállát rángatja az ember és kacsint, elhúzza a száját: akármilyen kicsi is a kislány, azért lány az már; érzi, hogy vannak dolgai, amik csak őrá tartoznak, ha akarja elmondja, ha nem, akkor nem.

- No mendegéljünk - mondta az öregember, elindultak az úton, de hogy már benne van a beszédben, azon a furcsa, csendes módon csak tovább mondogatta: - Szennyes Ferenc azért Pizsok Ferenc, mer hagyja, hogy a kisjány mezítláb őrizze a tehenet a mezőn, azért mer neki kellene venni cipőt, mert az Állam nem ad. Mer mégiscsak takarít, őriz, dógozik, moslékol, mindent tesz a gyermek erejéhez képest, nem halna bele, ha egy régi kis cipőt odaadna a lábára, vagy hét-nyolc forintot mindig kellett egy kis kanászbojtárnak adni, meg kosztot, fejelés csizmát vagy legalább bocskort, ez most mind megtakarítja, de azt mondja, hogyha még fizetést is ad, akkor minek vesz ide állami gyereket? Ilyenek.

- Mit akartatok a csendőrökkel, te kutya. Mondod meg, mit akartatok a csendőrökkel, te kutya?

S egyik ütés a másik után.

A kislány a kis gyenge karját az arca elé tartja a feje elé, de avval nem tudja megvédeni magát. Zsabamári meg csak üt. De még ezt se akarja, hogy az ütésbe megfáradjon; hanem keres egy botot, megleli a ruhaszedő fát, annak már Pösze ismeri az ízét, múltkor is éppen evvel kapott ki, amikor nem rakott a tűzre.

- Itt döglesz meg a lábam előtt, ha meg nem mondod, mit akartatok a csendőrökkel?

- Én nem vótam, a bácsika vót - visított kettérepedt szájjal a kislány, erre Zsaba Mária megnyugodott.

Azt hitte, valamiért az volt a rögeszméje, hogy a kislány panaszkodott el, hogy a csendőrök meglátták, megszólították, mért van mezítláb, mert a messziből annyit láttak, hogy a kislányt faggatták. De arra eddig nem is gondolt, hogy az öreg panaszkodott. Biztosan a földeket mondta el, meg hogy mi van vele, ettől azonnal elfelejtette a kislányt, otthagya a fenébe, bement a szobába, és nézte, hogy mit is kell csinálni a vén istennel. - Legyet ne lássak a gyereken - kiáltott ki a kislánynak, s az szorgalmasan állott rögtön a bölcső mellé, és hajtotta a legyet.

- Oá, oá - mondta a gyerek a bölcsőben, és folyton visított. Biztosan rossz tejet kap az anyjától, hogy ez mindig mérges, a teje is mérges lesz neki - mondja Zsofka, ahogy átmegy a pitvaron. Ez is rossz tejet fog adni, mert ez is mindig olyan, mint a kelevény. Ebbe a házba mindenkinek rossz a teje, mert itt mindenki reggeltől estig rosszkedvű. Pedig itt lehetne jókedve még Zsabamárinak is, mer semmit se kell neki csinálni, csak folyton horgol a gyerekének. Minden munkát elvégez az ura, mer az ojan kis ember, fene látott ijét, örökké csak dógozik, az asszonymunkát is szereti, főz is. Még a Zsofka munkáját is elvégzi, ha rájön, az asszony a meg ott ül a szobában a horgolásával, mérgesen néz maga elé, csak soha ki ne jönné többet onnan. A kislány meg, Pösze, csak hajtja a legyet, ahogy hallja a konyhából a Zsofka csendes nevetését, ahogy a gazdán nevet, eszébe jut, hogy a nyáron, amikor kint vótak a szérún, az asszonymunka haza kellett menni, ők maradtak ott hárman, ő meg Zsofka meg a gazda a ponyván; azt mondja a gazda, lökd csak idebb a Zsofkát. Mér? mondja ő neki, tán be akar neki dörgőnyi?

Most ezen elmosolyodik, ugyan mit is kérdezgettek a csendőrök, de ojant nem is szoktak kérdezni.

Hát csak kinyit Zsabamári, a nyakában az olvasó. Mi az, ez meg nem horgolt odabenn, hanem olvasózott? Nézi Zsabamári a kölykére, annak az arcán van egy légy, őszről maradt tán, mert olyan döglődő, akkor eshetett rá, nem is bírt már elmászni.

- Így vigyázol te az én gyerekekre? Így vigyázol te az én gyerekekre? - veszi le, oldozza az öregszerű olvasót, kezdi vele verni a kislány fejét.

- Hogy az isten döglesszön meg te gyalázatos disznyó - így, csak veri a Csöre fejét, de hogy nem akar vér folyni az olvasótól, húzza le a szegedi papucsot a lábáról, annak a sarkos végével püföli a fejét, veri ahogy bírja: Így vigyázol te az én fiamra, te kutya?

Nem állott meg, míg a fejét be nem szakította.

Ömlött a vér, Szennyes Ferenc meg kinézett a konyhából, egy nagy kötény volt előtte, azt mondta:

- No, ezér vótál templomba?

Csörének a vér mind beleszáradt a hajába, és Zsabamári bezárta a cselédszobába, csak este híjta ki, kezébe nyomott egy bögrét.

- Vidd annak a másik dögnek, a barátodnak, nem fog többet a csendőröknek panaszkodni, ha ezt megissza.

Csöre megfogta a bögrét, vitte, útközben majdnem elesett, de csak megbotlott, kicsi ki is lötytyent a lábúl.

- Bácsika, bácsika, Csabamári küldte, nem fog többet a csendőröknek panacskodni, ha eztet megiccsa.

Az öreg takács megdöbbenve, elfejéredve nézett a kislányra.

- Étető van benne, kis fiam?

- Acsmonta Csabamári, nem fog többet a csendőröknek panacskodnyi, ha ecetet megiccsa...

Az öregember hörgött:

- Nem fogok panaszkodni... nem is akarok én már... Isten adta ezt az észet Zsabamárinak: eleget panaszkodtam már én, nem fogok én már soha többet panaszkodni...

Elvette a bögrét, és jó helyre félretette.

- Majd megiszom fiam, de még egy kis dolgom van, elébb kihordom a ganét.

Aztán igen elszomorodott, elment hátra a vasvilláért, tovább dolgozott. Csöre még egy darabig ott lábatlankodott körülötte:

- Mitől vagy olyan véres?

- Csabamári becsakította a fejemet az olvasóval meg a csegedi papucsával ics.

- S... ssss... sss... - súgta feléje az öreg ember.

- Sss... csss... ssss... - válaszolt Csöre, most egészen jól kijött a s betű a szájából: papuss... sss...

Másnap nagymosás volt. Már hajnal előtt felrakták a meleg vizet, és a gyerekek is ki kellett bújni a vacokból.

- Gyerejde.

Oda kellett menni, Zsabamári belemosta a fejét a lúgba. A meg úgy felmarta, hogy tele lett az egész feje sebbel. Az asszony csak úgy szaggatta kifelé a haját tövestől a fejéből, azt kiáltotta:

- Jaj de megvert az isten evvel a koszos nyávadt rontással.

Hogy erős volt a lúg, a kislány visított, hunyta be a szappanhabban a szemét. Zsabamári meg ingerült volt, az öreg is még mindig él, semmi se változik, az egész világ csak az ő bosszantására van, hát ökölrel oly szerencsétlenül törölte szájon a bőgő masinát, hogy annak két foga bedőlt...

Most már aztán a száján is dőlt a vér.

Az embert ne üsse meg a guta, ettől a sok ribanc, cudar, rohadt nyomorúságtól.

Az orvosnak azt kellett mondani, hogy a tehén megöklelte, attól dült be a foga.

- Hogy híjnak kisjányom?

- Ávvásska.

Zsabamári gyűlölettel nézett a kislányra: ezt magát nem bírta elviselni, hogy egy gyerekek ilyen neve lehessen: Árvácska.

Az orvos se értette meg, neki muszájlott magyarázni.

- Nincsen ennek semmi neve, azt a butaságot írták be neki, hogy Árvácska vagy mi a kékkü.

- Árvácska? - nevetett az orvos - ez kedves. Hát ez igazán árvácska is. No nyisd ki a szádat kis árvácskám... Injekciót is adott be neki, igazított valamit a szájban.

Aztán adott olyan piros orvosságot, hogy avval kell mosni a száját, és öblögetni a fogakat. De a leggyógyítóbb az volt, hogy mindig nevetve és becézgetve szólott hozzá. A puha, szagos tenyerével is csak mindig simogatta az arcát, huzigálta a pici kis gombocska orrát.

- Jól van kis árvácskám, aztán szépen mosogasd a szádat.

Igen, de ahogy hazamentek, Zsabamári elvette a piros orvosságot, ő használta, mert az egyszerűen piros szájvíz volt, az neki is jó volt.

De a kis Pösze rászólt:

- Nekem is!

- Az már neked nem kell. Már neked nem kell orvosság.

Ő használta el az egészet, a gyerek nem is mosta vele a fogát, csak egyszer.

- Hallgass, mert bevágom vele a pofád.

Vágott, ütött, harapott, ilyeneket csinált a hülye.

A bácsika két vagy három nappal azután meghalt.

A kislány tudta, mi a halál, azt a halottat látta, a kísértetet, Kadarcsot, akit a kedvesapám agyonlőtt. Most hát nem merete megnézni az öreg halottat, de muszáj volt, mert Zsabamári se mert kimenni, pedig valamit nagyon akart tudni, azt, hogy mi lett a bögrével? Rákiáltott a kislányra:

- Pösze... eridj az istállóba, hozd be a bögrét.

- Mien bögrét?

- Mien bögrét? a begrét, amit a vén istennek vittél húsvétkor.

Aha, már tudta Csöre, milyen bögréről van szó, és szaladt is. Már nem is gondolt a halottra, csak a bögrére. Ha van az embernek valami dolga, akkor nem fél.

Mikor bement az istállóba, az öreg ott feküdt a dikón, mintha csak aludnék, ő nem is nézett rá, csak kereste a bögrét, az nem volt ott a falban, ahova akkor este a bácsika tette, újra kellett körülnézni, hát tessék látja, hogy a bögre ott van a halott ember mellett belől.

Szalad be a házba, mondja:

- Megvan a begre, megvan a begre, a bácsika iszik belüle.

Kétszer-háromszor is el kellett mondani, míg Zsabamári megértette. Akkor ráordított:

- Nem megmondtam, hogy hozd elő? Rögtön hozd elő.

Vissza kellett kullogni, de most hogy vegye ki a dikóról. A bácsika nem tudja ideadni, ha halott.

Kereste a fejőszéket, azt odatette a dikó elé, felállott rá, benyúlt az ágyba, át az öreg halotton. Megfogta a bögrét, kivette, akkor leszállott az ágyról, a fejőkét hátravitte a helyére, akkor beszaladt a házba, odaadta a Zsabamárinak:

- Itt van a maga begréje.

De Zsabamári sápadt lett, egészen rosszul lett, szeretett volna ráordítani, de valaki volt a konyhában, hát a bögrét levágta a konyha sarkába, hogy apróra tört.

- Mindenféle piszkot összehord ez a marha ide - mondta.

Az emberek nagyon megbotránkoztak rajta, hogy a halotti szentséget az istállóban adták fel neki, pedig rájuk maradt a takácsház, meg a határban a jó földek. De az emberek nem értenek ehhez: a vagyont így kell gyűjteni, nem is lehet másképpen, csak mindenféleképp. Aki annak szenteli az életét, az minden legkisebb krajcárt megbecsül és elvesz és félretesz, és senkinek sem ad semmit. Nagy teher és nagy harc a vagyonszerzés. Sok orcapirulás kell ahhoz. Inkább az kell, hogy valakinek ne is legyen bőr az arcán, észre se vegye, hogy mások nem helyeselnek ezt, azt, amit ő csinál: mert ő fel van mentve minden alól: ő gyűjt... *Spórolós*, mondják rá, akkor már nem is várnak tőle semmit. Se adományt, se alamizsnát, se igazságot. A spóroló gazda három kiló szalonnát ígér az aratóknak, pedig az apja még, aki nem volt spórolós, ötöt adott, ő csak két kilót ad ki, s avval menti magát, hogy a kosárral együtt megvolt a három kiló. Meg azt mondja a spórolós gazda: felszántom a földeteket, dolgoztok érte hat napot, míg a kukoricagóré el nem készül. Csak dolgoznak, dolgoznak, aztán kisül, hogy ő úgy akarja, hogy míg a góré el nem készül, addig minden munkát ingyen kell végezni a tanyán. Répában, kukoricában kilenc napot, a góréban hatot, és még három és fél nap követelése neki van rajtuk... Pedig hogy dolgoztat a spórolós gazda; azt mondja: No emberek, ma este felhős az ég, nem hagyjuk abba a gyűjtést, míg csak fedél alatt nem lesz, még ha ránk is virrad; de ezért az éjszakai munkáért semmit sem ad a spórolós gazda. Legfeljebb szidást, ha nem elég serények.

A spórolós gazda nagyon jól ki tudja használni az állami gyermeket is, hiába szidta a kis Csörét, még egy államit kért a naccságától, egy kis pesti fiút, „az is törvénytelen, ez is törvénytelen” jó lesz kiskanásznak. De gazdagodik is Szennyes Ferenc, gazdag volt neki az apja is meg a felesége is meg az öregapák is mind gazdagok, és mindenik úgy házasodott, hogy vidám és jó feleséget vett magának, mert a spórolósnak nagyon savanyú az élete, csak hát a legjobb ember is szemet tud hunyni, ha a felesége gyűjt, lám neki azért még szólani se kell. Fene bánja, ha a kutya csahol, csak jó házőrző kutya legyenek. A legfinomabb férfi sem haragszik azért, ha neki nem kell bepizkolni magát a spórolós apróságban: csak hadd mocskolódjon az asszony, no hagyta, hogy a felesége nyugodtan alszik az ágyban, míg a kislány már virradat előtt hajtja a tehenet a dérben meztláb.

Nem is tudott olyanokról, hogy néha rájött a szellemijesztés a kislányra.

Egyszer egy hideg téli éjszaka még a leánykának ott kellett dolgozni az itatásnál, ahogy felé néz, látja a szellemet a fejtér lepedőben, ahogy integet, irtóztató félelem tört ki rajta, egyedül volt, már az öreg bácsi meghalt, rohant be a konyhába: szellem, szellem.

Odabent is mindenki megrémül, mert műveletlenek voltak ám valamennyien, még a legnagyobb gazdagság sem oltalmazza meg őket, rohannak ki szellemtől félni.

De nem látnak semmit.

Kis Csöre kapott egypár pofont.

Valamék nap a tehenet őrizte, akkor látta, hogy jönnek a csendőrök. Nevetett nekik, mert őt még nem bántották a csendőrök, inkább azon nevetgélt, miket nem kérdezgettek a múltkor, elbűjt, hogy meg ne lássák.

A csendőrök bementek a tanyára, mit végeztek, mit nem, jó sokára, de újra elmentek, a kislány kacagott magában, hogy nem is néztek arra, amerre ő volt.

Mikor délben hazahajtotta a tehenet, csak mondja Zsaba Mária:

- Nem kénlódom veled többet, te kutya, adlak vissza annak, aki rám szózott.

- Lássá, mondták a csendőrök hogy mér nem visz icskolába?

De Zsaba Mári nem felelt, csak görbén nézett rá.

- Azt mondták, hogy Dudás felakasztotta magát.

A kis Csöre nevetni kezdett.

- Mindig acst mondta, felakacstyá magát: végzek veletek, végzek veletek meg magammal.

De Zsaba Mári most sem felelt.

- Te. Haragszol te énrám? te?

- Haragcsok hát.

- Mér?

És ijedten nézett a gyerekre.

- Mer beverte a fejemet az olvasóval.

- No gyeride, meggyógyítalak.

Az asszony egész nap sunyin, s magában morogva jött, ment. Nem is lehetett érteni, mit akar. Senkihez sem szólott, csak pusmogott.

Árvácska ment az udvarra, szaladgált, mint a kis bárány meg a csirkék. Még nem volt benne felelősségérzet, még nem tudta mi a dolga, hogy magától azt végezze. Futott s te! netene! csápolta vesszővel a földet. Ha azt mondták, csináld ezt, megtette, ha azt mondták, csináld azt, azt is megtette, de magától nem is jutott eszébe, mit is kellene hát neki csinálni.

Neki úgy látszott, jobb az udvaron, mint a házban.

A nagy eperfa már apró gyümölcsét kezdte pirosítgatni, de még nem volt rajta ennyivaló. Még más gyümölcs nem volt, csak a ribizli kezdett a kertben pirosítani. De ahhoz nem volt szabad szólni. Még mit, a ribizlinek más dolga van, mint hogy a kis pösze hasába kukucskáljon be: várják azt a piacon, alig győz annyira érni, már viszik is. De a tyúkok nem törődnek evvel, s éppen a bóbítás most is ott kapkod fel, fel a magasba, valami lelógó szemeket csipked.

Muszáj volt a vesszővel megtanítani, hogy el ne felejtse magát.

- Pösze!

A kislány az ól előtt állott, benézett. Csak úgy állott és nézett. Verebek repültek ki az ólból, milyen gyalázatosak, hogy a más óljába is be mernek menni. Úgy szidta őket, ahogy másoktól tudta, a verebeket mindig csak szidni lehet, mert a veréb semmi hasznot se tesz, csal felszedi a baromfiak elől az otthagzott magvakat.

- Pösze!

Árvácska jól tudta, hogy az asszony kiabál utána, de nem szerette meghallani, mert abból mindig rossz származik. Hadd kiabáljon, erre is így tanította Zsofka, aki meg is mondta: „Kiabálj csak, repedjen meg a gégád.” De ő csak éppen azt számította, magában, hogy sokára lenne, míg az asszony ideér, s megfogja a csitri haját, hát odáig nem kell sietni. Nem tett úgy, mintha nem hallaná, úgy tett, mintha nem volna sietős az engedelmisség.

- Pösze, az anyád istenit! Nem hallod! Hogy a guta üssön mán beléd, meddig hagysz kiabálni?

Ezt igen, ezt már lehetett érteni, s mikor már így szól a nóta, akkor sietni is kell engedelmessé válni, mert: ne várd míg utánad megyek!

Becammogott hát a ház felé, lesütött fejjel és a szájába dugott ujjal, felduzzasztott szájjal.

- Gyere csak ide kisfiam - mondta Zsaba Mária -, hogy néző ki, nécsak, olyan vagy, mint egy árvagyerek, akire senki se gondol.

Pösze fellestet félszemmel az asszonyra. Ott állott az vastagon és a napfényben ragyogva, mint egy rózsabokor. De a rózsabokor is tele van tüskével, Pösze is csak leste, mikor sül ki a kedves hang után a pofon. De az asszony kivette a fejéből a sárga kis fésűjét, leült a ház előtt a kislócára, ami ott volt, ezen virág szokott állani, de most üres volt, mert a virágokat lerakták a földre.

- No gyeride már, gyere már no, nem harapom le a füledet.

Végre sikerült valahogy létrehozni a közeledést. A kislány is odább nyomakodott egy kicsit, ő is utánanyúlt, így magához ránthatta, hozzáfogott fésülni a kócos haját. Kerekre volt vágva mindig a kislány haja, a fül tövének a vonalában, nem volt nehéz megfésülni. Nem hagytak neki hosszú haját, mint a parasztlányoknak. Ezt a kislány nem is bánta, mert úgy tetszett neki, hogy így ő valamibb.

- Te. Azt mondd csak meg nekem, mit beszéltetek ti az öreggel, akkor, tudod, mikor jöttetek a templombul?

A kislány hallgatott.

- Engem szidtatok? Mondd csak meg. Mit karattyolt olyan sokat az a vén, mondta, hogy a földjét elvettük?

A kislány intett a fejével. Ezt igen, ezt mondta, csak ő nem tudja, mi az.

- Na ugye mondta. Hogy ott rothadjon el, ahol van. Még mit mondott. De szerencséje is, hogy elpatkolt innen, mert keserves lett volna neki nálam tovább... Ilyeneket mond egy kislánynak, amék még a maga nevét se tudja... Még mit mondott? Mondd, hogy nagy háza van neki a faluban?... Mondd? na ugye mondta. Hogy azt is én gyútottam fel, azt is mondta?

A kislány ingatta a fejét, nem, ezt nem mondta. Gyútotásról nem mondta.

- Aztat akkor gyútoták fel, mikor itt volt a háború, de az a bitang vén még azt is rám fogta vóna. Látod, az ember akármilyen jó, mindig csak kárát akarik. Idevettem a galádot, a ganét, itt tartottam, elláttam, itt mostuk azt a rothadt szennyes ingit neki, a gatyáját és még ijeneket mondott egy kisjánynak.

Megrángatta a gyerek haját, mert nagyon össze volt gubancolódva.

- Na még mit mondott? Mé nem beszélsz? Azt hiszed, ki tudom találni, amit gondolsz?

- Csemmit cse.

- Mi az a csemmit cse? Mikor tanulsz már meg beszélni? A fene egyen meg az anyáddal együtt. Hogy itt nekem kell a más kölykit túrni, mikor ennek is vót annya. E se jött a világra a bokorba vagy a pizsokba, mint a bolha. De lehet, hogy a vagy te, a bolha is a porba terem meg, a porbul lesz, azt mondják te is csak úgy keltél is, mint a gomba. Minek is a földön lenni egy ijennek. Nahát mit mondott még? Azt nem mondta; hogy a feleségit is én tettem el láb alól?

- Acs mondtam neki, hogy kedvecsapám mindig odahúzott magáho, és mindig acsmondta, eztet kedvanyádnak nem csabad megmondani, hogy jáccsok veled.

- Mit csinált?

Hát a kislány semmit se tudott arról mondani, hogy mit mondott neki az öreg takács, de azt annál bővebben el tudta mondani, hogy vele mit csinált a kedves apja, Dudás.

Zsaba Mária elébb tágra nyílt szemmel hallgatta, akkor nagyot kacagott, végül úgy felháborodott, hogy ellökte a kisjányt magától.

- Fúj, hát akkor te egy rühös vacak lettél. Hogy én nekem ezt senki sem mondta. Fúj, de disznó egy ember vót az a Dudás, azért akasztotta fel hát magát. Mondták a csendőrök, hogy valami gyanúba vót, amiatt féltibe, de én azt hittem lopott vagy gyilkolt. Vagy valami ijest. Phi. Bár téged is felakasztott volna magával lábbal felfelé. Fúj te disznó. Ijen kicsi, már ijen undok. Fúj.

Nem tudott eleget köpködni, utálkozni.

Az atyus temetése után Zsabamária nem lehetett ráismerni. Egész nyáron olyan különös volt. De jó volt, hogy azelőtt alig ült a szobába, most meg nem akart onnan kimozdulni. Legalább nem látták.

Pöszének mindegy. Ő csak legeltette a teheneket.

Eltelt a nyár.

- Icskolába kell má menni.

De Zsabamária nem hallotta, rá se ügyelt. Mint aki mindig máson törí a fejét.

Egyszer csak váratlanul azt mondja:

- Te mondtad a csendőröknek?

Árvácska rábámult.

- Láttam, téged is vallattak. Hülye vagy? Nem érted? Az országúton. Nem emlékszel? Ott ácsorogtatok a kilométerkőnél, hadráljatok a csendőröknek. No mit meséltél nekik?

Már tudta, már emlékezett, miről beszél Zsabamária, de nem törődött vele, kint dér volt az éccaka, azt mondta maga elé duruzsolva, ellenségesen:

- Már ijenkor ic skolába kell menni.

Zsabamária gondokban nézett rá:

- Neked nagyon is felvágták a nyelvedet, mégse tudsz beszélni. Tudsz te bajt csinálni másnak, látom én már, ki vagy te.

Hirtelen farkasnevetéssel elkapta, magához rántotta:

- Hee, te, hát vétettem én neked valamit? te...! Azért hogy egy pofont kaptál?... Mutasd csak a fogad, azt is megcsináltattam neked, orvosho vittelek, tee... Fogorvosho.

Odahúzta magához, és a kislány csudálkozva tűrte, hogy simogatja a varas fejét az ujjával. Még a körmével is kapargatta, de nem úgy, hogy fájjon.

Hirtelen azt mondta, egész más hangon az asszony.

- Nem szabad énrám haragudni, mert nekem gyereke van.

- De nekem meg nincs anyám, ocstán a maga gyereke törvényes.

Zsaba Mária elkezdett sírni.

- Nem szabad énrólam rosszat mondani, kisjányom. Ha kérdik, mi van a fejedben, mondd azt, hogy koszos vót, attúl lett varas, de én meggyógyítottalak!

- Lúggal.

- Nem lúggal, a mosás gyógyítja. Mindig csak azt kell mondani, meggyógyítottalak. Hát rossz voltam én hozzád? Az édesanyád se lehetett volna jobb.

Megölelte, megcsókolta és sírt.

Megfogta két tenyerébe a gyerek két kis arcát, most a szeme elmeredt, és hirtelen úgy látszott, most megfojtja.

De csak a karja keményedett meg, az ujjai. Ráfagyott a gyerek arcára csípő két-két ujj, remegett, de nem szorított úgy, hogy fájjon. Szóval nem tudta, mit is csináljon a gyerekekkel.

Azután megint otthagya. Pösze mehetett amerre akart, el is ment, s újra csak téb-lábolt, néha odalesett, amerre az asszonyt sejtette. Az végigment az udvaron sietve, mint aki valamit keres, vagy valamit elfelejtett. Elment egészen a konyhakert kiskapujáig, talán kék szilvát akar szedni, viszi a városba, de akkor még megfordult, s éppen olyan sebesen vissza a házba.

Pösze csak nézte, összehúzott szemmel. Mintha miatta volna megkergülve az asszony.

De már készen volt az ebéd.

Zsofka kiállott a ház elébe, elkezdte a kiabálást.

- Hé, gazdum, hé.

Hallgatott. Csakugyan a gazda ott dolgozott hátul, az istálló megett. Ásott valamit, nekivetkezve.

- Ebééd.

Pösze látta onnan a kerítésnél, hogy a gazda csakugyan leteszi az ásót, belenyomja a földbe, mingyán meg is fordul, és nagyon ki van pirosodva, izzad, törülgeti magát, megy.

Most ő is szaladt, mert neki kell vizet adni a mosdáshoz.

A konyhában volt megterítve.

De Pösze a küszöbön kapott enni. Ott ült a kutya mellett, várta a tányért.

Egyszer csak jön ki a konyhából az asszony, odaad neki egy bögrét.

- Ne.

Pösze csudálkozva néz bele a bögrébe: Tej.

Egész hányhatnékja jött tőle, hogy neki tejet adnak. Lebiggyesztette a száját, aztán csak tartotta a bögrét.

Az asszony azonban rá se nézett, csak azt mondta: - Ne.

Akkor az asszony bement a konyhába, az urának szedett ételt. Akkor kijött, rá se nézett a kislányra, bement a házba, onnan gyereknýúglódés jött ki. A kicsi a bölcsőben lármázott és vinnýogott.

Mikor onnan kijött az asszony, de egy szó, nem sok, annyit se szólott bent a gyerekéhez, akkor visszament a konyhába, de Pöszeré oda se nézett. Bánta is ő, eszi vagy nem eszi - gondolta Pösze. - Odalökte neki a tejet, edd meg.

De ő bizony nem evett abból egy kortyintást sem, csak tartotta az orra alatt, még jobban utálta a szagát, mint valaha.

Az asszony egy perc múlva megint kijött, bement a gyerekéhez újra, onnan is ki és ment az udvarra, de akkor se nézett rá arra, hogy eszik-e Pösze vagy nem.

- Hun jár ez az asszony, mint az orbánlelke? - mondta odabent a konyhában a gazda.

- Keres valamit - szólt csendesen a lány

- Az eszit keresi, azt nem leli - mondta az ember.

Mikor bejött az asszony, megállott a kislány felett.

- Egyél fiacskám - mondta neki kedveskedve, mintha a fogát húzták volna, hirtelen fogta a kis kanalat, ami a bögrében volt, s megkavargatta a tejet. - Egyél má, na.

Újra bement a konyhába. Hallani lehetett, hogy leült az asztalhoz, reccsent a szék. A tányér is csörgött és a kanál; meg az ember is beszélni kezdett.

- A földi bóha ette ki a magot, azért kell újat tenni. Mindig van valami. Mindig kieszi valami azt, ami vóna. Hogy az isten se tudja má; földi bóhát teremteni; nem vót neki jobb dóga.

Zsofka kedveskedve nevetett, de az asszony nem.

- Te meg mit néző oan vasvilla szemmel?

De az asszony nem szólt, újra kijött, már megint itt van, a kislány ijedtében kilöttyintette a tejet a térdére, de nem nézett oda, úgy ment be a szobába, mintha meg volna ijedve. Elfordította a fejét, csak ment.

Most se volt sokáig bent, de a gyereket sikerült felzavarni, az sírni kezdett éktelen.

De nem törődhetett vele, mert otthagya, nem is szólott rá, csak jött ki, ment be a konyhába. Hallgatva.

A gyerek soká sírt. Nagyon sírt.

Pösze megsajnálta, s lassan, a fal mellett, somfordálva bement hozzá, pedig neki nem volt szabad bemenni a gyerekhez. Úgy is járt, mint mindig, a falhoz lapulva, a bölcshöz is úgy lopakodott, mint a megvert macska a tányér után.

Most valami jó jutott eszébe Árvácskának. Fogta a kenyerét és belemártotta a tejbe, hogy belecsepegteti a jó kis tejecskét a kicsibe. Mert annak kell a tej, nem neki. A kis babák szeretik azt nagyon.

De oly sokáig tartott, míg ügyetlen kis ujjával a kenyérkét a tejbe nyomta, és a sok tejet lecsöpögtette a bögrébe vissza, éppen mikor már a kis baba szája felé tartotta, hát akkor csak be Zsaba Mária, egy olyan ordítást csinál, mint az állat, mikor szúrják lefelé.

- Megöli, megöli! - hörgött és ordított. - Megöli!

Egyik kézzel fogta a gyereket, elhajította, hogy az nekiesett az ajtónak, a tej mind kiömlött a földre, még a bögre is összetört. A másik kezével a kis babáját kapta ki a bölcshöz és szorította magához.

Csak mikor már biztonságban érezte az ölében a maga magzatját, akkor ment neki a földön Árvácskának, hogy most kitapodja belőle a lelket.

De már akkor a gazda is bent volt a küszöbön, nem értette a feleségét, ahogy az csak rúgja és tapodja a kis árvát. De úgy, hogyha el nem kapja a feleségét, az még egyet belerúg, talán ki is rúgja belőle a párát.

- Mit csinált ez?

- Megöli. Megöli - csak ezt kiabálta az asszony.

- Mit öli, a fene ett vóna meg, má mindenki megöl.

- Bele akarta önteni a tejet!

- Nahát, avval öli meg?

- Mérget akart beleönteni! - ordított az asszony és nem bírt uralkodni magán, csak fújta, hajtogatta: - Mérget akart beleönteni. Ez az átkozott. Jaj, hagyjatok, hadd fujtsam meg, jaj végem! Jaj, csak az isten őrzött meg, hogy bejöttem, és megakadályoztam ezt a gyilkosságot.

- Mit beszélsz már összevissza - s megfogta a feleségét és megrázta keményen. - Má egészen meg vagy örülve.

Az asszony most egy kicsit magához jött, de oly iszonyú roham volt rajta, hogy az egész teste úgy rázkódott, mintha a szekér zörög, s rázkódik az embernek minden csontja. El kellett venni tőle a gyereket, betenni a bölcsőbe, mert most meg az sikított, mintha a nyavalya kifogta volna. Az asszony nem tudott mit segíteni, csak folyton neki-nekirohant a kis Pöszének, és azt akarta gyilkolni. Végre az ura Árvácskát kilökte a szobából, az ott elesett a pitvarban, a földön sírt, fájtak a belső részei. Az asszonyra meg belülről rázárta az ajtót.

Még sokáig kellett dulakodni vele, míg valamennyire a fáradságban megcsillapodott. Nem bírta a száját befogni, hogy csak méreg, méreg, hogy az ő gyereket meg akarták mérgezni.

- Zsófi - jött ki estefelé a gazda -, vidd ezt a nyavalyást a községre. Add vissza, ahonnan jött. Már úgy látom, beleőrül ez az asszony, ha még egyszer meglátja. Vigyél neki egy sonkát: lapockát. A nagyságának jó lesz a lapocka is he.

Összenevettek.

Este már ott volt a kis Árvácska ismét a nagyságánál.

Csodálkozva nézett maga elé. Különös volt neki, hogy már ismeri azt a szagot, ami itt van, ilyen nincs másutt sehol. Már mindent tudott. Nem ismerte egyenként, ami itt van, más volt mind, mint aminek szabad lenni, de az egészet értette.

Itt van valami nagy, valami erős, ahol neki nem ártanak, neki jó, hogy ez van. És elkezdett bízni abban, hogy van valami, ami jó.

Még a félelme is elmúlt, a fájdalma is szűnt. Már inkább valahogy az volt benne, hogy ő ide tartozik. Itt neki jobb, mint ahonnan jött, ahol már volt, itt valami magasabb lakik. Biztonságot érzett: csak ide kell fordulni. Félt még mindig, félt az újságtól, a szokatlantól, de már ragaszkodott hozzá.

Bízott benne.

Csak tudná, miben: ebben a szagban bízott. Tudta, hogy ahol ezt a szagot érzi, ezt a jó szagot, ott nem fogják ütni.

- Naccsága kérem, e nagyon beteges kisjány, mink nem tudjuk használni - mondta Zsofka.

A nagysága gyanakodva nézett a vastag lányra.

- Mért nem az asszony hozta be. Hogy hívják?

- Az asszonyt? Szennyesné.

- Igen, igen a Szennyesné.

- Beteg... hogy gyereke lett, azóta mindig beteg. És idegje van neki.

- Aha.

- Küldött egy sonkát.

- Igen... Jóraivaló asszony azért... Tegye csak ide... Nem baj no. Éppen van egy asszony, Verőné kér egy kislányt. Ott jó lesz neki, mert az iskola mellett lakik, legalább könnyebben jár iskolába.

Csöre megdöbbsent. A szó ijesztett rá, *Verőné*. Már a neve is... Hova akarják már megint dugni... Újra ki kell menni ebből a jószágból... ott miben szaga lesz... bot szaga vagy korbácsé?... Verő...

A nagysága fehér kezét rátette a kislány fejére:

- Hogy is híjnak?

A gyermek durcásan csücsörítette a száját. De aztán kidünnyögte:

- Árvácska.

- Ja igen, te vagy az a kis árvácska... Állami Árvácska...

Elgondolkozva mosolygott hol rá, hol a sonkára.

- Mi a baja a fejednek?

A kis árvácska durcásan nézett, s lassan, sokára azt mondta:

- Varacs... sss...

HETEDIK ZSOLTÁR

A kislány ellenségesen nézett körül. Igyekezett úgy nézni, mintha nem is figyelne, de kis szívében úgy érezte, mintha ellene volna minden a világon. Valami nagyon nagy rosszaságot érzett abban, hogy már megint új apához és új anyához viszik, akik neki nem apa, nem anya, s egyre közelebb be a faluba, befogják őtet is mint a disznót, mikor hizlalni akarják, akkor már nem engedik a mezőre, otthon kell neki lenni a szűk kamrában, mikor már kukoricát adnak neki, akkor még a kifutóba se engedik ki, így kell avval bánni, akit le akarnak vágni. Jön Istennek szép ünnepe, a karácsony, senki se menti meg a szegény ártatlant attól, hogy bele ne szúrják a kést, mint a kisfiú a kis államiba, le ne sózzák...

- Idenézz fatér - mondta a gépészné -, hoztam egy kis államit.

A „fatér”, egy nagy hasú, kövér, piszkos ember volt. Ott ült a konyhában és sós kenyeret evett, Mogorván nézett a feleségére a kislányra alig pillantott rá:

- Tizenkét órakor az asszonynak itthon a helye. Inkább az ebéddel vónál készen, de ebbe a bűdös házba mindennel törődnek, csak az én étellemmel nem.

De a felesége rá se ügyelt az urára, nem úgy mint kedvesanyám, mikor a kedvesapám - mikor még megvót - éppen ezen a hangon veszekedett rá. A kislánynak már ismerős volt ez a hang, azóta se hallotta ezt a családi beszélgetést, mert Szennyes Ferenc az egészen másfajta volt, pedig ő úgy tanulta, hogy a családi apa így szokott beszélni a családi anyával, ez így van rendjén. Azt is tudta, hogy neki ilyenkor mi a dolga: hamar odahúzódott az ajtóba, hogyha kell, meneküljön, vagy ha kell, segítségre jöjjön.

A szeme pedig csak járt körbe-körbe, nézte, mi az az uras, amivel a naccsága őtet biztatta, hogy nem lesz többet parasztok közt, művelt emberek közt lesz, és iskolába fogsz járni.

Nem látta sehhol a műveltséget, a konyha itt is csak konyha, csak az, hogy a föld dobog, ha rajta járnak. Éppen olyan fekete, mint másutt volt, csak lassan vette észre, hogy deszkából van a föld, de se fölsúrolva, se fölmázolva nincs, csak éppen piszkos. Meg a konyhaszekrény, az olyan volt, amelyet eddig nem látott. Magas volt, és két sorban tele volt fiókokkal, talán ebben a sok fiókban van a műveltség, amit a naccsága ígért.

Verőné jött, ment, és rettenetesen gyors beszédével mesélte, mit is beszélt a nagyságával, ő az nagyon dicsérte a kisjányt, de ő látta, hogy tetves ez vagy rühes, tele van a feje varral, de ő már elhatározta, fatér, hogy vesz egy államit, mert itt sok a dolog, jó az ha van, az államinak kicsi kell, s van akit az ember legalább szalajt ahova kell, fatér.

Csöre még jobban összegubózkodott, már látta, nem fog iskolába járni, nem lesz már megint semmi.

Most először életében jutott eszébe, hogy neki is kell valamit csinálni, ha azt akarja, hogy éljen. Hogy mit, azt nem tudta, csak felkeményedett benne valami érzés, hogy nem tűri. Azt sem tudta, mit nem tűr, csak gondolta, nem engedi, hogy csak úgy elbánjanak vele. Már eddig is megtett egy-egy makacsságot, de most aztán kész nagyobb dologra is.

Meg akarta tudni, hol van, és kik ezek a *művelt* emberek. Az a piszkos, olajos, bűdös ember, améket mindig *fatérnak* szólított az asszony, nem sokat törődött a feleségével, akármit is beszél, csak még sokkal gyorsabban, ahogy ez, hozzáfogott mondani a maga mondókáját, hogy a malom így, meg a malom úgy. Mindig csak a malom, a malom, ő csak annyit tudott, mi az a malom, hogy ez is azok közé a dolgok közé tartozik, a malom, amit ha kimondanak, a régi

helyeken a parasztok csak káromkodni szoktak rá. Annál ellenségesebbnek érezte magát ezekkel szemben, ha éppen malomba valók, mert azt még együtt gyűlölte a régi szüleivel, akiket azok annyira tudtak gyűlölni. No jól járt hát, ha éppen malom-néppel került össze. Betakarta két kis kezével a szemét, nem is akarta látni az ördögöket, akiket csak mindig fekete rusnya ördögöknek hittak idáig, most ezek az ő új szülei.

A két ember nem sokat törődött övele, azok egyszerre beszéltek, nem is sokat ügyeltek egymásra. Csöre nem nagyon értette meg a felnőttek beszédét, csak azt tudta, hogy úgy szokás beszélni, felváltva, egyszer a nő beszél, azután a férfi beszél, de hogy egyszerre mind a kettő, ezt még nem is próbálta. Azért is beszéltek talán olyan gyorsan, mint mikor az ember a kis kezeivel kukoricát darál, míg van a kő alatt szem, addig lassan megy, ugyancsak meg kell fogni a kő fáját, de ha kifogyott a morzsolni való, akkor szalad a malomkő bolondjába, magától is: így szaladt ezeknek a nyelve.

- No gyeride, mutasd magad - mondta a molnárné -, ez a fatér!

Evvel meg is fogta a vállát, és odaállította a nagyhasú elé.

- Úgy kell híni *fatér*. Megértted? No mondd ki, *fatér*.

Csöre kicsit makacskodott. Hallgatott, de nem akart semmit, csak nem tudta mi a nyavalya az a fatér.

- Na mondjad, fatér, nekem meg úgy, hogy mutér. Idegenek a fatérnak azt mondják: gépész úr, nekem meg azt, hogy naccsága. De neked csak azt kell mondani: fatér, mutér.

Most valamit megértett a kislány: hiszen ezek nem molnárok, ha gépész úr. Azt tudta, hogy a gépész urat tisztelni kell, hát a búza elcséplésénél tudta, milyen jókat kellett főzni a gépész úrnak. Most megnézte az embert, és látta rajta, hogy ez csakugyan művelt, mert a bajuszának a vége le van vágva.

- Fatér - mondta lassan, szepegve.

- Na látod, mi vagyunk a szüleid ezentúl. Igen?

- Igen - mondta még halkabban a kislány, de magában valami egészen másat forgatott: azt, hogy most biztosan azt fogja kérdezni az asszony, hogy akkor ezután őket kell *szeretni*. De nem azt mondta, csak azt:

- Nolátod, ezután azt fogod csinálni, amit mi parancsolunk.

Két napig nem parancsoltak semmit, a kislány már azt mondogatta: nem is rossz, nem is rossz, itt csak játszani kell, ejnye de okos dolog a fatér, mutér nevezet.

De hétfőn reggel azt mondta a mutér:

- Óf.

Ezt nem tudta, mi lehet, még őneki senki se mondta, hogy óf.

- Nem hallod, hogy óf? Ki az ágyból. Elég volt a heverésből, mécc a disznót legeltetni.

Aha, erre már tudta mi az, ugrott is ki az ágyból. De hideg volt nagyon, éccaka is fázott. A konyha éccaka igen kihűlt, azok a vékony rongyos takarók nem adtak semmi meleget.

Kint nap süttött már, de szél fűjt. Nem is mosdott, nem is fésülködött, ment fázva a disznóól felé, mint egy nagy öreg cseléd, aki elhanyagolta eddig a kötelességét. A mutér csak nézte, hogy nem kell ennek sokat beszélni, tudja ez, mi a dolga. Kinyitotta a disznóól karámjának az ajtaját, kővel verte félre a reteszt, mert szorosan járt, bement a kutricába, a belső ajtót is

kinyitotta, kieresztette a nagy fekete disznót. Óriási nagy hasa volt a disznónak, biztosan malacok vannak benne, ezt ő már egy látásra megismerte.

- No, kusi, kusi, kusi, eregy má ki, az anyád.

A mutér csak nézte, nevetett.

- Tudod hova kell hajtani? Nem szabad a földekre behajtani, mert már kél a búza, ha kitúrja, akkor megbüntetnek, de akkor le is nyúzom a bőrödöt. Csak az út mellett szabad legeltetni. Még erre kifelé a mezei úton, de nagyon vigyázz, hogy a disznó kárt ne tegyen.

Még sokat mizserált, de ezt már nem kellett Csörének mondani, jobban tudta ő azt, eleget legeltetett ő már tehenet is, malacot is, evvel a nagy hasú fekete döggel is majd csak elbánik.

- Várjál csak, itt van ez a kendő, vedd magadra, fúj a szél.

Csöre felnézett. Ilyet is régen hallott, hogy egy szüle észrevegye, hogy fúj a szél.

Kapott egy öreg szürke kendőt, de azért jó volt, átkötötte hátul a hóna alatt a mutér, s ő mint egy kis vaskos lábönjáró batyu szaladt a fekete disznó után.

Étele nem volt, de azt hitte, annak itt így kell lenni, ez nem volt újság. De egyszer csak gyalogol a hosszú lábain a mutér, hoz neki valamit.

- Mér hattad ott a kenyeredet? Ki volt készítve a hideg tűzhelyen, az a tied volt. Most vettem észre, hogy meg akarom rakni a tüzet.

És megint csak fújja, fújja rettenetes sok szapora szót, hogy...

Már azután senki se nézett rá estig. A csomagban volt kenyér és sajt. Jó bőven volt. Meg is volt elégedve, többet kapott, mint másutt szokott, azért ezek se rosszabbak a többi szüleinél. Hozzáfogott dalolgatni, talált egy igen jó hajlós vesszőt, annak megörült, azzal nagyszerűen tudta kormányozni a fekete disznót, azt úgy kellett, hogy szabad volt neki az út mellett kétfelől járni vele, az akácfaék tövét belül is túrhatta a disznó, egész a vetésig, de neki akkor belül kellett állani, a vetés szélén ment, hogy rá ne taposson.

A szél is elállott, mán úgy látszik, ez az iskola. Eddig inkább csak tehenet legeltetett, most a fekete disznó mellett fog sétálni.

A szél kicsípte az arcát, étele volt elég, délben ette meg a másik felét, hogy ne kelljen már többet cipelni a papírcsomagot. Még a kenyér sarkát nem is győzte már rágni, odadobta a disznó elé, az nagy örömmel falta fel.

De ahogy alkonyodott, a disznó, mintha valaki súgott volna a fülébe, hirtelen megfordult, elkezdett vágatni hazafelé. Úgy szaladt, mint az ördög, alig bírt utána futni.

Ahogy beértek a faluba, az utcán éppen kint állott a mutér, meglátta őket, ahogy elől szalad a disznó, utána a kislány, s ez csak kiabál és röögöt hajigál utána, hogy álljon meg. De a mutér meg azt hitte, hogy kergeti, hogy gyorsabban menjen haza a disznó, ezen rettenetesen felindult.

- Mit csinálsz avval a disznóval, te átkozott?

A disznó beszaladt a kapun, egyenesen az óljába sietett.

A mutér pedig fogta a vesszőt, kikapta a gyerekek kezéből, és ráhúzott vele.

- Fogod te kergetni a disznót, te átkozott? Nem tudod, hogy elvetél a hasas disznó, ha így szalad?

A kislány megtorpant, és rettenve nézett a hatalmas asszony szemébe. Hidegen villogott annak két nagy kerek kék szeme, szinte kiugrottak, mint az üveggolyók.

- No megállj csak, de nem evvel verlek meg, nem akarom, hogy hurkák legyenek a testeden, majd a prakker.

Bementek az udvarra, addig az asszony szakadatlanul beszélt, oly fontos tanításokat adott a disznó egészségtanából, ami becsületére vált volna egy gazdasági tanárnak is. Végre odáig kormányozta a kislányt, hogy a ház elébe értek, bement a konyhába a prakkerért.

Ezt se tudta Csöre, mi lehet, még nem hallotta ezt a szót, mióta él. Most aztán látott a mutér kezében valami furcsa, furcsa szerszámot, vékony vesszőből volt az fonva, a vége mint egy nagy galuska. Evvel a galuskával esett neki, kezdte őtet verni. Csak az volt a megnyugtató, hogy a hurkák nem látszanak meg rajta. A kislány erre csakugyan igen kényes volt, nem szerette, ha a hurkák meglátszanak.

Ez lett a nagy műveltségéből. Disznóetetés a fák alatt.

Csak az ördög elvinné már azt a disznót, gondolta a kislány. Mert nem volt abban az udvarban semmi más élet. De nem volt ott sem egy tyúk, se kakas, se liba, se kacska, se kutya, se macska, de még patkány meg egér se. Nem repült galamb az eresz alól, még fecske sem lakott sehol, de még veréb se, mert mit egyen szegény veréb, a szomszéd udvarba menjen kosztolni? Hát ha az ördög felkapná, elvinné ezt a ronda fekete hasas disznót, akkor igazán nyugodtan lehetne élni ebbe a házba, még tán az iskolába is elvinnék, hogy ne legyen idehaza láb alatt.

- Mutér mikor visz má icskolába?

- Jaj de rondán beszélsz, mint valami paraszt. Micsoda beszéd az, mikor visz mán iskolába? Mikor *tetszik beíratni az iskolába?* Így kell mondani. Ha így kérded, akkor megmondom, mikor. Ha majd levágjuk a disznót. Majd a második félévre, az elsőről már úgyis elkéstél.

- Én mindig csak elkécsek meg elkécsek meg elkécsek.

- Nézd csak, hogy megtanult szájalni, azon a pocsek nyelvén. Miért mondod háromszor, hogy elkécsek meg elkécsek meg elkécsek?

De a kislány nem felelt, hanem hajtotta kifelé az utcára a disznót.

Megtanulta már azt is, hogy kell hazahajtani. Neki kell elől menni, hogy a disznó menjen utána. De nem szabad ám az orrát ütni, mert megvész, ami azt jelenti, hogy elveszti a malacait. Csak éppen hadonászni kell előtte és visszatartani. Igen, de a disznó már oly türelmetlen volt délután, hogy nem lehetett egy ilyen kis nyolcéves lánynak megbírni vele. Áttörte, egyszer már majdnem megharapta, pedig azt a kis Csöre nagyon jól tudta, hogy ha a disznó már megharapja a gyereket, és megkóstolja a gyerekhúst, akkor már tíz férfi se tudja kiszedni a foga közül. Rudaséknál a szomszédban azt a fiatal fiút, aki mellettük legeltetett, a disznai ették meg. Pedig az fiú volt, már tizenhat éves. De mikor verte a disznókat, hogy ne menjenek a tilosba, közéjük esett, és a nagy kan megharapta. Sose lehetett többet megmenteni. Azért is adott délben a kenyérből ennek a fekete disznónak, aminek még neve se volt, csak disznó, hogy megszoktassa a kezéhez, és megszerettesse magát vele. Pedig néha nagyon keveset kapott kivinni a reggeli csomagban, és még akkor is adott neki legalább egy harapást, mert félt ám ettől a veszett hasastól.

- Már nem lehet legeltetni, csak a vasúton - mondta a mutér. - Hajtsd ki a vasútra, ott még szép zöld a fű a töltésen.

Attól kezdve Csöre a vasútra járt a fekete kocával. A disznó már igen nagy volt, és a hasa a földig ért. Lassan kocogott reggelenként a hosszú vasútucán, ő trappolva utána: Nee, kusi, kusi, kusi, nee.

A sínek mellett csakugyan nagyon szép zöld volt a töltés, és ott igen jól is élt, de a szemtelen hamar észrevette, hogy a raktárház előtt mindig van búza vagy árpa vagy valami szem, korpa, élelem, ami kihullott, mikor megrakták a vagonokat, és legelőször, ha eszébe jutott, rögtön odaszaladt. De néha elfeledkezett, csak később jutott eszébe, akkor aztán nem lehetett megállítani, usgyé ment szemelni. Mások is legeltettek ott a fűvön, de senki se annyit, mint ő, mert nem mindenkinek volt állami gyereke, a maguk gyerekeit pedig mégis sajnálták az édesanyák kínozni vele, hogy akár esett, akár fűjt a téli időben, mindennap ott legeltessenek, meg nem is tették meg, mert a gyerek az anyjának meg tudja tagadni az engedelmességet, csak a szegény kis állami nem.

No ezen a napon is egyszer csak felüti valami neszre a disznó a fejit, elkezd szaladni a sínek közt a raktárház felé.

De a vonat meg éppen fűtyölt, Csöre megijedt, hogy még rámege a vonat a disznóra; a vesszőjével utána a sínek közt, ütötte, hogy menjen ki onnan.

A mozdonyvezető meglátta, hogy előtte megy a disznó meg a gyerek, de nem tudta megállítani a mozdonyt, csak fékezett, sistergett és fűtyölt borzasztóan a gép.

Az utasok, akik ott állottak az állomás előtt, mind látták, hogy no még egy perc, még egy perc és vége a gyereknek. A hajuk szála az égnek állott, még sikoltani se bírtak, nem lehetett már itt semmit se csinálni.

A disznó nem akart legelni, csak búzát akart enni, nem ment ki a sínekből.

Akkor a vonat kilökte őket a sínek közül, félre. Az isten tudja, hogy volt, de a gyerek is, a disznó is kiestek balra az állomás felé, elterültek a földön; már mindenki sikoltozott az állomáson, szaladtak megnézni, hogy a hörögve megálló vonat előtt mi történt. „A kislány, a kislány!” kiabálták, akkor kisült, hogy a kislány fekszik a porban, a disznó meg már legel, mert már talált szemet.

Nem történt semmi baj, csak nagyon megijedt a kislány, ez volt az egész, jöttek a csendőrök, fel is írták, az asszonyok felemelték, nézték, a vonatvezető is leszállott, így ebből az alkalomból három teljes percet töltött ezen a kis állomáson a vonat.

- Nem ütötte meg magad?

- Nem, félek, hogy csak kikapok otthon.

Aztán a vonat elment, az utasok elmentek, a csendőrök is elmentek. Csöre pedig folytatta a legeltetést; mikor a disznó megette a szemet, amit talált, az utolsó pihéig, akkor újra ment a töltésre és ott legelészett.

Este aztán hazahajtotta a disznót. Ment előtte nagy vigyázva, hogy ne szaladjon a gazember, nem is volt semmi baj, nem vetélt el.

Mikor bement az udvarra, a mutér kinézett, nem szólott semmit. Csak mikor ő a disznót bezárta az ólba, bement a konyhába, akkor jött a baj. Ahogy belépett, rögtön kapott egy irtóztató pofont. Utána a másikat, aztán gyütt a poroló, azzal aztán alaposan össze lett verve, még a kis kezei is tiszta kékek lettek, a lábaszára kék, zöld lett, minden ütés meglátszott rajta. Most nem a suhintás, hanem a vastag ütések feketedtek fel. Azonkívül kukoricaszemre kellett térdelnie, ott maradnia egy óra hosszáig, és nem kapott aznap büntetésből vacsorát.

Kis Csöre sírt sírt, mikor elfáradt, már nem is jajgatott, csak a mutér beszélt szakadatlan, hogy kell disznóra vigyázni.

De hát a kis állami gyerek olyan fából van faragva, hogy nem lehet azt még agyon se verni. Ez is túlélte, lett nagy öröme, a disznónak mégiscsak történhetett valami baja, mert másnap nem kellett kihajtani a vasútra, pedig nem is kapott a prakkerrel intést és jó leckét harmadnap sem, az is lehet, hogy a csendőrök tiltották meg, de az is lehet, hogy az volt az oka, hogy pár nap múlva egy reggel, mikor kimentek, már meg is fialt.

Nem volt amellet senki, se gépész, se gépészné. Nem értettek semmit a disznóhoz, csak beszélni, azt nagyon sokat tudtak róla, akár éjjel, akár nappal. Lett a roppant nagy hasas disznónak három malaca.

Csöre magában nagyon nevetett, mert ő tudta, hogy kellett annak lenni tizenegynek is. Nem tudta, miért lett ilyen kevés, de azt mondta, az Isten büntetése, hogy annyit kellett szaladni vele. Biztosan megette a disznó a malacait, mikor kifialta, mert senki se volt mellette.

Hát azért a disznónak jó dolga volt, mert a gépész mégiscsak valami molnár volt, és csak úgy hozták haza a malomból az ennivalót. Ha annyi volt neki, akkor nem is lehetett érteni, mért hajtatták ki ővele. Már a karámban adtak a disznónak enni bőven darált kukoricát meg szemeset meg vizet, egyebet nem. Hizlalták. Nem lehet mondani, a disznó evett, evett.

Már december lett, és megérkezett Pestről a Diti.

És ez a Diti nem volt más, csak a mutérnak a saját édes lánya. Azt Csöre hamar meghallotta, hogy a fatérnak a lányához semmi köze sincs, még nem is beszélt vele. Valami intézetben volt a lány, olyan tizenkét éves volt az egész, elég csinos szőke lány, csak nagyon nyurga. Igen elkényeztetett volt, minden szabad volt neki.

- Minek tartasz Mutterkám ilyen ronda államit?

Így mondta, s Csörének igen rossz lett, mióta ez megjött. Nem bántotta éppen, de mindig rosszakat mondott, és mindent sokallt, amit ő kapott. Nem lehetett úgy enni, hogy azt ne mondta volna, hogy: minek adsz ennek az államinak annyi zabálást? Nem fizeti ki magát.

De Csöre nem csinált semmit, csak csúnyán nézett rá. Ha ezért bevádolta a Diti, akkor jött a mama a prakkerrel.

- Holnap Mikulás!

Ugyan mi lehet az a Mikulás. Itt csupa olyan dolog volt, amit eddig sose hallott a kislány. Ez a rossz, gondolta magában, hogy mindig más van, amiért ki lehet kapni. Minden szülőknél másért verik az államit. Dudáséknál ezér, Szennyeséknél azér. Itt meg a csúnya kiejtésért, pedig ezek a németek igazán nem is tudnak magyarul, oly különöseket mondanak, nem is értenek meg mindent magyarul. A nevük is csak olyan új név, Slógerek voltak, hallotta valakitől az utcán, egy asszony mondta: No azok a Slógerek, azok megnyúznak téged, jányom.

Oly fölösleges volt ő itt. Mindig lógott. Munka nem volt semmi, folyton az udvart kellett söpörni, ha már egy madár leejtett egy szem gyömbért, ki kellett seperni az egész udvart.

- Majd meglátom, szeret-é a Mikulás? az államit? - Diti s az anya nevetett.

- Mit szeressen ezen a kis dögön? Nem kell annak ilyen kis dög.

- Beee. Dög - mondta a hátuk megett Csöre.

Reggel mikor felébredt, arra ébredt, hogy rettenetes nagy sivalkodás, kacagás van bent a szobában. Ő a hideg konyhában el nem tudta képzelni, mi lehet bent a jó melegben. Mert neki már be kellett menni mindig sötétben, mikor még mindenki aludt, és meg kellett rakni a kályhában a tüzet, de abban a pillanatban, mikor már az égett, neki ki kellett menni a szobából, és a konyhában kellett üldögélni, vagy mehetett ki a hóba, az szabad volt, de bent nem volt szabad a meleg kályha mellett tartózkodni, se az nem volt szabad, hogy tíz óra előtt tüzet rakjon, míg a főzéshez nem kellett. Spórolni kellett. Itt az volt a jelszó, reggeltől estig csak spóroltak, készültek otthagyni a falut, és folyton Pestet emlegették.

- Nem maradok falun - káromkodott a fatér -, kevés nekem ez a fizetés, se nyugdíj, se semmi véglegesítés.

De gondolta magában Csöre, az anyátok, még mit akartok. Mindennap hús, a fatér meg se eszi az ételt, ha nincs benne hús, meg minden evéshez bor, ebédre félliter, vacsorára félliter, az ám, ez is az ő dolga volt, már úgy tudta a járást a kocsmába, „szaladj csak egy kis borért, mert jön a fatér, muriz”. Mégis kevés nekik, nagybelűek. Még Csöre nem is látott ilyen jó életet, a fatérrel nem lehetett ám beszélni, mert ha nem tetszett neki valami, vágta le az asztalról az edényt, a paprikáskrumplit a földre, ha kimaradt belőle a kolbász, vagy ha nem volt meg pontosan tizenkettőre az ebéd, akkor már nem is evett. Most is tele volt a Diti cipője cukorral, de amennyi csak belefért.

- No mi van a tiedbe? mi van a tiedbe? hát téged nem szeret a Mikulás? Fúj disznó minek is szeretne egy ilyen rothadt államit. Zabigyerek. Ki adna ennek cukrot.

S büszkén ment be a szobába, a melegbe, a kis zabigyerek, a szegény kis állami meg elbiggyesztette pici száját, felduzzasztotta, hogy fojtsa a sírást.

De a Pátkay malom híres volt ám. Két malma is volt a Pátkaynak. Mondták, hogy ipszilónra írja a nevét. Itt minden ház Pátkay malomháza volt, a gépész is, a fűtő is, a mónárok is mind az ő házaiban laktak. Meg az öreg szülei is ilyen kis házakban voltak, és ez a Pátkay, ez jól el tudott ám bánni az alkalmazottakkal, mert Verőék se kaptak semmit, csak a parázs fizetést. A többit lopni kellett, még egy malactartást se kaptak, se kertet, semmit. De esténként azért jöttek suttogva, Verő fatér meg egy lisztes ember, az hozott félzsákban korpát, de azt úgy öntötték ki, hogy egy hangos szónak nem volt szabad lenni. Kukoricát a piacon vettek néhány kilót, amennyit a kislány haza bírt cipelni, de avval nem sokat lehetett volna hizlalni a nagy fekete ellett kocán, a kis Csöre megértette azt is, hogy miért kellett venni a piacon, hogy tudják az árát emlegetni, milyen drága, de az anyja! annak nem volt ár, mikor egy-egy félzsákkal beöntötték a ládába a lisztesek. Még eddig ő ilyet nemigen látott, kitől lophatott volna akár Dudás kedvesapám, akár Szennyes Ferke bácsi? Csak maguktól. Dudás lopott, de a feleségétől, úgyhogy annak tudtán kívül elvitt a szekéren egy-egy zsák búzát a kocsmába. Még ő is lopott dinnyét, s rátették érte a parazsat a körmére, de Verő bácsinak, a fatérnak senki se tett gyerekkorába az ujjahegyére szemet, mert nagyon jól tudta dirigálni, hová öntsék a szemet, korpát, lisztet meg amit hoztak.

A kislány meg volt győződve felőle, hogy neki most az a szent kötelessége, hogy reszkessen a mutérral, hogy jaj csak sikerüljön még az egyszer... jaj csak valamiképp rajta ne kapják... A szemet is így hozták, amivel fűtöttek. Különösen mikor Pátkayt megütötte a guta, csak megsimította egy kicsit, akkor már nem is kellett annyira dugni, egész jól lehetett gazdálkodni.

Így Csöre lassan beleélte magát abba, hogy folyton azon kell az embernek törni a kis fejét, hogy mi hiányzik még a háznál, s mit kellene a malomból elsinkófálni. Együtt érzett a szülőkkel, szívósan és elszántan ellenségévé lett a tulajdonosnak.

De ezt olyan komolyan vette, hogy sokszor elment a szomszédokba ácsorogni, mint gyerek száját tátani, de arról soha egy szót a világerért nem mondott volna, amit titokban a sötétben látott.

A dédék nagyon öregek voltak, kilencvenévesek, a malomtulajdonosnak az öreg szülei. Ezek ötet nagyon szerették, és mindig daloltatták és táncoltatták, és cukrot adtak neki érte, meg lekváros kenyeret.

- Jaj te kis ártatlan - mondta a dédes. - Hát a Józsi kisjánya hogy van?

Csöre éppen onnan jött, mert a hátulso szomszéd a Józsi bácsi volt, ennek volt egy bölcsőbeli kicsije, lány, és beteg volt mindig.

- Beteg - mondta -, sárga a szeme is, olyan beteg.

- Ó a kis ártatlan - motyogta a kilencvenéves dédes - bár az Isten elvenné. Jobb volna ha meghalna, neki is, meg a szüleinek is.

Mikor Csöre elment tőlük, ment mingyán megnézni a kis betegest, hogy él-e.

- Mit is mondtak a dédek?

- Azt mondta, bár elvenné az Isten, úgyis meghal.

Ezen a Józsi bácsi felesége sírni kezdett, s ment át a szomszédba a gépésznéhez, s elmondta, hogy lám milyen rossz-szívűek az öreg kilencvenévesek, hogy még halálát kívánják a kis pólyásnak.

Így kisült, hogy Csöre pletykált.

No lett ebből haddelhadd. Nagyon megijedtek a gépészek, hogy a kislány pletykás.

Mikor hazajött, a fatérnak is elmondta, annak vértódulása lett. Olyan fekete lett az olajos ember, mint a ruhája, s bűdös, mint a vesztés.

Nem merte megfogni a gyereket, mert félt, elmállik a keze közt.

De a mutér azt mondta:

- Nyisd ki a szád.

Kinyitotta Csöre, s a mutér főzőkanállal úgy megverte a száját, hogy vastagon felhólyagosodott, úgy megdagadt, hogy három napig nem tudott vele enni.

- Fogsz te pletykálni? Fogod te hordani a pletykát?

Folyton csak ezt üvöltötte. A fatér meg bömbölt, de nagyon fojtott hangon.

- Neveld, csak neveld, úgy jár ennek a nyelve, a végén még bennünket is hírbe hoz.

Csöre visított, aztán megértette, hogy attól félnek, hogy kiplotykálja az éccakai szállításokat. Ezen igen fel volt háborodva magában, mert ő azt már százszor megmondhatta volna, de azért nem mondta, mert tudta, hogy nem beszélhivaló. Csak most sírt őszintén, hogy ezek a szülők nem tudják, hogy ő micsoda hűséggel ragaszkodik, hogy a világ minden kincséért el nem mondana egy szót is, ami bajt vagy kárt okozhatna.

Igen meg volt szégyenülve, éppen legnemesebb érzésében volt megbántva: hogy szülei felteszik róla, hogy nem érez együtt velük a lopásban.

Ugye sose árult el semmit, ezután nem mehet oda, a dédeshez se, pedig nagyon sajnálja a mindennapi lekváros kenyerét, és a mutér még az utcára is kiállott vele, és ott is ordibált, hogy tudják meg a malmosék is, hogy most miattuk veri meg a kislányt.

- Jaj, jaj, jaj - sírt Csöre, ahogy szokott, mert már egész megszokta, hogyha verik, úgy elkezd visítani, hogy a szomszédok mindenfelől összeszaladtak, nézték, mért nyúzzák már megint a gyereket.

- Jaj, bár meg tudnék halni - sikoltotta, de már sírni se bírt, mert a szája nem mozdult a helyéből.

Ilyenkor legjobb volna bizony meghalni, mert ha az édesanya egy darabot lehasít belőle, az se fájt volna úgy, de mert idegenek tették, az nagyon fájdalmas volt, mert azt gondolta, hogy az édesanya még pofozni is másképpen pofoz, mint az idegen.

- Kelj fel, tarzsd a tálat.

Sietve fel kellett ugrani, itt volt a perc, leölik a disznót, ki kellett menni, s iszonyodott és irtózott, mert igaz, hogy sokat szenvedett a disznóval, de azért nem akarta, hogy ő tartsa neki a tálat, mikor leölik szegényt.

De alig tudta tartani, mert nagyon siratta a disznót. Szegény nagyon jó lélek volt, mert olyan nagy marha állat létére micsoda semmiség lett volna neki egy kislányt fellökni vagy akár fel is fálni, de az azért soha semmi bajt nem csinált, olyan édesen tudott rőfögni, mikor a kenyereből adott neki, és engedte, hogy megvakarja a nyakát, a nagy sertéket, mikor lefeküdt pihenni, ahogy a disznó szokott, éppen úgy mellé lehetett heverni, mint egy tehén mellé, akkor még azt a szép nagy bársonyos hasát is felvetette az égnek, a négy lábát, lehetett vakargatni a combja tövít.

Mert ez is egy szegény asszony volt; úgy gondolta kis Csöre, ennek is gyermekei születtek, most a gyerekei éppen olyan árvák lesznek, szegény állami gyerekek talán, nagyon rossz dolguk lesz, nem lesz nekik édes jó anyjuk, aki disznónyelven megvigasztalja őket, ha fáj a kis hasuk... és csak tartani kellett a tálat, mikor beleszúrták a kést a torkába, mert a mutér azt mondta, hogy ő látni se akarja, dehogy tartja ő a tálat... nem is jó az, hogy szökött ki a szép habos, piros, egészséges vére, s leköpte először a kis Csöre ruháját, de ő nem ijedt meg, hanem bátran közelebb nyomta a tálat a kés alá, most már szépen folyt, folydogált bele a vér.

- Kavard - morgott a böllér -, kavard.

Fakanállal kavarta a vért mialatt folyt, hogy meg ne aludjon, de csak azért tartotta a tálat, kavarta a vért, mert félt a veréstől, és tudta, meg is volt ígérve, hogy megkapja, ha nem lesz ügyes. Mikor bevitte a vért, akkor nagyjából letisztogatták a ruháját, mert a meleg vér, ami rálőtt, befolyt az inge alá, le is kellett vetni, másik inget adni rá. Milyen jó, gondolta Csöre, hogy itt nincsen Rózsi, aki elviselje az ő ingeit, lehet váltani, mert Ditinek nem kellene az állami ing, meg nagy is már, nagyobb, mint ő.

Azután az volt a dolga, mikor kiszedték a belet, azt kellett neki mosni. Tisztítani a rossz szagú sarat a belekből, éppen úgy kellett dolgozni, mint az asszonymak, aki vele dolgozott, de ezt már nem utálta úgy, mint az ölést.

A tűzrakás is az ő dolga volt, és a béltől, mert az igen soká tart, míg kitakarítják, folyton oda kellett szaladni, mindig eszébe jutott a Szennyesék üstje: Csöre rakj a tűzre. Lélegezni se volt ideje, egész setét estig folyton volt neki mit csinálni, mert nagy dolog ám egy disznó feldol-

gozása. A fatér persze otthon se volt, csak délben jött meg, ott várta a frissen sült disznópecsenye avval a jó savanyúsággal, ecetes ugorka meg friss savanyúkáposzta volt hozzá.

- Ez az egész? - mondta a gépész. - Hol a disznótoros leves?

- Van arra nekünk időnk.

De most nem csinált semmi bajt a fatér, megelégedett, mert azt mondta, nagyon szereti ezt a friss ízét a húsnak.

- No, ami hibádzik, majd kipótoljuk este a disznótoron - tette hozzá.

Ez szeget ütött a Csöre fejében, disznótor. Ismerte ezt a szót, de ő még nem látott olyat, mert a tanyán nem tartanak disznótort. Ott csak ölik, vágják a disznót, egyiket a másik után, de az nem ilyen nagyszerű játék, mint itt a városban.

- Jaj de jó - mondta vidáman, munka közben -, disznótort eszek máma.

De a gépészné lánya csak nevetett, nem is tudott belőle kijózanodni. Folyton csak csúfolta, hogy ez megessi a disznótort. És úgy mondta, mintha neki abból nem is járna semmi.

Mikor bealkonyodott, azt mondja a gépész:

- Borért.

Ezt már tudta mi, mert mindig neki kellett menni a kocsmába. Akár bótba, akárhová, suszterhoz mentek, mindig neki kellett menni mellettük. Diti, ha magában elment a boltba, tele volt rakva a zsebje cukorral, neki mellette kellett menni. Diti az úton ette a szaloncukrot, őneki meg csorgott a nyála, de nem kapott:

- Mit, neked nincs anyád, még te is cukrot akarnál?

Most is csak elindult az úton a nagy demizsonnal, még üresen is nehéz volt, tízliteres, hasas kövér üveg. Be volt fonva vesszővel, volt két füle, így valahogy lehetett cipelni.

Ahogy megy az úton, csak megy, ott állanak a patika előtt, ketten, két idegen. Fiatal pár volt, fiatal úriember meg fiatal úrinő, nem ismerte őket, nem is nézett volna rájuk, ha meg nem szólítja a fiatalember:

- Jöjjön csak ide kislány.

Megállott félve, de nem mert közelebb jönni.

Akkor azok néztek rá, maguk indultak el, jöttek hozzá.

- Mondja kislány, van magának édesanyja?

A kislány csak nézett, nem szólt.

Akkor a fiatal néni is szólt.

- Mondja csak meg, semmi rosszat nem akarunk.

Arra megmondta, hogy nincs.

A két felnőtt nagyon elcsodálkozott, mert nem ezt várták.

- Mért nincs?

- Nincs. Nem is vót.

Azok még jobban hallgattak.

- Árva?

- Nem árva. Állami.

- Mi?

- Én nem tudom, csak úgy mondják.

Csudálkozva nézték.

Nem tudták, mi lehet az, hogy állami.

- És hol lakik?

- Otthon.

- Ha nincs anyja, kije van? Mostohája ugye?

- Nem.

- Hát mi?

- Nem tudom. Akik vernek.

Erre még meg is ijedtek. Ezen az ártatlanságon nagyon elcsodálóztak, nem mertek nevetni, mert a kislány a roppant nagy üveggel az estében hidegben, szélben igen félelmes és fájdalmas látvány volt.

- Mért verik? Mondjon csak valamit magáról. Nézze, itt van húsz fillér cukorra, csak beszéljen.

A kislány elvette a pénzt, örült neki. Nevetni kezdett.

- Várjon csak kedves, van is nálam cukor - mondta a szép fiatal néni, kinyitotta a szatyorkáját, kivett belőle két szem cukrot, odaadta.

Árvácska elvette, egyszerre bekapta a szájába mind a kettőt. Sietve, ahogy a macska ráguggol, ha enni kap, hogy el ne vegyék tőle. Csak be.

- No most mondja meg, mert még ilyet nem is hallottam. Ki gondoskodik magáról?

- Nem tudom. A naccsága a ligából.

- Ahha. Liga. Ez a Gyermekliga lesz aminek az urnái az utcán vannak. Gyűjteni szoktak. Szóval maga odatartozik.

De a kislány csak a vállát vonogatta, ezt meg ő nem értette.

- Mónár. Gépész úr.

- Ki?

- A fatér. Most nála vagyok. Borért megyek a kocsmába. Disznótor lesz.

Ilyeneket mondogatott, amiből a fiatalember kikombinált egyet-mást, már meg is magyarázta a kalapos nőnek. Úgy gondolta, talán kikérte a gépész a kislányt, s örökbe fogadta.

- A szüleiről semmi hír sincs?

Árvácska csak megrázta a fejét.

- Az édesanyja nem szokta meglátogatni?

Erre is a fejét rázogatta.

- Sose látta?

Szintén fejmozgással felelt.

A fiatal nő most nagyon elpirult. Ki tudja, mi jutott eszébe.

Mi jutott eszébe, az jutott eszébe, hogy a kislány mamája nem így látogatott-e el a faluba, s aztán szenved a gyerek...

A fiatalember elvette tőle a nagy üveget, és maga vitte.

- Hogy fogod ezt hazavinni, ha tele lesz? - mondta aggódva a szép néni.

Árvácska felpislantott rá. Olyan aggodalom és jóság volt a hangjában, hogy csudálkozott.

- Magának is van kis árvácskája? - kérdezte.

Erre a nő is, a férfi is kis ideig nagyon hallgattak, aztán a férfi mosolygott, a nő pedig hangosan felkiáltott:

- Jaj istenem - kiáltotta. - Jaj istenem! - kiáltotta.

Már ott voltak a kocsmá előtt, akkor a fiatalember letette az üveget a kocsmá lépcsőjére, s elment a nő után, aki szaladt, mintha szaladnia kellene. De még egyszer visszanézett, s mikor látta, hogy a kis árva ott áll és néz utánuk, visszajött, adott neki egy ötpengőt.

- Nesze.

Már szaladt volna, de még megsimogatta a kislány arcát, s azt mondta:

- El ne veszítsd.

Avval elment a lány után, s eltűntek a sötétben, már nem is lehetett látni, hova lettek.

Csöre bement a kocsmába, bort kért.

Szerencsére nem volt messze a kocsmá, majdnem szembe volt velük, az ő házukkal; a malom is ott volt felettük, felemelt nagy ujjával vigyázott.

- No itt van má ez a dög - mondták odabent -, még jó volnál te halálnak. Hun a fenébe voltál ennyi ideig?

De a kislánynak elég volt kifűjni magát, nehéz volt ám tíz liter bort hazacipelni, azért nevetett s hallgatott.

- No eridj aludni.

- Nem mék én.

- Mi az a nem mék?

- Hát a bort én hoztam, disznótort meg nem ehetek?

- Jó van no, maradj, egyen meg a fene.

Erre a kislány nagyon megörült, táncolni kezdett és még dalolni is.

- Tán bort ivott ez? - nevettek rajta, mert tele volt vendéggel a ház.

- Olyan bolond ez - legyintett Verőné, s a lánya az ajkát biggyesztette:

- De minek hagyja mama, hogy bent legyen. Legyen a konyhába.

- Hadd nézze egy kicsit.

A kislány még ettől is boldog lett, hogy Verő mutér nem küldi ki a konyhába, hanem megtűri idebent.

A mutér telerakott hurkával, kolbásszal egy szép porcelántányért, annyit tett bele, hogy Csöre kacagott, mikor meglátta. Nem is lehet annyit megenni.

De nem tudta fogni a tányért, mert a tenyerében volt az ötpengős.

Odaadta a mutérnak.

- Hát ez mi? Hol loptad ezt?

És nagy lármával rákezdte:

- Nézzétek ez a bitang egy ötpengőst lopott a kocsmában, s még ideadja nekem. Viszed vissza? Már vágta is nyakon.

- Hagyja már gépészné asszony, kérdezze meg, hol vette?

- Hol vette volna. Tolvaj ez, mindent lop. Hogy megvert engem evvel az Isten. Hol loptad?

- Nehem lohoptaham... A néni adta.

- Miféle néni. Affene ett vóna meg. Miféle néni?

- Utcán.

- Micsoda utcán. Beszélj, mert kitapodlak. Hogy mennyi mérgem van vele.

- Csak ennél nagyobb mérge ne legyen - kacagott a vörös férfi -, hogy pénzt hord haza a szarka. Nekem vót egy szarkám, az is hazahozott egyszer egy fehér pénzt. Abba az időbe, mikor a fejér pénz volt. Ű vót az egyetlen, akinek tetszett a fejér hasú bankó.

Mindenki nevetett. De a gépészné azonnal igazolni akarta magát, hogy ő nem nevel tolvajokat.

Csöre aztán lassan kicsörögte, hogy mi is volt, hogy volt.

Nem fért a fejébe, de azért nem vette vissza a tányért:

- Majd megtudom én holnap. Ül le, egyél.

Csöre leült a sarokba a kis sámlira, eddegélt, és nézte a disznótort.

Nagyon tetszett neki, meg is volt elégedve, mert úgy érezte, elhitték neki, amit mondott, s nem fog többet kikapni a nagy fejér, kerek pénz miatt.

Az a fontos, hogy jóllakott, nem volt már éhes.

Először nem csináltak semmit az emberek, csak ettek meg beszéltek, hogy milyen szép volt a disznó, ezt azért hizlalták meg, mert kisfiaik születtek, s mind megdöglött alatta.

- Nem érdemes tartani, ha nem tud nevelni!

- Nem, nem naccsád - kacagott a veres képű kövér ember. - Azért döglöttek meg a malacok, mert a kislányt mindig verték a disznó miatt! - s mintha valami jó viccet mondott volna, harsányan nevetett hozzá.

A kislány is nevetett ott a sarokban, és ahányszor eszébe jutott, hogy ilyet mondott a veres ember, mindig nevetett, s még egyet harapott a disznó hurkájából, mintha ő is elégtételt akart volna venni magának, amért annyit kikapott érte.

Egyszer aztán lerakodott Verőné az asztalról, nem maradt más az abroszon, csak a poharak, tele borral. Akkor elkezdtek nagyon énekelni, mind afféle öreg nótákat. Akkor a mészáros, aki levágta a disznót, mert az is meg volt híjva, azt kezdte énekelni: Budapesten, Budapesten huncutok a jányok. Szoknya alól, szoknya alól, kilátszik a lábok.

- Jaj, ne tessék ilyet énekelni, mert Csöre már holnap reggel ezt kiabálja.

De akárhogy is nem akarták, a kislány megfigyelte a nótát, s mikor már másodszor énekeltek, ő is dúdolta a sarokban: Budapesten, Budapesten huncutok a jányok.

Azután nemsokára már hazamentek aludni a vendégek, Verőék is hozzáfogtak vetkőződni, zavarták a kislányt, hogy menj már az anyádba te éjjeli bagoly, mert ennek mindenbe bele kell ütni az orrát.

Éjjel azt álmodta, hogy megjelent az édesanyja. Nagy, erős kövér volt, de egészen az volt, az este, az a szép néni, akinek az ura a pénzt adta. Azt mondta, az anyja, hogy elviszi magával, de ő nem akart menni, akkor az édesanyja kötelet vett elő, avval megkötötte, hogy viszi. Erre iszonyúan megijedt, és fel is ébredt, a sötétben nagyon félt.

Másnap reggel azt beszéltek hogy letek egy fiatal párt, öngyilkosok lettek a kiserdő sarkánál, egy bokorban. Mikor megtalálták, már mind a ketten halottak voltak.

Árvácska is elment arra, megnézni, ahova az emberek mentek, de csak a ruhájukat látta az öngyilkosoknak. S megismerte, hogy ezekkel beszélt az este, ezek adták az öt pengőt.

De ő csak azt szerette volna, ha még egyszer láthatná az édesanyját, s tudta, hogy nem ez volt az, akit álmában látott, mert ez vékony kis nő volt, az ő anyja pedig erős és nagy, és nem fájt mikor megkötötte a kezét. De akkor nem tudta, mért ébredt fel.

Mikor Diti ránézett, azt mondta neki: látod, nekem is van anyukám, most is itt volt nálam álmomban, és el akart vinni, de én nem mentem.

- Mid van neked? - s Diti kacagott. - Halja mán, mama, mije van ennek a nyomorultnak.

De Csöre már nem bánta, ha nyomorultnak mondják is, kiment az udvarra, s torkaszakadtából kezdte dalolni, hogy: Budapesten, Budapesten, huncutok a jányok.

- Mondtam, hogy má kiabálni fogja - szólt Verőné. - Olyan füle van ennek a disznónak, csak egyszer kell neki hallani egy nótát, már az övé. Téged meg hiába tanítatlak zongorázni, olyan buta vagy mint a tök, csak kidobom a pénzt.

- Nekem van cukrom! - mondta Diti gögösen, s hívta a kislányt, hogy menjen vele. Csak azért vitte magával, hogy az egész falunak megmutassa, hogy ő végig az úton cukrot eszik, de nem ad belőle annak, aki a háta megett kullog, és folyton úgy néz fel rá, ahogy a kiskutya néz a gazdájára, s tátja a száját és lógatja a nyelvét.

Akkor az út porában a kislány egy félig elrágott, poros almacsutkát látott. Hamar felvette, megtörülgette a portól, jóízűen megette.

- Fúj - mondta Diti. - Hát te még a kutyánál is alávalóbb vagy. - Hazament, és az anyjának megmondta, hogy mit csinált ez a kócos kuvasz, hogy ő nem is megy többet vele, ez megeszi még azt is, amit a kutya hagy maga után.

- Nincsen neki anyja - mondta Verő mutér.

- Van nekem - gondolta magában Árvácska. - De ha még egyszer eljön, el is megyek vele, nem maradok itt nektek. Még icskolába se adtok.

Most már, hogy látta, egyre többet gondolt az édesanyjára. Mért nincs neki hát édesanyja, ha van? Mért nem jön érte? Mért nem viszi el? Senki se látta soha, de még kedvesanyám mondta egyszer, hogy az valami úri fajta lehetett. Az mondta azt is, hogy nagy, kövér volt.

- Gyere értem, édes jó anyám - sírt magában, mikor csak el tudott bújni egy-egy sarokba -, vigyél magaddal, már én nem fogok többet megijedni, mert az édesanyának szabad megkötözni a gyermeke kezét, és az nem fáj.

Azt sem bánta volna, ha prakkerral veri, az sem fájt volna.

- Már én látom, hogy nekem mindenféle anyám volt, meg lesz, csak az édesanya hibádzik.

Máskor sírni kezdett, ha baja volt, és dühöngött magában, s olyan szavakkal szidta az anyját, ahogy s amilyenekkel őtet szokták szidni: te kutya dög, te minek hattál itt engemet édes jó anyám, mér is nem leled meg a kisjányodat, hozd a kötelet, köss meg, és vigyél magaddal, mert én senkinek sem tudtam azt mondani mióta élek, hogy édesanyám, meg nem hajtottam az ölébe senkinek se a fejemet. Mikor a halotti sírhoz kimentünk is, mindenkinek volt sírja, csak nekem nem volt, pedig én is gyújtottam gyertyát az édesanyámnak, csak nem tudtam hova tenni, mert nincs is sírja az én anyukámnak, hiszem láttam, hogy szép vagy, erős vagy és kövér vagy, és el akartál vinni. És nekem most is van gyertyám dugva, gyufám is van, és én gyújtok neked anya. Igazán.

S a kis kezét úgy tartotta, mintha a gyertyát tartaná benne, s a gyertya kis lángja csak úgy lebegett és lobogott a szélben, ahogy a temetőben, mikor odakint volt kedvesanyámmal és a sok gyerekekkel.

De már kedvesapám sincsen, és Szennyesnő sincsen, mert egyszer csak jön haza a Verő mutér, és mondja ebédnél:

- Hallottatok ilyet, a csendőrök keresik a mi államinkat.

És csakugyan őtet keresték, el is vitték a csendőrök, és kikérdezték, hogy halt meg az öreg bácsi, a takács, az istállóban, ő elmondta, hogy adta neki Zsabamári a kis csuprot, hogy vigye ki az atyusnak, és az azt mondta:

- „Étető van benne?” mer acst monta csabamári, nem fog többet panacskodni csenkinek, ha ecstet megiccsa.

Roszbabul beszélt, mint máskor, de úgy mondta, ahogy még akkor.

Jól értették a csendőrök, és aztán híre jött, hogy kiásták a bácsikát a sírból, és az orvosok megvizsgálták, és a zsabamárit fel fogják akasztani.

Akkor jött már a karácsony.

Diti azt mondta, hogy a karácsonyfát direkt neki hozza a Jézuska.

Árvácska még nem látott karácsonyfát, és nagyon szerette volna látni. Diti azt mondta, hogy a Jézuska még több ajándékot hoz, mindenkinek hoz, mindenkinek hoz, csak az igazi gonosz rossz, rüheseknek nem.

A piacról Árvácskának kellett hazacipelni egy nagy fenyőfát, amit ott vettek pénzért. A pénzt a Verőné adta, a fát meg ő magában cipelte, még nem is segített neki senki, de nem volt szabad a földön húzni, úgy kellett vinni ölbe, de az meg nagyon szúrt, az anyját neki, olyan szúrós levele volt, hogy sehogy se lehetett fogni, a ruhán is keresztülszúrt. De Árvácska olyan gyerek volt, hogyha valamibe belefogott, akkor azt meg is kellett csinálni. Dehogy is hajtotta volna el, pedig nem is tudta mire való ez a fa, senki se mondta neki, hogy ebből lesz a szép híres karácsonyfa. Ő meg igazán azt hitte, a fát a Jézuska hozza, hát ha mondták volna, se értette volna meg, mi ez.

A fa két napig a kis kamrában volt a pince előtt. Ez a kamara deszkából volt, és mindenféle volt benne felhalmozva. Volt valamikor egy bárány is a háznál, annak a gyapja is itt volt. Még moha is volt meg zégráz, amit a matracba akartak beledolgozni. Itt nagyon szeretett elbújni kis Árvácska, mert itt senki se kereste. És itt volt neki a kis gyertyácskája is eldugva, amit az édesanyjának kell meggyújtani.

Akkor is csak leült, mikor megjött a fával, s ide kellett betenni, hogy ne lássák idegenek. Így mondta a mutér.

Jaj nagyon komisz volt ünnep előtt, folyton piacra kellett járni, cipelni, és a háznál is az a sok sütés, főzés, mindenféle munka. A kezét már egészen kiette a lúg a sok mosogatástól. Kőporral kellett reggeltől estig sikálni a faedényeket.

De nem baj, át volt szellemülve a kislány: ma este jön a Jézuska, és elhozza az ajándékot.

Neki még úgy sem hozott senki ajándékot, de az édes Jézuska jobb, mint más. Azt biztosan ismeri az édesanyja is, mert az is álomban lakik valahogy. Húsvétkor találkozott vele, akkor fényes paláttal feküdt sebesülten az oltár mellett a fényes úri koporsóban, de karácsonykor kicsi és jó. Bízott benne.

Mikor bealkonyodott, megjött a gépész, s azt mondta:

- Hé!... Itt van a tízliteres demizson meg ez a másfél literes palack. Lóf. De nem a kocsmába mégy. Eredj a paraszthoz, és hozzáal bort. Itt a pénz. Tudod már honnan. Andrássy út. Rögtön jönnek a vendégek. Siess. Egyik lábad ott, a másik itt.

A kislány kicsit megijedt, mert már setét volt, és a paraszt nagyon messze lakott. Ha sok bort vettek, öt litert, néha vasárnap, akkor oda kellett menni. A két nagy üveget beletették egy kosárba, elindult végig az utcán.

Sötét volt, a hold sem süttött, csillagok se voltak az égen, világítás sem volt semmi a faluban. Nem volt másnak villanya, csak a malomnak meg a gépésznek, ők a malomból kapták. Úgyhogy mikor kiment a nagy fényességből a setétbe, el sem tudta gondolni, hogy is jut ő oda a boros gazdához. Mikor a kapun kiment, a kosár még az üres üvegekkel is olyan nehéz volt, hogy megbillent a kezében, és nekivágódott a gyalogjáró mellett az akácfához. De azon ijedt meg, el ne törjön az üveg, akkor neki vége.

A gépész utánanézett, meglátta az esetet. Hamar odament, s kérdezte, eltört-e az üveg?

- Nem a.

De kivette, megnézte, nem látott rajta semmi hibát.

- No csak eredj, tudod hol van.

- Nem tudom én, hunnan tudnám.

- A fene egyen meg, te büdös kölyök, nem voltál elégszer ott pálinkáér? De vigyázz az üvegre, mert ha még egyszer odavágod, s eltörik, haza ne jöjj, nem tanácslom. Ott van a faluvégen, amerre Kecskemétre mennek, nincs ott más ház, megleled. Nincs olyan setét.

- Menjen maga - dünnyögte a kislány, de olyan csendesén, hogy meg ne hallja a fatér.

Nem is hallotta meg, be is ment, nem is az ő kedvéért állott ki a kapuba, hanem a vendégeket leste, jönnek-e már? Nem jött még senki, hát nem volt kedve kalap nélkül fagyoskodni kint.

A kislány letette a kosarat, keresztet vetett, akkor újra felvette, s elindult hát Kecskemét felé. Andrassy úton kellett menni, ha ő tudta volna, ki volt az az andrási, de gondolta, az nemigen volt borér a kecskeméti úton. Nem találkozott senkivel csak az akácfákkal. Még kettőnek is nekiment, mert olyan rosszul vannak azok ültetve, mind belebotlik a szegény kis állami gyermek, ha borért megy a sötétben, ha káprázik a szeme.

No végre odaért, nem tudta, hogy a kutya szabadon van, ment be egyenesen a tornácra, hát csak jön rá acsarkodva két nagy kutya, nagyobb mint ő, s fellökte az egyik a kosár üveggel, mire ő sikoltásba kezdett. Az ugatásra rögtön kinézett a gazda, már kiáltotta, hogy „csiba tee!”. Zavarta messziről őket, nem is harapták meg, csak az egyik megfogta a lábán a cipőt, és húzta lefelé. „Jaj, fáj a lábam” - sírt a kislány. „Odase neki” - mondta a gazda. Kimérte a bort, és maga kísérte ki a gyereket a kapuig. Csak azt kérdezte: „Hova viszed a bort?”, „Verőékhez”, „Osztán egyedül gyütté eee? elbírod ezt a nagy üvegeket? hásze nehéz az neked.” De Csöre bátran felelt: „Elbírom én.” „No derék kisjány vagy. Aztán vigyázz, hogy fel ne borujj a setétbe. Jó karácsonyod van neked is.” „Jóéccakát kívánok” - mondta a kislány, s kétkézre fogta a kosár fülét, vitézül elindult vele.

Igen ám, de nehéz volt a tizenegy és fél liter borral megsúlyosbított kosár, minden percben le kellett tenni, váltogatta, cserélgette a kezét, meg úgy is próbálta, hogy két kézzel fogta a kosár fülét, megszólalt felette egy ember: „Hova, hova, kisjány?” Csöre megismerte, hogy az a gazdaember az, aki a házvége mellett lakik mellettük, és vidáman köszönt neki; hogy jó estét Móra bácsi. „Te vagy az, te csöppség? No mit viszó?” „Bort.” „Bort? Add csak ide. Majd én segíték.” Átvette, azt mondta: „Még nehéz e, te... Neked meg ez a karácsonyod?”

A kislány még egyet szuszogott, és elkezdett kocogni a bácsi mellett. Így visszafelé nem is ütötte bele magát az akácfákba, mert vígan haladt. Mikor a kapuba értek, a bácsi letette a kosarat, s azt mondta: „Meg ne mondd fiacskám, hogy segítettem, mert újra kikapsz ezektől a slógeroktól. Elég, ha annyit mondasz, hogy nagyon elfáradtá.”

Szépen kinyitotta a kisajtót, bevitte a kosarat, de az olyan nehéz volt, hogy a kaputól az ajtóig kétszer is le kellett tenni, pihenni.

- No már itt vagy te?

- Itt.

- Csuda, hogy itt vagy.

De ő csak boldogan nézett. Nem merte megmondani, hogy azt szeretné tudni, itt volt-e már a Jézuska? mert azt hitte, kikap, és csak hallgatott, leskelődött, hogy jön-e már?

Egyszer csak azt mondja a Verő mutér, eredj ki, nem szeretem ha itt vagy.

Ki kellett menni az udvarra, és ott kellett neki ácsorogni a setétben.

Nagyon szomorú lett, meg a szél is fújt. Lassan kinyitotta a kis kamra ajtaját, bement a szél elől. Ott megkereste a kis gyertyát, meggyújtotta, és imádkozott az édesanyjához:

„Édesanyám mondd meg Jézuskának küldjön nekem valami szép ajándékot, mert nincsen, aki nekem adjon, mert én csak egy kis állami vagyok, és nehéz volt a kosár, pedig egy jó ember segített hozni.”

Mást nem tudott mondani, csak nézte, hogy ég a kis gyertya lángja, és libben, libben, mint a temetőben, ahol a szél libbentgeti.

Sokáig volt itt, már itt is nagyon hideg volt, fázott, akkor hallotta a kiáltást, hogy:

- Hé, hol vagy? Hé.

Hamar kiment a kamarából, és a konyhába sietett, és égve hagyta az édesanyja halotti gyertyáját, ha híják.

- Mért nem szólsz! Mennyit kell utána kiabálni.

Nem felelt, csak ment be.

- Most megvacsorázhatsz és lefekhatsz.

De erre nagyon elbámult, megijedt.

- Még énhozzám nem is jött a Jézuska.

Ezt meghallotta Diti, és nagyon kezdett kacagni.

- Egy ilyen rüheshez menjen a Jézuska. Már itt volt a Jézuska, nekem hozott két szép ruhát, egy pár szép cipőt, egy kabátot, három pár fehérneműt meg szalagot meg sok-sok cukrot, még többet mint a Mikulás. Aj, az semmi, amit a Mikulás tud. Jézuska az igazi. Ez a kunszt.

- Nekem mit hozott?

- Mit hozott volna egy rongyos államinak!

A kis Árvácska elkedvetlenedett. Akkor kinyitotta valaki az ajtót, s amit odabent látott, attól még a szeme is elkáprázott. Ott volt az asztal közepén egy csudálatos ezüstfa, csupa fehér és csillogó tarka szépség. És égtek rajta a villanygyertyák, mert a gépész felszerelte villanygyertyákkal, hogy nekik ingyen volt a villany.

- Mit bámulsz, te marha, hát még nem láttál ilyet?

Árvácska elkezdett sírni, s azt mondta:

- Még nem láttam.

Erre mindenki nagyon elkezdett kacagni, hogy milyen hülye.

De már akkor maga sem tudta, hogy merte, bement a szobába hívás nélkül, sírva állott a fa alatt, csak azt érezte hogy neki sose lesz ilyenje.

- Eredj ki innen, nem szabad a karácsonyfa alatt sírni - mondta a mutér. - Eredj, feküdj le.

- De én szeretném a jó Jézuskát megvárni, nekem is hoz.

- Már itt volt a Jézuska, nem hozott neked semmit.

- Neked nincs anyukád, erigy a fenébe, ne bosszants - kiáltott rá a Diti. S újra elkezdett dicsekedni, hogy neki mi mindent hozott.

De Csöre a sírástól nem hallotta.

Akkor a mutér levett egy cukrot a fáról.

- No, nesze, neked ezt küldte a Jézuska.

Erre a kislány szíve megtelt hálával, s nem hallotta, hogy nevettek rajta. Egész megkönnyebbült, s már kezdett örülni, hogy hozott neki is a Jézuska.

- No most eredj ki az udvarra, járd körül háromszor a kutat, gyere vissza. Akkor teljesedik amit kívánsz.

Árvácska azt kívánta, hogy az édesanyja jöjjön el érte, és vigye el a nagy fényességbe, az égbe.

De azért küldték ki, mert már várták a vendégeket, s meg volt terítve az asztal, és sok tányér s evőeszköz volt rajta. Most rakták fel a süteményeket, tortákat és más mindent, nem akarták hogy ott lábatlankodják.

Árvácska szót fogadott, kiment háromszor körüljárta a kutat, akkor visszafelé ment a házba. Azt hitte, hogy az édesanyja már meg is jelent a nagy fényességben, s a ház eresztét látta, hogy csak úgy lobog és ragyog, mint az igazi karácsonyfa, és szikrázik is. De nem gondolt semmire, hogy tűz van; neki most be kell menni, gondolta, hát be is ment.

Már akkor az egész tető égett. A kamara egészen ki volt már gyúlva, és odabent a kislány mondani akarta, hogy nagyon nagy fényesség volt odakint a házon. De rákiáltottak, hogy ne beszéljen ostobaságokat. Azt hitték, csak jár a szája, mert valamit álmodott a csillagok alatt.

Akkor éjjel megindult a hóesés. A fekete karácsony átváltozott szép fehér karácsonnyá.

Három nap múlva már mind kialudt a tüzes gerenda, s vastagon lepte a hó a törmelékeket.

Nyoma sem látszott annak, hogy itt ház állott, és hogy abban emberek éltek, s azok az emberek itt elmúltak a hó alatt. Elmúlt a hangjuk és a mozgásuk elmúlt a rosszság és elmúlt a kegyetlenség. Minden békés lett, átalakult, másfajta valamivé az egész élet. A nyelvekből üszök lett, s a sértegetésekből füst és pára.

Vége